

**TEMPORA MUTANTURUR ET NOS IN ILLIS -
AJAT MUUTTUVAT JA ME NIIDEN MUKANA:
SOSIOEKONOMISTEN RYHMIEN
AJANKÄYTÖN KEHITYS**

Timo Toivonen

Sarja/Series KR-2:2014

Turun kauppakorkeakoulu
Turku School of Economics

Copyright © Timo Toivonen & Turun kauppakorkeakoulu

ISBN 978-952-249-379-8 (nid.) 978-952-249-380-4 (PDF)

ISSN 0357-4687 (nid.) 1459-7632 (PDF)

Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, sarja Keskustelua ja raportteja

Suomen yliopistopaino Oy – Juvenes Print, Turku 2014

Tempora mutantur et nos in illis – ajat muuttuvat ja me niiden mukana: sosioekonomisten ryhmien ajankäytön kehitys

Tiivistelmä

Tutkimuksessa selvitettiin sosioekonomisten ryhmien ajankäytön kehitystä Suomessa vuosina 1979–2009. Tutkimuksen teoreettisena taustana olivat eri yhteiskuntakerrostumien ja –luokkien elämäntapaa ja kulutusta koskevat tutkimukset. Ajateltiin siis, että ajankäyttö on myös kulutusta, ja siksi ajankäyttötutkimuksia on myös kutsuttu aikabudjettitutkimuksiksi. Tutkimusaineistona olivat Tilastokeskuksen kokoamat 10–64-vuotiasta väestöä koskevat ajankäyttötiedot vuosilta 1979, 1987, 1999 ja 2009. Tapausten kokonaismäärä oli 16 620. Analyysimenetelmänä käytettiin ensinnäkin keskiarvotaulukoita sosioekonomisen aseman ja ajankohdan mukaan ja lisäksi yleisiä lineaarisia varianssianalyysimalleja. Tutkimus paljasti ajankäytössä tapahtuneen tutkitulla aikavälillä yllättävän vähän muutoksia. Ansiotyöhön käytetty aika väheni 2000-luvulla erityisesti työntekijöillä, mutta sekin saattoi paljolti johtua siitä, että 1999 vallitsi nousukausi, kun taas 2009 vallitsi laskukausi. Vastaavasti kotityöhön, liikuntaan ja ulkoiluun sekä toimintaan tietokoneen tai vastaavan kanssa käytetty aika lisääntyi. Yleensä Suomessa ajankäyttö ei ole ollut kovin luokkasidonnaista, ja luokkasidonnaisuus on ajan myötä vain vähentynyt.

Asiasanat: ajankäyttö, ansiotyö, ikä, sosioekonomiset ryhmät, sukupuoli, Suomi, vapaa-aika, yhteiskuntaluokat

Tempora mutantur et nos in illis – times are changing and we are changing with them: the development of time use of socioeconomic groups

Abstract

The study examined the development of time-use of socioeconomic groups in Finland in 1979-2009. Research on the way of life and consumption of different social strata and classes was used as a theoretical background. It was considered that time-use is also consumption, and therefore, time-use surveys are sometimes called time budget surveys. The data was compiled by Statistics Finland, time-use of 10-64-year-old population for the years 1979, 1987, 1999, and 2009 was covered. The number of cases was 16 620. Mean tables by period and socioeconomic group and general linear models (analysis of variance) were used as methodological tools. This research revealed surprisingly little changes in time-use. Time used on paid work decreased in the 2000s, but it may be due to the fact that in 1999 there was a period of economic growth and in 2009 a period of downturn. Correspondingly, time devoted to domestic work, sports and outdoor, and activity with computer, or the like, increased. All in all, time-use in Finland has not been remarkably class-based, and these class linkages have loosened over time.

Keywords: time-use, paid work, age, socioeconomic groups, gender, leisure time, social classes

ESIPUHE

Marraskuussa 2012 Liikesivistysrahasto myönsi tämän tutkimuksen laatijalle hieman yllättäen apurahan tutkimussuunnitelmani *Yrittäjien ajankäyttö* toteuttamiseksi. ”Yllättäen” ei siksi, ettenkö olisi ajankäyttötutkimusta melko paljon tehnyt, vaan siksi, että epäilin, myöntääkö rahasto eläkeläiselle mitään.

Tutkimussuunnitelmani ei aivan toteutunutkaan sellaisena kuin alun perin suunnittelin, mikä lienee tutkimuksissa yleensäkin hyvin tavallista. Oikea tutkimushan on aina luova prosessi. Ensinnäkin huomasin, että ei kannata rajoittaa vain yrittäjien ajankäyttöön, vaan tutkia kaikkien sosioekonomisten ryhmien ajankäyttöä. Toiseksi minua alkoivat kiinnostaa erityisesti ajankäytön kohortti- ja perhevaikutukset. Mutta tämä tutkimus keskittyy sosioekonomisiin ryhmiin ja sosiodemografisiin tekijöihin.

Tutkimus on pitkälti ollut yksin puurtamista, mutta kuitenkin minun on kiitettävä erityisesti Tuomas Toivosta, joka on avustanut minua muun muassa erittäin hankalassa työssä nimittäin eri aikojen ajankäyttöaineistojen yhdistämisessä. Hänen lisäksi minun on kiittäminen kaikenlaisista suurista ja pienistä neuvoista monia muita henkilöitä, joista mainittakoon Martti Kairinen, Timo Leino, Taru Lindblom, Satu-Päivi Kantola, Hannu Pääkkönen, Tomi Oinas ja Heikki Silvennoinen.

Tässä projektissa olen aikaisemmin tehnyt jo seuraavat julkaisut:

- Toivonen, T. (2013a) Cohorts and reading time on the basis of the Finnish time use data 1979-2009, in *Research on Finnish Society*, Vol. 6, 15-24.
- Toivonen, T. (2014) Nuoren ja lapsen lukuinto lähtee kotoa. *Turun Sanomat* 3.10.2014.
- Toivonen, T. (2013b) Pieniin lapsiin käytetään enemmän aikaa kuin ennen. *Turun Sanomat* 5.4.2013.

Toivonen, T. (2014) *Spousal influence in time use: book reading, high culture attendance and computer use*. A paper presented in the IATUR congress in Turku, July 30 – August 1, 2014.

Kiitän erittäin lämpimästi Liikesivistysrahastoa sen minulle myöntämästä apurahasta.

Turussa 2.12.2014

Timo Toivonen

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	15
1.1	Miksi tutkia ajankäyttöä.....	15
1.2	Tutkimusongelma.....	18
2	TEOREETTISTA TAUSTAA – YHTEISKUNTALUOKAT JA VAPAA-AIKA.....	19
3	TUTKIMUSAINEISTO JA ANALYYSI.....	23
3.1	Tutkimusaineisto	23
3.2	Analyysi.....	25
4	TULOKSIA.....	32
4.1	Ansiotyö	32
4.1.1	Ansiotyö ja sosioekonomiset ryhmät	32
4.1.2	Ansiotyö lineaarisella mallilla tarkasteltuna	34
4.2	Kotitalous- ja huoltotyöt.....	37
4.2.1	Kotitalous- ja huoltotyöt sekä sosioekonomiset ryhmät	38
4.2.2	Kotitalous- ja huoltotyöt lineaarisella mallilla tarkasteltuna.....	39
4.2.2.1	<i>Ruoanvalmistus ja leipominen sosioekonomisissa ryhmissä</i>	40
4.2.2.2	<i>Ruoanvalmistus ja leipominen lineaarisella mallilla tarkasteltuna</i>	41
4.2.2.3	<i>Astianpesu, siivous ja pyykinpesu sosioekonomisissa ryhmissä</i>	42
4.2.2.4	<i>Astianpesu, siivous ja pyykinpesu lineaarisella mallilla tarkasteltuna</i>	44
4.2.2.5	<i>Muu kotityö sosioekonomisissa ryhmissä</i>	46
4.2.2.6	<i>Muu kotityö lineaarisella mallilla tarkasteltuna</i>	47
4.3	Lastenhoito	48
4.3.1	Lastenhoito sosioekonomisissa ryhmissä.....	48
4.3.2	Lastenhoito lineaarisella mallilla tarkasteltuna	50
4.4	Ostokset ja asiointi	50
4.4.1	Ostokset ja asiointi sosioekonomisissa ryhmissä	50
4.4.2	Ostokset ja asiointi lineaarisella mallilla tarkasteltuna	51
4.5	Henkilökohtaiset tarpeet.....	52
4.5.1	Henkilökohtaiset tarpeet sosioekonomisissa ryhmissä	52
4.5.2	Henkilökohtaiset tarpeet lineaarisella mallilla tarkasteltuna.....	55
4.6	Opiskelu.....	56
4.6.1	Opiskelu sosioekonomisissa ryhmissä	56
4.6.2	Opiskelu lineaarisella mallilla tarkasteltuna	58

4.7	Vapaa-aika yhteensä.....	59
4.7.1	Vapaa-aika yhteensä sosioekonomisissa ryhmissä.....	60
4.7.2	Vapaa-aika yhteensä lineaarisella mallilla tarkasteltuna	64
4.8	Osallistuva toiminta.....	65
4.8.1	Osallistuva toiminta sosioekonomisissa ryhmissä.....	65
4.8.2	Osallistuva toiminta lineaarisella mallilla tarkasteltuna	67
4.9	Kulttuuri- ja huvitilaisuudet	69
4.9.1	Kulttuuri- ja huvitilaisuudet sosioekonomisissa ryhmissä	69
4.9.2	Kulttuuri- ja huvitilaisuudet lineaarisella mallilla tarkasteltuna.....	69
4.10	Liikunta ja ulkoilu	71
4.10.1	Liikunta ja ulkoilu sosioekonomisissa ryhmissä	71
4.10.2	Liikunta ja ulkoilu lineaarisella mallilla tarkasteltuna.....	71
4.10.2.1	<i>Metsästys, kalastus, sienestys ja marjastus sosioekonomisissa ryhmissä.....</i>	<i>74</i>
4.10.2.2	<i>Metsästys, kalastus, sienestys, marjastus lineaarisella mallilla tarkasteltuna</i>	<i>74</i>
4.10.2.3	<i>Muu liikunta kuin metsästys, kalastus, sienestys ja marjastus sosioekonomisissa ryhmissä.....</i>	<i>76</i>
4.10.2.4	<i>Muu liikunta kuin metsästys, kalastus, sienestys, marjastus lineaarisella mallilla tarkasteltuna</i>	<i>77</i>
4.11	Lukeminen.....	78
4.11.1	Lukeminen sosioekonomisissa ryhmissä.....	78
4.11.2	Lukeminen lineaarisella mallilla tarkasteltuna	78
4.11.2.1	<i>Kirjojen lukeminen sosioekonomisissa ryhmissä.....</i>	<i>80</i>
4.11.2.2	<i>Kirjojen lukeminen lineaarisella mallilla tarkasteltuna</i>	<i>83</i>
4.11.2.3	<i>Muu lukeminen kuin kirjojen lukeminen sosioekonomisissa ryhmissä</i>	<i>84</i>
4.11.2.4	<i>Muu lukeminen kuin kirjojen lukeminen lineaarisella mallilla tarkasteltuna</i>	<i>85</i>
4.12	Radion kuuntelu ja television katselu.....	86
4.12.1	Radion kuunteluun ja television katsomiseen käytetty aika sosioekonomisissa ryhmissä	86
4.12.2	Radion kuuntelu ja television katsominen lineaarisella mallilla tarkasteltuna.....	87
4.12.2.1	<i>Radion kuuntelu sosioekonomisissa ryhmissä.....</i>	<i>90</i>
4.12.2.2	<i>Radion kuuntelu lineaarisella mallilla tarkasteltuna.....</i>	<i>91</i>
4.12.2.3	<i>Television katselu sosioekonomisissa ryhmissä.....</i>	<i>92</i>
4.12.2.4	<i>Television katselu lineaarisella mallilla tarkasteltuna</i>	<i>93</i>
4.13	Sosiaalinen kanssakäyminen	93
4.13.1	Sosiaalinen kanssakäyminen sosioekonomisissa ryhmissä	93
4.13.2	Sosiaalinen kanssakäyminen lineaarisella mallilla tarkasteltuna	95

4.13.2.1	<i>Seurustelu kylässä ja kotona sosioekonomisissa ryhmissä</i>	97
4.13.2.2	<i>Seurustelu kylässä ja kotona lineaarisella mallilla tarkasteltuna</i>	97
4.13.2.3	<i>Muu sosiaalinen kanssakäyminen sosioekonomisissa ryhmissä</i>	99
4.13.2.4	<i>Muu sosiaalinen kanssakäyminen lineaarisella mallilla tarkasteltuna</i>	100
4.14	Harrastukset	101
4.14.1	Harrastukset sosioekonomisissa ryhmissä	101
4.14.2	Harrastukset lineaarisella mallilla tarkasteltuna	102
4.14.2.1	<i>Harrastukset tietokoneen kanssa sosioekonomisissa ryhmissä</i>	104
4.14.2.2	<i>Harrastukset tietokoneen kanssa lineaarisella mallilla tarkasteltuna</i>	105
4.14.2.3	<i>Muut kuin tietokoneharrastukset harrastukset sosioekonomisissa ryhmissä</i>	106
4.14.2.4	<i>Muut harrastukset lineaarisella mallilla tarkasteltuna</i>	107
4.15	Muu vapaa-aika	108
4.15.1	Muu vapaa-aika sosioekonomisissa ryhmissä	108
4.15.2	Muu vapaa-aika lineaarisella mallilla tarkasteltuna	109
4.15.2.1	<i>Lepäily sosioekonomisissa ryhmissä</i>	111
4.15.2.2	<i>Lepäily lineaarisella mallilla tarkasteltuna</i>	112
5	YHTEENVETO JA POHDISKELUA	114
	LÄHDELUETTELO	119

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1. Ansiotyöhön käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä.....	33
Taulukko 2. Yleinen lineaarinen malli ansiotyöhön käytetystä ajasta	35
Taulukko 3. Kotitalous- ja huoltotyöhön käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä..	38
Taulukko 4. Ruoan valmistukseen ja leipomiseen käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä.....	41
Taulukko 5. Astianpesuun, siivoukseen ja pyykinpesuun käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä.....	43
Taulukko 6. Yleiset lineaariset mallit kotitalous- ja huoltotyöhön yhteensä käytetystä ajasta ja erikseen ruoanlaittoon ja leipomiseen, astianpesuun, pyykinpesuun ja siivoukseen sekä muuhun kotityöhön käytetystä ajasta	45
Taulukko 7. Muuhun kotityöhön käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä.....	47
Taulukko 8. Lastenhoitoon käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä.....	49
Taulukko 9. Ostoksiin ja asiointiin käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä..	51
Taulukko 10. Yleiset lineaariset mallit lastenhoitoon, ostoksiin ja asiointiin, henkilökohtaisiin tarpeisiin sekä opiskelun käytetystä ajasta	53
Taulukko 11. Henkilökohtaisiin tarpeisiin käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä.....	54
Taulukko 12. Opiskeluun käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä.....	57
Taulukko 13. Vapaa-aikaan yhteensä käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä..	61
Taulukko 14. Vapaa-aikaan käytetyn ajan alimpaan kvartiiliin (aikaköyhiin) kuuluvien osuus (%) sosioekonomisen ryhmän ja sukupuolen mukaan vuosittain 1979–2009.....	62
Taulukko 15. Osallistuvaan toimintaan käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä..	66

Taulukko 16. Yleiset lineaariset mallit vapaa-aikaan yhteensä sekä osallistuvaan toimintaan ja kulttuuri- ja huvitilaisuuksiin käytetystä ajasta.....	68
Taulukko 17. Kulttuuri- ja huvitilaisuuksiin käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä.....	70
Taulukko 18. Liikuntaan ja ulkoiluun käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä..	72
Taulukko 19. Yleiset lineaariset mallit liikuntaan ja ulkoiluun yhteensä sekä erikseen kalastukseen, metsästyksen, sienestykseen ja marjastukseen sekä muuhun liikuntaan käytetystä ajasta	73
Taulukko 20. Metsästyksen, kalastukseen, sienestykseen ja marjastukseen käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä.....	75
Taulukko 21. Muuhun liikuntaan kuin metsästyksen, kalastukseen, sienestykseen ja marjastukseen käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä.....	76
Taulukko 22. Lukemiseen käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä.....	79
Taulukko 23. Yleiset lineaariset mallit lukemiseen yhteensä sekä erikseen kirjojen lukemiseen ja muuhun lukemiseen käytetystä ajasta.....	82
Taulukko 24. Kirjojen lukemiseen käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä..	83
Taulukko 25. Muuhun lukemiseen kuin kirjojen lukemiseen käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä.....	85
Taulukko 26. Radion kuunteluun ja television katseluun käytetty aika sosioekonomisissa ryhmissä.....	87
Taulukko 27. Yleiset lineaariset mallit radion kuunteluun ja television katseluun yhteensä sekä erikseen radion kuunteluun ja television katseluun käytetystä ajasta	89
Taulukko 28. Radion kuunteluun käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä.....	91
Taulukko 29. Television katseluun käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä..	92
Taulukko 30. Sosiaaliseen kanssakäymiseen käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä.....	94

Taulukko 31. Yleiset lineaariset mallit sosiaaliseen kanssakäymiseen ja erikseen seurusteluun kylässä ja kotona sekä muuhun sosiaaliseen kanssakäymiseen käytetystä ajasta.....	96
Taulukko 32. Seurusteluun kylässä ja kotona käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä.....	98
Taulukko 33. Muuhun sosiaaliseen kanssakäymiseen käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä.....	100
Taulukko 34. Harrastuksiin käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä.....	102
Taulukko 35. Yleiset lineaariset mallit harrastuksiin yhteensä ja erikseen tietokoneisiin, teknisiin harrastuksiin ym. sekä muihin harrastuksiin käytetystä ajasta	103
Taulukko 36. Tietokoneisiin ym. (”tekninen harrastus”, ”pelit ja leikit yksin”) käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä.....	104
Taulukko 37. . Muihin harrastuksiin kuin tietokoneeseen käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä.....	107
Taulukko 38. Muuhun vapaa-aikaan käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä	108
Taulukko 39. Yleiset lineaariset mallit muuhun vapaa-aikaan yhteensä ja erikseen lepäilyyn käytetystä ajasta	110
Taulukko 40. Lepäilyyn käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä.....	112

1 JOHDANTO

1.1 Miksi tutkia ajankäyttöä

Yksi kaikkein tunnetuimmista luokitteluista, jonka avulla hyvinvointiamme jäsennetään, on epäilemättä Abraham Maslowin alun perin vuonna 1943 esittämä tarpeiden hierarkia. Sen mukaan ensimmäisinä tulevat biologiset ja fysiologiset perustarpeet, kuten ruoka, juoma, asuinpaikka, seksi ja uni. Toiseksi tulevat turvallisuuden tarpeet eli että saamme elää rauhassa ja varmuudessa. Kolmantena tulevat sitten rakkauden ja kuuluvuuden tarpeet eli haluamme rakkautta ja ystävyyttä. Neljäntenä hierarkiassa tulevat arvostuksen tarpeet: haluamme, että meitä arvostetaan ja me haluamme arvostaa myös itseämme. Ja viidentenä hierarkiassa korkeimmalla tulee sitten tarve toteuttaa itseämme, päästä siihen, mihin pystymme ja haluamme.

Yllä mainitussa luokittelussa ajankäytöstä ei puhuta mitään. Mutta meitä tyydyttävä ajankäyttö on varmasti yksi aivan hierarkian alapäähän kuuluvista asioista. Jos vaikka ihmisellä olisi kohtuullinen toimeentulo, unta ja seksiäkin hän saisi riittävästi, niin hän on varmasti hyvin tyytymätön elämäänsä, jos hänen kaikki aikansa kuluu vain näihin perustarpeisiin. Itse asiassa kun esimerkiksi palkkoja vertaillaan, on vertailussa aina ainakin implisiittisesti aika. Joku ansaitsee paremman palkan, koska on joutunut tekemään ammattinsa eteen paljon töitä. Voidaan sanoa, että kaikilla Maslowin hierarkian tasoilla käytettävissä olevalla ajalla on hyvin tärkeä merkitys.

Ajankäyttö on tietysti myös itsessään mielenkiintoinen asia. Haluamme tietää, ehkä jopa tirkistellä, miten muut ihmiset elävät, miten ennen elettiin, miten muissa yhteiskunnissa eletään. Yksityisten ihmisten ajankäyttö tarjoaakin tietoa siitä, miten koko yhteiskunta toimii (Gershuny 2000, 1).

Ajankäyttötutkimuksella voidaan saada selvitystä yhteiskunnallisiksi ongelmiksi koettuihin asioihin. Esimerkiksi Ylikännö tutki, harrastavatko nuoret liikuntaa vähemmän kuin ennen (2008). Hannu Pääkkönen tutki kuinka paljon lapset joutuvat olemaan yksin kotona (2008). Tämän kirjoittaja puolestaan vastasi ajankäyttötietojen perusteella erääseen sanomalehtikolumniin, jossa väitettiin vanhempien touhuavan kaikkea muuta kuin olemista lastensa kanssa, että se ei pidä paikkaansa. Päinvastoin nykyään

köytetään aikaa lasten kanssa enemmän kuin ennen ajankäyttötutkimusten perusteella (Toivonen 2013b).

Ajankäytön tutkimuksella on myös kansantaloudellista merkitystä, koska se antaa tietoa asioista, joista normaalit kansantulolaskelmat eivät kerro. Yksi tällainen asia on työ, joka ei ole ansiotyön (paid work) piirissä eli työ, josta ei makseta mitään (unpaid work). Tavallisimmin tällainen työ on kotitalous- ja huoltotyötä. Jonkun perheenjäsenen siivoaminen ei näy kansatuloilastossa, mutta jos perhe ostaa siivouspalvelun ulkoa, niin sen ainakin pitäisi näkyä – voi tietysti olla että siivoustyö tehdään firabelina, jota ei ilmoiteta mihinkään. Jos joku käyttää pesulaa, se lisää kansantuloa, mutta jos pesee pyykkiä itse, se ei lisää tilastoitua kansantuloa. Mutta tällaista maksamatonta työtä voi liittyä lähes mihin tahansa toimintaamme. Esimerkiksi oman auton käyttäminen työmatkaan ei lisää kansantuloa, mutta jos käyttää julkista kulkuneuvoa, se lisää.

Vihdoin on niin, että ajankäyttötutkimukset antanevat rehellisemmän kuvan kuin ihmisten ajankäytöstä kuin esimerkiksi sellaiset tutkimukset, joissa kysytään kuinka usein jotakin toimintaa tekee (Niemi 1993). Ajankäyttötutkimukset perustuvat tavallisesti ajankäyttöpäiväkirjaan, johon tutkimuksen kohde merkitsee kymmenen minuutin välein omin sanoin, mitä hän on milloinkin tehnyt. Ajankäyttötutkimusten aineiston keruusta kerron tarkemmin tuonnempana. Jos kysytään esimerkiksi, kuinka usein harrastaa vaikkapa liikuntaa viikossa, kuinka usein käy kirjastossa, kuinka usein teatterissa ja niin edelleen, niin tällaiset kysymykset ikään kuin ohjaavat ihmisiä liioittelemaan aktiivisuuttaan. Sen sijaan ajankäyttöpäiväkirjaan henkilö voi pahaa aavistamatta kertoa vaikka hyvin passiivisesta ajankäytöstä tyyliin ”istuin, join olutta ja mietin asioita”.

Ensimmäiset ajankäyttötutkimukset tehtiin tietävästi jo 1800-luvun lopulla, jolloin niitä kutsuttiin aikabudjettitutkimuksiksi. Sanaa käytti ensimmäisen kerran Franklin H. Giddens (Pääkkönen 2010, 25). Aikaa siis tarkasteltiin asiana, jota kulutetaan samalla tavoin kuin muitakin hyödykkeitä. Jo 1900-alkuvuosina ajankäyttöä tutkittiin myös Englannissa, mutta varsinainen ajankäyttötutkimusten buumi tapahtui nuorena Neuvostoliitossa 1920-luvun alussa (Zuzanek 1980), ja vuosina 1922–1936 tehtiinkin peräti 67 ajankäyttötutkimusta. Tällöin myös monet nykyisen ajankäyttötutkimuksen menetelmät saivat alkunsa (Pääkkönen 2010, 26).

Miksi juuri Neuvostoliitto oli edelläkävijä, ja miksi tutkimukset lopetettiin? Sosialistisen ja myöhemmin kommunistisen yhteiskunnan päämäärä oli paitsi taloudellisen riiston lopettaminen ja suurten kansanjoukkojen elintason

kohottaminen, myös uuden ihmisen muovaaminen. Tämä uusi ihminen olisi kaikin puolin aktiivinen ihminen, joka harrastaisi kulttuuria, liikuntaa, osallistuisi poliittiseen ja muuhun toimintaan ja niin edelleen. Poissa olisi kapitalismissa työläisille niin tyyppillinen löhöily ja juopottelu. Tällaista kehitystä toivottiin myös tutkimusten osoittavan. Voi vain arvailla, että tutkimuksen tulokset osoittivatkin, että ihmisten ajankäytön muuttaminen ei käynytkään noin vain, tutkimusten tulokset eivät olleet riittävän positiivisia, ja siksi tutkimukset voitiin lopettaa.

Yhdysvalloissa merkittäviä ajankäyttö- tai aikabudjettitutkimuksia alettiin tehdä 1930-luvulla. Alan pioneerina voi pitää venäläistä emigranttia Pitirim A. Sorokinia (Sorokin – Berger 1939). Kysyä sopii, toiko Sorokin siis ajankäyttötutkimuksen Neuvosto-Venäjäältä Yhdysvaltoihin?

Suomessa ajankäytön tutkimusta sivuttiin jo 1920- ja 1930-luvuilla Tilastollisen Päätoimiston teettämässä ”Sosiaalisissa erikoistutkimuksissa”, joissa selvitettiin esimerkiksi eri ammattiryhmien oloja kuten esimerkiksi kotiapulaisten, vuorotyöntekijöiden, metsätyöläisten tai työläisnuorison oloja. Ensimmäisten varsinaisten ajankäyttötutkimusten aineistot kerättiin jo 1930-luvulla, eli Suomi oli hyvin kehityksessä mukana. Mutta tutkimukset päästiin julkaisemaan vasta sotien jälkeen. Ensimmäinen julkaisu lienee ollut Elli Saurion väitöskirja maalaisemäntien ajankäytöstä (Saurio 1947). Aineisto oli vuodelta 1938. Kasvatustieteilijä Matti Koskenniemi tutki niin ikään vuonna 1938 koululaisten ajankäyttöä (Koskenniemi 1980). Ensimmäiset ajankäyttötutkimukset kohdistuivat niin meillä kuin muuallakin johonkin tiettyyn ammatti- tai väestöryhmään. Vasta vuonna 1979 Tilastokeskus keräsi koko väestön ajankäyttöä koskevan aineiston. Tämä aineisto on lähtökohtana tässäkin tutkimuksessa. Varsinkin 2000-luvulla ajankäytön tutkimus on sitten laajentunut voimakkaasti.

Ajankäyttöä on tutkittu paljon Suomessakin esimerkiksi sukupuolen ja iän mukaan. Erityisen suosittu tutkimuskohde on ollut esimerkiksi kotitöiden jakaantuminen sukupuolen mukaan. Tästä aiheesta on meilläkin ilmestynyt runsaasti tutkimusta jo vuosia sitten aina nykypäivään asti (esimerkiksi Julkunen 1985; Oinas 2010). On myös tehty melko paljon laskelmia siitä, mikä pääasiallisesti naisten tekemän kotityön arvo on (esimerkiksi Varjonen 2009). On myös tutkittu esimerkiksi eläkeläisten ajankäyttöä (Ylikännö 2008) tai nuorten työttömien ajankäyttöä (Virtanen, M. 2006). Kuitenkaan ei ole paljon tutkimusta siitä, miten ajankäyttö vaihtelee eri sosioekonomisten ryhmien tai kerrostumien välillä.

1.2 Tutkimusongelma

Ajankäytön kehitystä on siis tarkasteltu hyvin usein esimerkiksi sukupuolen ja iän mukaan mutta vain harvoin sosioekonomisen aseman mukaan. Ilmeisesti ainoa suomalaisten ajankäyttöä nimenomaan sosioekonomisten ryhmien välillä vertaileva artikkeli on Tomi Oinaksen, Timo Anttilan ja Jouko Nätin artikkeli *Yhteiskuntaluokat ja ajankäyttö Suomessa* vuodelta 2010.

Tämän työsuunnitelmani taustana on se, että eri ammattiryhmien ja sosiaalisten kerrostuminen ajankäytön tutkimus on tullut viime vuosina yhä keskeisemmäksi tutkimuskohteeksi niin Suomessa kuin muissa maissa. Puhutaan jopa aikavarakkuudesta tai aikaköyhyydestä. Ajankäytön tutkimus on myös kulutustutkimusta. Suomessa Tilastokeskus on kerännyt vuosina 1979, 1987/88, 1999/2000 ja 2009/10 usean tuhannen ihmiseen edustavan ja yksilöidyn otoksen yli 10-vuotiaiden ajankäytöstä ansiotyöhön käytetystä ajasta aina naapurin kukkien kasteluun käytettävään aikaan.

Johonkin tiettyyn tarkoitukseen käytetty aika vaihtelee luonnollisesti myös muiden sosiodemografisten tekijöiden suhteen. Esimerkiksi on kiinnostava tietää, minkälaisia ovat muutokset olleet paitsi sukupuolen ja ikäryhmien välillä, myös eri syntymäkohorttien välillä, eri koulutusryhmien välillä ja eri elinvaiheessa olevien ryhmien välillä (yksinäinen, yksinhuoltaja, lapseton parisuhteessa ja niin edelleen). Mutta erityisen mielenkiintoista ajankäytön tarkastelu on eri sosioekonomisissa ryhmissä.

Keskeinen tutkimusongelmani on siis ajankäyttö ja sen kehitys sosioekonomisten ryhmien välillä. Jatkossa puhutaan myös luokista ja kerrostumista melko lailla synonyymeinä sosioekonomiselle asemalle.

2 TEOREETTISTA TAUSTAA – YHTEISKUNTALUOKAT JA VAPAA-AIKA

Kun sanomalehdissä julkaistaan jonkin mielipidetiedustelun (”gallupin”) tuloksia esimerkiksi puoluekannatuksesta, oletamme ilman muuta, että tuloksia tarkastellaan myös taustamuuttujien kuten sukupuolen, iän, tai yhteiskunnallisen kerrostuman mukaan. Oletamme, että eri yhteiskunnallisissa asemassa olevat ihmiset kannattavat eri puolueita. Käsitteenä yhteiskuntaluokka näyttääkin hyvin yksinkertaiselta asialta.

Mutta luokan ja kerrostuman lähempi tarkastelu osoittaaakin, että puhe luokista ja kerrostumista sisältää hyvin moniulotteisia asioita. Jos puhumme luokista tai luokkayhteiskunnasta voimme erottaa monia erilaisia lähestymistapoja. Voimme ensinnäkin sanoa, että yhteiskunnassa luokkaerot ovat suuret tai että kyseessä on luokkayhteiskunta, mikäli esimerkiksi tulo- tai varallisuuserot ovat suuret. Suomessa ne ovat olleet kansainvälisesti pienet. Tuloerot vähenivät Suomessa aina 1980- ja 1990-lukujen vaihteeseen, mutta alkoivat sen jälkeen kasvaa (SVT, Tulonjakotilasto 2011). Tältä kannalta voidaan sanoa Suomenkin muuttuneen kohti luokkayhteiskuntaa.

Toisaalta voidaan sanoa, että luokkayhteiskunta on vasta sellainen yhteiskunta, jossa sekä sukupolvien välinen että sukupolvien sisäinen sosiaalinen liikkuvuus on pientä. Näin ollen yhteiskuntaa ei voisi kutsua luokkayhteiskunnaksi pelkästään varallisuuserojen pohjalta. Perinteisesti Suomessa liikkuvuus on ollut kansainvälisesti verraten suurta, joskin meilläkin varsinkin ylemmät sosiaaliset asemat ovat olleet selvästi periytyviä (Erola – Moisio 2014).

Mutta tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoisin on kolmas tapa puhua luokkayhteiskunnasta. Tällöin ei niinkään kiinnitetä huomiota taloudelliseen eriarvoisuuteen tai sosiaaliseen liikkuvuuteen, vaan tarkastellaan eri yhteiskuntaryhmien koko elämää, erilaisuutta niin syntyvyudessa kuin kuolleisuudessa, kulutuksessa ja niin edelleen. Täällä tarkoitetaan siis sitä, että yhteiskuntaluokan tulee olla myös yhteiskuntaryhmien elämää erottava tekijä. Jossakin sääty-yhteiskunnassa näin oli varmasti, kun kirkossakin oli istumajärjestys oikein asetuksella säädetty. Tiedämme myös hyvin pitkältä ajalta, että esimerkiksi luokkien erot kuolleisuudessa vähenivät 1990-luvulle

asti, mutta ovat sen jälkeen kasvaneet (Valkonen 2007). Mutta jos siis on vain yksilöllisiä eroja kulutuksessa ja elämäntavassa ja niin muodoin myös ajankäytössä, ei eroja luokkien välillä, niin voidaanko puhua luokkayhteiskunnasta?

Kysymys kuluuikin, missä määrin kulutustavoissa ja/tai ajankäytössä on nykyisin luokkien välillä eroja? Ovatko luokkien väliset erot kokonaan hävinneet? Tästä asiasta on paljon keskusteltu, ja radikaaleimmat ovat sitä mieltä, että luokat ovat tässä mielessä kuolleet. Esimerkiksi Pakulski ja Waters ovat kirjoittaneet kirjan, jolla on paljon puhuva nimi *The Death of Social Classes* (1996). Kirjassa lähdetään kulutus- ja elämäntapaeroista, ja tullaan siihen johtopäätökseen, että eroja ei enää ole. Gershuny puhuu luokkien *konvergenssistä* ajankäytön suhteen (2000), mutta jonkin verran avoimeksi jää, miten paljon konvergenssiä on todella tapahtunut.

Sosiologian klassikkoihin lukeutuva Thorsten Veblen loi käsitteen *kerskakulutus* (conspicuous consumption), jolla hän tarkoitti sitä, että ylemmät luokat haluavat erottua alemmista luokista kulutuksen avulla (2002/1899). Vebleniläistä ajatusta on kehittänyt nykysosiologian klassikko Pierre Bourdieu, jonka mielestä ylemmillä yhteiskuntakerrostumilla on alempiin nähden erottelutietoisuus. Hän pitää tätä suorastaan tärkeimpänä luokkajakoa ylläpitävänä tekijänä, ja hänen pääteoksensa nimikin on *La Distinction* (erottelu) (1984/1979). Bourdieuta voidaan tulkita jopa niin, että jokin yläluokkainen tapa kuten oopperassa käynti (*mutatis mutandis*: ajankäyttö oopperassa käyntiin), ei johdu niinkään ylempien kerrosten musiikkimausta vaan halusta erottautua alempien kerrosten käyttäytymisestä.

On esitetty myös päinvastaisia tulkintoja luokkaeroista kulutuksessa. Esimerkiksi Simmel oli sitä mieltä, että demokraattisessa yhteiskunnassa halveksitaan kerskakulutusta, ja siksi ylemmät kerrostumat pyrkivät pikemminkin kätkemään eroja alempiin kerrostumiin. Tämä tapahtuu usein seuraamalla muotia (Simmel 1957/1904). Seuraamalla muotia ihmiset haluavat näyttää seuraavansa aikaansa ei osoittavan luokka-asemaansa. Simmeliä soveltaen voitaisiin sanoa, että esimerkiksi farmarihousujen esiinmarssissa oli kyse siitä, että ylemmät kerrostumat omaksuivat karjapaimenten pukeutumistavan! Käytännössä kuitenkin usein juuri ylemmät kerrostumat omaksuvat esimerkiksi paremman varallisuutensa tähden muodin etujoukoissa.

Bourdieun ajattelutapaa vastaan voidaan esittää toisenlaisiakin argumentteja. Bourdieun mielestä juuri musiikkimaku on yksi keskeisistä eroja ylläpitävistä ja luovista asioista. Richard Peterson on kuitenkin työtovereineen

pystynyt empiirisesti osoittamaan, että ylempien kerrosten musiikkia tuntevien maku on pikemminkin kaikkiruokainen (omnivore) kuin snobistinen (esimerkiksi Peterson - Kern 1996). Ylemmille kerroksille on siis tyypillistä pitää kaikentyyppisestä musiikista: oopperasta, klassisesta, jazzista, rockista ja niin edelleen, kun taas alemmat kerrostumat ovat kiinnostuneita vain tietyistä musiikkityypistä (univore), esimerkiksi humpasta. Samantapaisiin tuloksiin on päätynyt Euroopan Unionin maissa useita kulttuurin muotoja tutkinut Taru Virtanen (2007).

Kulutuksen tutkimuksessa on myös huomattava, että kansantaloustieteellisellä ja sosiologisella (ja myös usein myös markkinointitieteen kulutuskäyttäytymiseen liittyvällä) lähestymistavalla ero. Kansantaloustieteellisen näkemyksen mukaan kuluttajavalinnat perustuvat henkilökohtaisiin resursseihin, kuten rahaan, ja henkilökohtaisiin preferensseihin. Kansantaloustieteellisen näkemyksen mukaan henkilö käy oopperassa, koska hän pitää siitä, ja hänellä on siihen varaa. Kansantaloustieteellinen näkökulma kulutukseen perustuukin *rationaaliseen valintaan*. Mitään luokkaeroja ei ole olemassa.

Sosiologi taas korostaa kuluttajavalinnan perustuvan luokkanormeihin tai siihen, että henkilö haluaa osoittaa luokkansa. Näitä voidaan kutsua myös *institutionaalisiksi tekijöiksi*. Henkilö siis käy oopperassa paitsi siksi, että hän haluaa osoittaa luokkansa, myös siksi, että hänen luokassaan vallitsevat sellaiset normit, että oopperassa kuuluu kunnan ihmisen käydä. Toisaalta henkilö ei käy oopperassa, koska hän ei ole oppinut käymään oopperassa.

Tämän kirjoittaja on eräässä artikkelissaan tutkinut kotitalouden kulutusta lähtien siitä, että kaikkia kolmea näkökulmaa – kulutus luokasta riippuvana, kulutus rationaalisenä valintana ja kulutus elämäntapana, luokan osoittajana – on tarkasteltava yht'aikaa. Riippuvia muuttujana oli kulutus kolmentyyppiseen ulkona syömiseen. Yksi tyyppi oli pikaruoka, kuten hampurilaiset pizzat ja kebabit, toinen oli lounas ja kolmas päivällisen nauttiminen. Eri tyyppien kulutusta pyrittiin selittämään sekä sosiodemografisilla taustamuuttujilla, kuten kotitalouden henkilöiden iällä, sukupuolella ja sosioekonomisella asemalla sekä kotitalouden kulutustyyppillä, joka muodostettiin faktorianalyysillä. Saatiin sellaisia kulutustyyppisiä kuin ”kesämökki”, jossa siis kulutus kesämökkiin oli erityisen korkea, ”urheilu ja liikunta”, ”kulttuuri” ja ”alkoholi”.

Tutkimuksen mukaan kulutusta lounaaseen ei voitu selittää taustamuuttujilla eikä kulutustyypeillä. Tämä voitiin tulkita niin, että lounaan syöminen ulkona on ennen kaikkea rationaalinen valinta. Päivällisen

nauttiminen ravintolassa taas liittyi selvästi sosioekonomiseen ryhmään (ylemmät toimihenkilöt) ja jonkin verran kulttuurin kulutukseen, kun taas pikaruokan kuluttaminen liittyi elämäntapaan, jossa korostuivat alkoholi eri muodoissaan sekä urheilu ja liikunta. Kaiken kaikkiaan, yhdentyypistä kulutusta selittävät yhdentyypiset muuttujat, kun taas toisen tyyppistä toisen tyyppiset muuttujat. (Toivonen 1994.)

Edellä käsitellyt näkemykset ja tutkimukset ovat koskeneet kulutusta. Mutta mikään ei estä niitä soveltamasta ajankäyttöön. Jos siis puhutaan kerskakulutuksesta, voitaisiin puhua myös ”kerska-ajankäytöstä”, vaikka tällaista termiä ei käytetäkään. Aikaisemmin tällaisen kerskailevan ajankäytön muoto oli pitkä vapaa-aika (leisure class), mutta nykyisin tilanne on saattanut muuttua? Tästä asiasta keskustellaan tuonnempana lisää.

Summa summarum, tämän tutkimuksen teorettinen lähtökohta on se, että samat ajatuskulut, joita on käytetty kulutuksen ja luokkien tutkimuksessa voidaan soveltaa ajankäytön ja luokkien tutkimukseen. Muistettakoon, että luokan ja ajankäytön korrelaatio todennäköisesti vaihtelee ajankäytön kategoriasta riippuen.

Vaikka tässäkin tutkimuksessa termejä luokka ja kerrostuma tullaan käyttämään rinnakkain, voitaisiin sanoa, että kun puhutaan luokista, puhutaan jostakin pysyvästä sellaisesta, josta ei noin vain liikuta pois, kuten työväenluokka tai kapitalistien (tuotantovälineiden ja/tai tuotantopääoman omistajien) luokka marxilaista terminologiaa käyttäksimme. Luokkia erottelevina tekijöinä voidaan pitää myös sitä, miten paljon niillä on valtaa. Puhutaankin usein hallitsevasta tai valtaa pitävästä luokasta. Kerrostuma sijaan on jotain labiilimpaa, kuten opiskelijoiden kerrostuma, josta odotetaankin henkilön liikkuvan pois. Samoin käsitteet alemmat ja ylemmät toimihenkilöt ovat ainakin rajapinnoiltaan sangen häilyviä. Tästä asiasta puhutaan muuttujien operationalisoinnin yhteydessä tarkemmin.

Luokalle ja kerrostumalle rinnakkainen käsite on sosioekonominen asema, tai sosioekonominen ryhmä, ja se on tilastoissa ja muissa empiirisissä tutkimuksissa usein käytetty käsite. Sosioekonominen asema muodostetaan ammatin, koulutuksen ja tulojen perusteella. Siten ylempiin sosioekonomisiin ryhmiin kuuluvat ne, joiden ammattiasema on korkea, joiden koulutusaste on korkea ja joiden tulot ovat korkeat. Usein meillä ei kuitenkaan ole tietoa esimerkiksi tuloista, ja päätelemme henkilön sosioekonomisen aseman vain hänen ammattinsa perusteella. Tällöin siis ajatellaan implisiittisesti, että tiettyyn ammattiin yleensä liittyvät tietyt suuruiset tulot. Näin on sosioekonominen asema muodostettu tässäkin tutkimuksessa.

3 TUTKIMUSAINEISTO JA ANALYYSI

3.1 Tutkimusaineisto

Tämä tutkimus perustuu neljään Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimukseen vuosilta 1979, 1987–1988, 1999–2000 ja 2009–2010. Nämä kattavat iältään vähintään 10-vuotiaan väestön paitsi ensimmäinen tutkimus, joka kattoi vain 10–64-vuotiaan väestön. Niinpä kaikkia aineistoja käytetään vain 10–64-vuotiaiden osalta. Vuosien 1979 ja 1987 otokset olivat alueen, sukupuolen ja iän mukaan stratifioituja satunnaisotantoja. Vastajia pyydettiin täyttämään päiväkirjaa kahden päivän ajan, joista toinen päivä arkena ja toinen viikonloppuna. Heidän tuli merkitä omin sanoin, mitä olivat pääasiassa tehneet ja mitä muuta tekivät samaan aikaan. Merkinnät oli ajoitettava 10 minuutin tarkkuudella (Niemi & Pääkkönen 1990, 11 – 12, 97 – 101). Tutkittujen tapausten eli päivien määrä oli noin 12 100 vuonna 1979 ja 15 400 vuosina 1987/1988.

Vuosien 1999 – 2000 ja 2009–2010 aineisto kerättiin pääpiirteittäin samalla tavalla, mutta otanta oli hieman erilainen kuin edellisessä vuosien 1987–1988 tutkimuksessa. Aiemmat tutkimukset perustuivat satunnaisotantaan, kun taas myöhemmissä tutkimuksissa oli kaksi vaihetta. Ensimmäisessä vaiheessa satunnaisotanta otettiin kaikista Suomessa asuvista yli 15-vuotiaista. Toisessa vaiheessa kaikki muut otannan henkilöiden kotitalouksiin kuuluvat vähintään 10-vuotiaat sisällytettiin lopulliseen otokseen (Niemi & Pääkkönen 2002, 111).

Emme kuitenkaan voineet käyttää kaikkia päiväkirjoja kolmelta myöhäisemmältä tutkimusjaksolta, koska ensimmäinen tutkimus kattoi vain vuoden 1979 syys-, loka- ja marraskuun. Vuodenaikojen väliset vaihtelut ajankäytössä ja erityisesti vapaa-ajan käytössä ovat suuret. Niinpä vuosien 1987, 1999 ja 2009 aineistoja käytettiin vain syyskuukausien osalta.

Sitten aineistot liitettiin yhtenäistiedostoksi. Ajankäytön kategoriat ovat vuosien mittaan vaihdelleet muun muassa siksi, että on tullut uusia ajankäytönmuotoja. Esimerkiksi vuoden 1979 tutkimuksessa ei vielä puhuttu tietokoneista mitään. Sitten vuosien 1987–1988 tutkimuksessa oli jo kategoria ”ATK-harrastus” ja luonnollisesti eritellympi oli ajankäyttö tietokoneella 1999–2000 tutkimuksessa ja vielä eritellympi vuosien 2009–2010

tutkimuksessa, jossa mukaan tulivat muun muassa tietokoneen käyttö lehtien lukemiseen ja tietokoneen käyttö tiedon etsintään.

Kaiken kaikkiaan voitiin muodostaa 79 eri vuosina vertailukelpoista kategoriaa. Tutkimukseen otettiin mukaan analyysiin ne tapaukset, joissa oli tieto sosioekonomisesta asemasta. Tieto puuttui valitettavan monessa tapauksessa. Esimerkiksi vuoden 1979 tutkimusaineisto käsitti kaikkiaan 12 057 tapausta. Mutta vain 8 094 tapauksessa oli myös tieto sosioekonomisesta asemasta. Näin ollen tapausten kokonaismäärä oli 16 620. Tapauksia oli siis paljon, mutta kun tapaukset eritellään eri tutkimusajankohtiin ja sosioekonomisiin asemiin, syntyy melko pieniäkin soluja, kuten taulukosta 1 näkyy. Tämä tietysti tuo tuloksiin sattumanvaraisuutta. On syytä muistaa, että ajankäytössä yksilöiden välinen vaihtelu on suurta, vaikka kyseessä olisi sama sosioekonominen asema ja sama tutkimusvuosi. Toisaalta esimerkiksi maanviljelijät käyttivät vuonna 1979 ansiotyöhön aikaa keskimäärin vuorokaudessa 370 minuuttia eli kuusi tuntia ja 10 minuuttia. Keskimäärä ei tule korkeammaksi, koska mukaan keskiarvoon luetaan myös lauantai ja sunnuntai. Ansiotyöhön käytetyn ajan hajonta oli 202 minuuttia eli kolme tuntia ja 22 minuuttia.

Ajankäyttö voidaan ryhmitellä eri tavoin. Se jaetaan tavallisesti neljään pääryhmään, joista ensimmäinen on ansiotyöhön käytetty aika. Toinen ryhmä käsittää kotitalous- ja huoltotöihin käytetyn ajan, kolmas henkilökohtaiseen hygieniaan liittyvän ajan (esimerkiksi nukkuminen ja peseytyminen), ja neljäs ryhmä on vapaa-aika. Tavallisesti kuitenkin analysoidaan hienovaraisempaa luokitusta. Tässä tutkimuksessa analysoidaan lähinnä 14 keskeistä ajankäytön ryhmää, joita vielä niitäkin monissa tapauksissa eritellään pidemmälle. Tästä asiasta kerrotaan enemmän tuonnempana.

Taulukosta 1 näkyvät tässä tutkimuksessa käytetyt sosioekonomiset ryhmät. Ryhmittely perustuu Tilastokeskuksen käyttämään sosioekonomiseen luokitukseen vuodelta 1989. Maatalousyrittäjät, työttömät, opiskelijat ja koululaiset sekä kotitaloustyötä tekevät (esimerkiksi kotirouvat) ovat melko homogeenisia ja selkeärajaisia ryhmiä. Selkeärajainen, mutta ei homogeeninen, on muiden kuin maatalousyrittäjien ryhmä, sillä se kattaa niin useamman sadan työntekijän työnantajat kuin vain itsensä työllistävät yksinäisyrittäjät. Mutta tarkempi erottelu ei ollut aineiston perusteella mahdollinen, ja sitä paitsi tarkempi erittely olisi jakanut niin pieniin ryhmiin, että tulokset olisivat tulleet epäluotettaviksi. Muita yrittäjiähän aineistossa oli kaikkina vuosina yhteensä vain 672.

Ylempien ja alempien toimihenkilöiden raja on hieman häilyvä ja perustuu pääosin koulutukseen. Ylempiä toimihenkilöitä ovat ne, joiden työtehtävät edellyttävät akateemista koulutusta, kun taas alempia toimihenkilöitä ovat ne, joilla ei ole akateemista koulutusta, mutta jotka eivät ole työntekijöitä. Periaatteessa toimihenkilöiden rajana työntekijöihin on, että toimihenkilöt käsittelevät työssään symboleja, kuten rahaa, informaatiota tai tietovälineitä tai työn kohteena on ihminen.

Raja toimihenkilöiden ja työntekijöiden välillä on hämärtnyt muun muassa uuden tekniikan käyttöönoton myötä. Niin tehtaassa kuin toimistossakin työ saattaa olla pääasiassa tietokonepäänteen äärellä istumista, olipa sitten kysymyksessä tavarantoimitus tai palkanlaskenta. Raja on kuitenkin haluttu säilyttää ja kriteereinä on käytetty useita tekijöitä. Niinpä ns. henkinen työ, joka tapahtuu usein toimistossa, koulussa, sairaalassa jne. katsotaan toimihenkilötyöksi, kun taas tehtaassa tapahtuva ruumiillinen työ, tavarantoimitus, tavaroiden ja ihmisten kuljetus sekä fyysisiä suorituksia vaativat suojele- ja vartiointitehtävät katsotaan työntekijätyöksi. Tilastokeskuksen mukaan jako on haluttu säilyttää jo pelkästään vertailujen jatkuvuuden mahdollistamiseksi. Rajanvedon vaikeuden osoittaa esimerkiksi seuraava passus Tilastokeskuksen selostuksesta: ”Seuraavat yksittäiset ammattiryhmät on muutettu työntekijöistä toimihenkilöiksi: (1911) optikot, (9042) tulli-, raja- ja merivartijat, (9052) vanginvartijat, (9911) purserit ja lentoemännät.”

(http://www.tilastokeskus.fi/meta/luokitukset/sosioekon_asema/001-1989/kuvaus.html).

Ammatissa toimimattomien ryhmä muut käsittää eläkeläiset, työeläkeläiset tai sairauslomalla olevat.

3.2 Analyysi

Tutkimusaineistoa analysoidaan siten, että käydään läpi ajankäytön muutokset sosioekonomisten ryhmien mukaan ajankäytön 14 pääryhmissä. Taulukoissa kerrotaan sosioekonomisten ryhmien tutkimusvuosina keskimäärin vuorokaudessa kulloinkin tarkasteltavana olevaan ajankäyttömuotoon käyttämä aika. Taulukoita nimitetään jatkossa keskiarvotaulukoiksi. Näitä pääryhmiä olivat:

- 1) ansiotyö
- 2) kotitalous- ja huoltotyöt
- 3) lastenhoito

- 4) ostokset ja asiointi
- 5) henkilökohtaiset tarpeet
- 6) opiskelu
- 7) osallistuva toiminta
- 8) liikunta ja ulkoilu
- 9) kulttuuri- ja huvitilaisuudet
- 10) lukeminen
- 11) radion kuuntelu ja television katselu
- 12) sosiaalinen kanssakäyminen
- 13) harrastukset
- 14) muu vapaa-aika.

Ajankäyttö voitaisiin ryhmitellä myös toisin esimerkiksi yhdistämällä tässä esitettyjä vapaa-ajan kategorioita. Päädyttiin kuitenkin lähteä tarkastelemaan 14 edellä esitettyä pääryhmää, koska haluttiin antaa ajankäytöstä melko eritelty kuva. Haluttiin mennä joissakin tapauksissa vielä pidemmälle, ja antaa kuva myös siitä, miten esimerkiksi kotitöiden koostumus on muuttunut.

Ajankäytön pääkategoriat ovat saattaneet muuttua aikojen kuluessa sisällöltään myös niin, että jokin alakategoria on siirtynyt pääkategoriasta toiseen. Tällainen kategoria on esimerkiksi käsityöt, jotka on perinteisesti luettu kotitaloustöihin, mutta tässä tutkimuksessa ne on luettu harrastuksiin. Näin on tapahtunut siksi, että joskus oli taloudellisista syistä pakko ommella tai kutoa vaatteita kotona, eli käsityöt olivat välttämätöntä kotityötä, kun taas viimeistään 1980-luvulta alkaen halpatuonin valmisvaatteet ovat tulleet ainakin yhtä edullisiksi kuin kotona tehdyt. Kotikutoisesta onkin tullut ainakin arvostetumpaa kuin halpatuonin tuotteista.

Ajankäyttöä oli syytä tarkastella melko eritellysti myös siksi, että keskeisenä tutkimuskohteena oli ajankäytön kehitys eri sosioekonomisissa ryhmissä, ja ajankäytön mahdollisten luokkaerojen selvittämiseksi yksityiskohtainen erittely on tarpeellista. On sanottu, että luokkaerot ilmenevät nimenomaan ajankäytön yksityiskohtaisemmissa kategorioissa (Robinson – Geoffrey 1997, 218–219). Tällöin ei siis esimerkiksi riitä, että tarkastelemme vain harrastuksiin yleensä käytettyä aikaa vaan myös sitä, minkälaisiin harrastuksiin käyttää aikaa.

Tämän jälkeen analyysia jatkettiin niin, että pyrittiin kontrolloimaan eri tekijöiden vaikutusta havaittuihin kerrostumien keskiarvolukuihin, sillä sosioekonomisten ryhmien koostumus vaihtelee esimerkiksi sukupuolen mukaan. Tällaisia kontrollimuuttujia ovat sukupuolen lisäksi esimerkiksi ikä ja koulutus. Alemmat toimihenkilöt on naisvaltaisempi ryhmä kuin muut

ammattissa toimivat sosioekonomiset ryhmät. Niin ikään ryhmien koostumus vaihtelee iän mukaan. Opiskelijat ja koululaiset ovat varmasti keskimääräistä nuorempia, kun taas voi olettaa, että maanviljelijät ovat keskimääräistä vanhempia ihmisiä. Sosioekonomisissa ryhmissä on myös eroja koulutuksessa ja niin edelleen.

Mallien avulla siis voidaan tarkastella, mitkä ajankäytön muutokset todella johtuvat *käyttäytymisestä*, ja mitkä muutokset taas olivat *rakenteellisia* ja selittyvät ryhmän koostumuksella. Koska tässä tarkastelun kohteena ovat sosioekonomisten ryhmien tai kerrostumien erojen kehitys, voidaan puhua myös *käyttäytymismuutoksesta* ja *rakenteellisesta muutoksesta*. Näin ollen esimerkiksi sosioekonomisten ryhmien väliset erot saattavat olla näennäisiä, ja ne johtuvat jostain kolmannelta tai kolmansista tekijöistä. Erityisesti ansiotyöajan kohdalla voitaisiin puhua vielä *suhdanteen aiheuttamasta muutoksesta*. Tällainen muutos voi olla ennen kaikkea ansiotyöajan muutos. Ihmiset eivät ole halunneet vapaaehtoisesti muuttaa käyttäytymistään ansiotyöajan suhteen, mutta he ovat olleet siihen pakotettuja, koska taloudelliset suhdanteet ovat olleet niin huonot. He siis ovat olleet pakotettuja lyhentämään ansiotyöhön käytettyä aikaa. Kysymystä vapaaehtoisesta tai pakollisesta käyttäytymismuutoksesta ei kuitenkaan ajankäyttöaineiston avulla voi tutkia.

Näissä analyyseissa käytettiin SPSS-ohjelmistopakettin yhden riippuvan muuttujan yleisiä lineaarisia malleja. Tarkemmin sanottuna mallit muodostettiin tässä varianssianalyysillä (ANOVA). Malleissa kategoriallisia (laatueroasteikollisia) muuttujia olivat tutkimusvuosi ja sosioekonominen asema. Kovarianssimuuttujia (suhdelukuasteikollisia ja dikotomisias) taas olivat sukupuoli, ikä, koulutus ja lapsettomuus.

Sukupuoli on erittäin tärkeä kontrollimuuttuja, sillä yksi ajankäyttötutkimusten vakiotuloksista on ollut esimerkiksi se, että miehet käyttävät aikaa enemmän ansiotyöhön, kun taas naiset erilaisiin kotitöihin, kuten jo edellä on todettu. Myös ikä vaikuttaa ajankäyttötapoihin. On esimerkiksi havaittu, että nuoret käyttävät vanhempia vähemmän aikaa lukemiseen kuin vanhat (esimerkiksi Toivonen 2013a). Kolmas tärkeä kontrollimuuttuja on koulutus: mitä enemmän koulutettu joku on, sitä enemmän hän käyttää aikaa lukemiseen. Vuosien 1979 ja 2009 välillä koulutusjärjestelmä on huomattavasti muuttunut, ja yhtenäisen koulutusmuuttujan tekeminen on ylivoimainen tehtävä. Siksi tässä oli tyydyttävä sellaiseen vastaajien verraten karkeaan luokitteluun kuin ”yleissivistävältä koulutukseltaan vähintään ylioppilas” ja ”alempi yleissivistävä koulutusaste”.

Tärkeä kontrollimuuttuja on myös se, onko henkilöllä lapsia vai ei. On selvää, että jos henkilöllä ei ole lapsia, hän käyttää vähemmän aikaa lapsiin kuin sellainen, joilla lapsia on (esimerkiksi Toivonen 2013b). On kuitenkin huomattava, että lapsetonkin voi käyttää aikaansa lapsiin, jos asuu kotitaloudessa, jossa on lapsia. Esimerkiksi vanhempi sisarus hoitaa nuorempaa sisarusta.

Koska vuorokaudessa on vain 1 440 minuuttia, on selvää, että johonkin asiaan käytettyyn aikaan vaikuttaa myös muihin asioihin käytetty aika. Mutta ajankäytössä muutamat asiat ovat välttämättömpiä kuin toiset asia kuten kulutuksessakin. Välttämättömiä asioita tai toimintoja ovat esimerkiksi uni ja ansiotyö. Näistä kuitenkin vain ansiotyöhön käytetty aika valittiin kontrollimuuttujaksi, koska haluttiin rakentaa malleja, jotka ovat tietyn ajankäytön osalta mahdollisimman vähän muiden ajankäytön muotojen determinoimia. Ansiotyöaikaanhan ei varsinkaan palkansaaja voi paljon vaikuttaa. *Työsopimuslakikin* määrittää, että työntekijän ”on noudatettava niitä määräyksiä, joita työnantaja antaa toimivaltansa mukaisesti työn suorittamisesta” (3.luku, 1§). Yrittäjänäkin usein ansiotyöhön käytetty aika on elannon saamiseksi välttämätöntä aikaa.

Lisäksi mallissa on vuoden ja sosioekonomisen aseman interaktiota kuvaava termi. Juuri interaktiotermin avulla voidaan tutkia sosioekonomisten asemien välillä mahdollisesti tapahtuneita ajankäytön muutoksia.

Kaikkia ilmeisesti ajankäyttöön vaikuttavia muuttujia ei voitu kontrolloida. Esimerkiksi asumiseen liittyvistä tekijöistä ei ollut saatavissa vertailukelpoista tietoa kaikilta tutkimusajankohdilta samoin kuin tuloistakaan. Kuitenkin jatkossa pyrimme saamaan joillekin tuloksille selitystä tai tulkinnoille tukea turvautumalla vuosien 1999–2000 ja vuosien 2009–2010 aineistojen avulla. Näissä aineistoissa on huomattavasti enemmän sellaisia taustamuuttujia, joilla on vaikutusta ajankäyttöön, kuin yhdistetyssä 1979–2009 tiedostossa. Tässä käytetyn tiedoston ehdottomana etuna on kuitenkin pitkä aikaväli.

Tuloksia tarkastelleessa kiinnitetään huomio kolmeen tunnuslukuun. Ensimmäinen näistä on *parametrin estimaatti* eli *regressiokerroin* B, jonka perässä olevien asteriskien määrä osoittaa tavalliseen tapaan kertoimen tilastollista merkitsevyyttä t-arvolla mitattuna. Toinen on *sopeutettu* (adjusted) *selitysprosentti* ($100R^2$), joka ilmoittaa, kuinka paljon mallin termeillä voidaan selittää tietyn ajankäytön varianssia. ”Sopeutettu” tarkoittaa, että mallissa olevien termien määrä otetaan huomioon. Mitä suurempi se on, sitä pienempi on sopeutettu selitysprosentti siihen nähden, että selitysprosenttia ei ole sopeutettu. Vertaa edellä yksinkertaisuuden ihanteeseen.

Kolmas tunnusluku, johon kiinnitetään tarpeen vaatiessa huomiota, on *ositetun etan neliö* (η^2). Tämä tunnusluku kuvaa muuttuja vaikutuksen suuruutta, ja se kuvaa ehkä paremmin esimerkiksi vakiotermin vaikutuksen suuruutta kuin t-arvo. Eta-arvoa käytetään analyysissa mittaamaan tietyn muuttujan kokonaisvaikutusta, kuten esimerkiksi vuoden ja sosioekonomisen ryhmän interaktiota, kun taas t-testiarvo kuvaa muuttujan kunkin kategorian (osion tai termin) vaikutusta erikseen, kuten vuoden 1979 ja ylempien toimihenkilöiden interaktiota.

Voidaan erottaa neljä tapausta:

- 1) Vakiotermin *ositetun etan neliö* on pienempi kuin jonkin muuttujan tai joidenkin muuttujien, ja selitysprosentti on korkea. Tällöin ajankäyttö vaihtelee ryhmittäin ja yksilöllinen vaihtelu on vähäisempää.
- 2) Vakiotermin *ositetun etan neliö* on suuri ja selitysprosentti korkea. Tällöin ajankäyttö vaihtelee edelleen ryhmittäin, mutta tutkituilla on kuitenkin tietty vakiotaso kyseessä olevalle ajankäytön muodolle.
- 3) Vakiotermin *ositetun etan neliö* on suuri ja selitysprosentti on alhainen. Tällöin ajankäytön muodolla ei ole ryhmien välistä eikä yksilöllistä vaihtelua.
- 4) Vakiotermin *ositetun etan neliö* pienempi kuin jonkin muuttujan tai joidenkin muuttujien ja selitysprosentti pieni. Tällöin ajankäytön muotoon käytetty aika vaihtelee yksilöllisesti.

Cohenin (1988) (peukalo)säännön mukaan efekti on pieni (small), jos *ositetun etan neliön* arvo on 0,01, keskinkertainen (medium), jos eta on 0,06 ja huomattava (large), jos eta on 0,14.

Keskeisiä tutkimuksen kohteina olevia muuttujia ovat sosioekonomisten ryhmien ajankäytön muutokset. Siis vertaillaan sosioekonomisia ryhmiä eri vuosina. Tällöin tutkimusvuotta käytetään myös yksinään kontrollimuuttujana. Jos nimittäin ilmenee, että jonkin sosioekonomisen ryhmän ajankäyttö on muuttunut, se voi johtua siitä, että kaikkien sosioekonomisten ryhmien ajankäyttö on muuttunut, ja ryhmien ero siis on säilynyt muuttumattomana.

Tehtiin myös kaksi rajausta. Ensinnäkin tarkasteltiin sosioekonomisista ryhmistä vain ammatissa toimivia. Näin tapahtui siksi, että erot ammatissa toimivien ja ammatissa toimimattomien ryhmien välillä esimerkiksi ansiotyössä ovat niin suuret, että ne estävät näkymästä ammatissa toimivien ryhmien erot. Toiseksi jätettiin maatalousyrittäjät tarkastelun ulkopuolelle, koska heitä oli 2009 alle 50 henkeä.

Koska tapausten määrä vuosina 1999 ja 2009 on huomattavasti pienempi kuin aikaisempina vuosina (katso taulukko 1), tämä vaikuttaa tilastolliseen merkitsevyyteen siten, edellä mainittuina vuosina sosioekonomisten luokkien väliset erot eivät tule kaikissa analyysissä samalla tavoin merkitseviksi kuin edellisinä vuosina, koska tapausten määrä vaikuttaa tilastolliseen merkitsevyyteen: mitä enemmän tapauksia, sitä ”helpommin” erot tulevat merkitseviksi.

Tässä käytetyllä lineaarisella mallilla voitiin selittää ansiotyöhön käytettyä aikaa verraten vähän, sillä mallin selitysaste oli 2,5 % (taulukko 2). Selitysaste on siis alhainen, mutta ajankäyttötutkimuksissa tavallinen, koska ajankäytön yksilöllinen vaihtelu on suurta, mutta keskimääräinen ajankäyttö on eri selittävien muuttujien luokissa lähellä toisiaan, toisin sanoen keskimääräiset erot ovat pienet. Joidenkin toimintojen kohdalla malleilla voidaan selittää ajankäyttöä alle prosentin. Niinpä ajankäytön vaihteluja selitettäessä viiden prosentin selitysprosenttia voidaan pitää korkeana.

Monissa ajankäytön muodoissa jakauma on erittäin vino, ja tämä on omiaan pienentämään mallien selitysprosenttia, jos käytetään tavanomaista pienimmän neliösumman (OLS) keinoa.. Esimerkiksi teatterissa, konsertissa tai museossa oli käynyt vuoden 2009 ajankäyttöaineiston mukaan vain 1,3 % kaikista vastanneista. Kuitenkin 1,0 % vastaajista oli käyttänyt näihin toimintoihin aikaa vähintään tunnin. Tämä tietenkin johtuu siitä, että on vaikea selviytyä alle tunnissa vaikka konsertissa käynnistä. Tällaisissa tapauksissa tulisikin käyttää *Poisson-regressiota* (esim. Hoffmann 2004).

Näin ei kuitenkaan haluttu tehdä, koska kaikissa tapauksissa, kuten ansiotyöajassa tai henkilökohtaisissa tarpeissa ajankäytön jakauma ei ollut mitenkään vino. Jos toisinaan olisi käytetty pienimmän neliösumman keinoa ja toisinaan Poisson- regressioita, olisi menetetty vertailukelpoisuus. Eli voidaan ainakin varauksellisesti sanoa, että sosioekonominen asema on ajankäyttökategorian a parempi selittäjänä kuin ajankäyttökategorian b.

Nyt voi kysyä, miksi ylipäänsä kannattaa esittää taulukkoja, joissa ei ajankäytön ja sosiaalisen kerrostumien välisiä eroja ole kontrolloitu? Keskiarvotaulukko esitetään, koska kerrostumathan koostuvat juuri ihmisistä, joilla on tiettyjä ominaisuuksia. Ylemmät kerrostumat ovat ylempiä kerrostumia juuri siksi, että niillä on tiettyjä ominaisuuksia kuten korkeammat tulot tai pitempi koulutus kuin alemmilla kerrostumilla. Jos kaikki taustamuuttajat voitaisiin kontrolloida, ei mitään kerrostumaeroja olisikaan. Siten pelkistä kahden muuttujan taulukoista havaittavat kerrostumaerot ovat

aina kerrostumaeroja, vaikka voitaisiinkin todeta, että esimerkiksi koulutus selittää ne.

4 TULOKSIA

4.1 Ansiotyö

Ansiotyöhön luetaan työmatkat ja muu ansiotyöhön liittyvä aika kuten kahvitauot.

4.1.1 Ansiotyö ja sosioekonomiset ryhmät

Aluksi tarkastellaan ajankäytön muutoksia eri sosioekonomisten ryhmien välillä ajankäytön 14 pääryhmässä. Voidaan ensinnäkin todeta, että ammatissa toimivan väestön ansiotyöhön keskimäärin käyttämä aika kasvoi lievästi vuodesta 1979 vuoteen 1999 eli 5 tunnista 45 minuutista 5 tuntiin 57 minuuttiin (taulukko 1). Mutta 1990-luvulla tapahtui voimakas työajan lasku, ja työaika lyheni 4 tuntiin 55 minuuttiin. Ei-ammattissa toimivien osalta ansiotyön käytetty aika sen sijaan säilyi kutakuinkin vuosina eli 14 minuutissa. Viimeisenä tarkasteluvuonna 2009 luku oli kuitenkin 13. Koska ammatissa toimivien ansiotyöhön käyttämä aika on 1990-luvulla vähentynyt, ei kyse voi olla sellaisesta rakenteellisesta seikasta kuin työttömyyden kasvusta, koska työttömät oli tutkimuksessa omana ryhmänään. Kyse siis oli lyhennetyistä työviikoista ja lomautuksista.

Tulos on 2000-luvun osalta samansuuntainen kuin naapurimaissamme Ruotsissa ja Virossa (http://www.scb.se/sv_/Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Levnadsforhallanden/Levnadsforhallanden/Tidsanvandningsundersokningen/12226/2010A01/Genomsnittlig-tid-for-aktiviteter-2010-2000--1990-Befolkningen-20-84-ar-Alla-veckodagar/ ja <http://www.stat.ee/47762>). Varsinkin Virossa ansiotyöhön käytetty aika lyheni 2000–2010 voimakkaasti ja oli kaikkien osalta 2010 vain kaksi tuntia 57 minuuttia.

Ammatissa toimiva väestö on käyttänyt luonnollisesti huomattavasti enemmän aikaa ansiotyöhön kuin ammatissa toimimattomat. Jos sitten tarkastellaan eri sosioekonomisia ryhmiä, niin havaitaan, että ammatissa toimivista maanviljelijät ovat käyttäneet eniten aikaa ansiotyöhön, toiseksi eniten muut yrittäjät, kun taas vähiten aikaa ansiotyöhön ovat käyttäneet

alemmat toimihenkilöt. Erot eivät ole olleet suuria, mutta järjestys oli 2009 sama kuin 1979.

Taulukko 1. Ansiotyöhön käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009	n= ¹
ammattissa toimivat	345	356	357	295	10 409
maatalousyrittäjät	370	354	434	404 ²	823
muut yrittäjät	365	369	428	352	672
ylemmät toimihenkilöt	359	355	352	323	1 498
alemmat toimihenkilöt	334	309	323	268	3 387
työntekijät	342	361	367	273	4 028
ammattissa toimimattomat	14	14	14	13	6 211
työttömät	24	10	9	16	686
opiskelijat ja koululaiset	13	16	21	15	3 466
kotitaloustyötä tekevät	12	1	6	0 ²	638
muut ³	15	15	3	8	1 421
kaikki	221	232	223	186	
n=	8 094 ⁴	4 764 ⁴	2 203 ⁴	1 560	16 620

Jos tarkastellaan muutoksia, niin voidaan havaita, että kummassakin yrittäjien ryhmässä ansiotyön käytetty aika lisääntyi vuodesta 1979 vuoteen 1999, kun taas muissa ammatissa toimivien ryhmissä työaika säilyi ennallaan tai väheni hieman.

Tietoja voidaan verrata Tilastokeskuksen työvoimatiedustelun tietoihin, ja havaitaan, että tulokset ovat kummassakin tutkimuksessa samansuuntaiset. Myös työvoimatutkimuksen mukaan työntekijäin ansiotyöhön käyttämä aika väheni huomattavasti vuodesta 1999 vuoteen 2009. Syynä oli taloudellinen suhdanne. Vuonna 1999 talous oli nousussa, mutta 2009 laskussa. Jälkimmäisenä ajankohtana lomautukset yleistyivät ja tehtiin yhä useammin lyhennettyä työviikkoa. Suhdannevaihtelut ovat vaikuttaneet voimakkaimmin

¹ Tapausten määrää ei ole ilmoitettu seuraavissa taulukoissa, koska ne ovat taulukoissa 1-19 kaikissa samat.

² Tapauksia solussa on vähemmän kuin 50.

³ Työkyvyttömyyseläkkeellä, muulla eläkkeellä, sairauslomalla ja muut.

⁴ Luvuissa eivät ole mukana ne, joiden sosioekonominen asema on tuntematon.

juuri työntekijöihin, joista huomattavasti suurempi osa kuin toimihenkilöistä on työskennellyt yksityisellä sektorilla. Julkisella puolellahan työpaikan pysyvyyden varmuus on aivan viime aikoihin asti ollut suurempi kuin yksityisellä sektorilla.

On vahinko, että ansiotyöaikaa ei mitenkään eritellä, sillä ansiotyöaikana voidaan käyttää aikaa myös muuhun toimintaan kuin ansiotyöhön. Esimerkiksi useissa ammateissa käytetään tietokonetta, ja sitä voidaan käyttää myös yksityisiin tarkoituksiin, kuten viestintään. Työajalla voidaan lukea myös lehtiä tai seurustella työtovereiden kanssa muista kuin kunkin työhön liittyvistä kysymyksistä. Aineiston kerääjät ovat kuitenkin pidättäytyneet ansiotyöajan erittelystä lähinnä kahdesta syystä. Ensinnäkin ajankäyttöpäiväkirjojen täyttäminen tulisi huomattavasti nykyistä työläämmäksi tehtäväksi. Toisaalta ajankäyttöpäiväkirjan pitäjät eivät mielellään paljastaisi kaikkea työn ulkopuolista toimintaa työaikana.

4.1.2 Ansiotyö lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Jo edellä mainittiin, että sosioekonomisen ryhmän vaikutusta ajankäyttöön tarkasteltiin myös siten, että kontrolloitiin muiden mahdollisesti ajankäyttöön vaikuttavien tekijöiden vaikutus.

Taulukko 2. Yleinen lineaarinen malli ansiotyöhön käytetystä ajasta

	ansityö	ositettu etan neliö
B		
vakio	314.3***	.069
vuosi		.002
1979	74.4***	
1987	199.3***	
1999	99.2***	
2009	ref.	
suuralue		.001
pääkaupunkiseutu	33.0***	
muu Etelä-Suomi	25.1***	
Väli-Suomi	18.5*	
Pohjois-Suomi	ref.	
sukupuoli (1=mies, 2=nainen)	-62.2***	.013
ikä	.2	.000
kuntamuoto (1=kaupunki, 2=muu)	9.6	.000
koulutus (1=ylioppilas, 0=muu)	-16.2*	.000
lapset (1=lapseton, 0=muu)	6.2	.000
vuosi*sosioekonominen asema		.004
1979*muu yrittäjä	21.6	
1979*ylempi toimihenkilö	25.3*	
1979*alempi toimihenkilö	12.2	
1979*työntekijä	ref.	
1987*muu yrittäjä	16.8	
1987*ylempi toimihenkilö	-.3	
1987*alempi toimihenkilö	-31.2***	
1987*työntekijä	ref.	
1999*muu yrittäjä	63.8*	
1999*ylempi toimihenkilö	-9.6	
1999*alempi toimihenkilö	-25.1	
1999*työntekijä	ref.	
2009*muu yrittäjä	107.0***	
2009*ylempi toimihenkilö	72.2**	
2009*alempi toimihenkilö	21.6	
2009*työntekijä	ref.	
100R ²	2.5	
	***=p<.001 **=p<.01	*p<.05

Jo aikaisemmin mainittiin, että malleissa kontrollimuuttujina olivat tutkimusvuosi, sukupuoli, ikä, koulutus ja se, oliko lapsia vai ei. Ansiotyöaika ei luonnollisesti tässä tapauksessa voinut olla selittävänä muuttujana. Sen sijaan ansiotyöhön käytettyä aikaa selittävissä malleissa oli lisäksi mukana aluksi kaksi alueellista kontrollimuuttujaa, nimittäin kuntamuoto (kaupunki tai muu kunta) sekä maan suuraluejako. Suuralueet olivat: pääkaupunkiseutu (Uudenmaan lääni), muu Etelä-Suomi, joka käsitti entiset Turun ja Porin, Hämeen sekä Kymen läänit, Pohjois-Suomi, joka käsitti Oulun ja Lapin läänit sekä Väli-Suomi, joka käsitti muut entiset läänit (taulukko 2).

Näillä alueellisilla muuttujilla ei kuitenkaan näyttänyt olevan merkitystä ajankäyttöä selitettäessä kuin jossain harvoissa tapauksissa. Esimerkiksi Pohjois-Suomessa asuvat käyttivät aikaansa kalastukseen, metsästyksen, marjastukseen ja sienestykseen enemmän aikaansa kuin pääkaupunkiseudulla asuvat. Toisaalta taas ansiotyöhön Pohjois-Suomessa asuvat käyttivät aikaa merkittävästi vähemmän kuin muualla asuvat. Kuitenkin pyritään malleihin, joissa ovat mukana vain olennaiset muuttujat: yksinkertaisuus on ihanne, ja se on kaunista (Toivonen 1999, 309). Sen vuoksi, että alueellisilla kontrollimuuttujilla oli merkitystä vain harvoissa tapauksissa, ne jätettiin pois lopullisista malleista.

Taulukossa 2 vakiotermi on erittäin merkitsevä, ja ositetun etan neliön⁵ arvo on kaikista mallin tekijöistä korkein eli 0,069 ja suuruudeltaan 314,3 eli 5 tuntia 14 minuuttia. Tämä voidaan tulkita siten, että koska kaikki tarkastelussa mukana olleet ryhmät olivat ammatissa toimivia, niin työhön käytetty aika näillä ryhmillä oli jokseenkin yhtä pitkä. Tämä onkin odotettu tulos Suomen lait ja asetukset huomioon ottaen. Tätä samaa asia indikoi se, että mallilla voidaan selittää ansiotyöajan vaihtelusta vain 2,5 %.

Mutta kiinnostuksemme kohteina ovat erityisesti muuttujat. Ja useat muuttujat olivat tilastollisesti merkitseviä alhaisesta selitysasteesta huolimatta.⁶ Ensinnäkin ansiotyöhön käytetty aika on ollut 2009 erittäin merkittävästi pienempi kuin vuonna 2009. Toiseksi, on myös odotettua, että miehet ovat käyttäneet erittäin merkitseväsi enemmän aikaansa ansiotyöhön kuin naiset.

⁵ Jatkossa puhutaan yleensä vain etasta yksinkertaisuuden vuoksi, millä tarkoitetaan samaa kuin ositetun etan neliö.

⁶ Kun jatkossa käytän sanoja ”erittäin merkitsevä”, ”merkitsevä” tai ”melkein merkitsevä” käytän niitä tilastotieteellisessä mielessä kuten esimerkiksi taulukossa 2.

Kertoimia voidaan tulkita siten, että esimerkiksi vuoden 1979 B-kerroin 74,4 merkitsee sitä, että mainittuna vuonna ansiotyöhön käytettiin tunti 14,4 minuuttia enemmän aikaa kuin vuonna 2009, kun muut tekijät on vakioitu eli niiden vaikutusta ei oteta huomioon.

Mitä tulee sosioekonomisten ryhmien ansiotyöhön käytetyn ajan muutokseen, niin eroja oli erityisesti vuonna 2009. Yrittäjät ja ylemmät toimihenkilöt käyttivät merkittävästi enemmän aikaa ansiotyöhön kuin työntekijät. Jo taulukon 1 perusteella voitiin havaita, että kaikkien ammatissa toimivien sosioekonomisten ryhmien ajankäyttö ansiotyöhön on vähentynyt, mutta lineaarisen mallin mukaan erityisen selvästi työntekijöillä. Yleisesti ottaen näyttää siltä, että erot vaihtelevat vuosittain melko sattumanvaraisesti, ja siten mitään selvää suuntaa sosioekonomisten ryhmien välisille eroille ei ollut löydettävissä.

Yleisesti ottaen sosioekonominen ryhmä siis selitti työajan vaihteluita erittäin vähän. Ansiotyöhön käytetyn ajan vain pieni vaihtelu sosioekonomisten ryhmien välillä ei ollut suuri yllätys. Jo työaikalain mukaan kaikkien palkansaajien ”säännöllinen työaika on enintään kahdeksan tuntia vuorokaudessa ja 40 tuntia viikossa” (3. luku, 6 §).

4.2 Kotitalous- ja huoltotyöt

Kotitalous ja huoltotyöhön luetaan ruoan valmistaminen, leipominen ja säilöminen, astianpesu, siivous, pyykinpesu ja silytys, vaatteiden valmistus ja vaatehuolto, lämmitys ja vesihuolto, korjaus- ja rakennustyöt, pihan ja eläinten hoito, kulkuneuvojen korjaus ja huolto, perheenjäsenen auttaminen, toisen kotitalouden auttaminen, muu kotityö sekä kotityöhön liittyvät matkat. Jatkossa kaikkiin pääkategorioihin liittyvät matkat luetaan mukaan kulloiseenkin pääkategoriaan. On huomattava, että matkat muodostavat kaikissa pääkategorioissa vain pienen osan pääkategoriaan kuuluvasta ajankäytöstä

4.2.1 Kotitalous- ja huoltotyöt sekä sosioekonomiset ryhmät

Kotitalous ja huoltotyöhön käytetty aika lyheni hieman eli 6 minuuttia kahdesta tunnista yhteen tuntiin 54 minuuttiin vuosien 1979 ja 2009 välisenä aikana (taulukko 3). Lyheneminen oli lähes samansuuruinen sekä ammatissa toimivilla että ammatissa toimimattomilla. Muutokset eivät kuitenkaan olleet systemaattisia.

Taulukko 3. Kotitalous- ja huoltotyöhön käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammatissa toimivat	120	109	106	115
maatalousyrittäjät	160	133	142	53
muut yrittäjät	103	108	83	108
ylemmät toimihenkilöt	94	98	95	110
alemmat toimihenkilöt	124	118	121	109
työntekijät	117	100	100	134
ammatissa toimimattomat	118	118	123	112
työttömät	196	182	197	159
opiskelijat ja koululaiset	40	47	48	40
kotitaloustyötä tekevät	301	278	208	174
muut	197	195	217	206
kaikki	120	112	113	114

Ammatissa toimivilla kotitalous- ja huoltotyöhön käytetty aika lyheni ensin vuodesta 1979 vuosituhannen vaihteeseen 14 minuuttia, mutta kasvoi sitten 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä 9 minuuttia. Oliko siis niin, että ansiotyöajan lyhentyessä kotitöihin jäi taas enemmän aikaa? Tämän tulkinnan puolesta puhuu se, että kotitalous- ja huoltotyöhön käytetty aika kasvoi erityisesti työntekijöillä, joilla ansiotyöaika lyheni reippaasti. Läheskään kokonaan ansiotyöstä säästynyttä aikaa ei käytetty kotitalous- ja huoltotyöhön.

Ammatissa toimimattomilla kotitalous- ja huoltotyöhön käytetty aika lyheni jo 1990-luvulla, ja tällä vuosituhannella varsin reippaasti eli yhdeksän minuuttia.

Sosioekonomisten ryhmien välillä oli kuitenkin huomattavia eroja. Esimerkiksi maatalousyrittäjien kotitalous- ja huoltotyöhön käyttämä aika

lyheni kahdesta tunnista 40 minuutista vain 53 minuuttiin. Tietoon pitää kuitenkin suhtautua varauksella, koska vuonna 2009 maatalousyrittäjiä aineistossa oli vain 22 kappaletta

Varsin huomattavasti lyheni myös kotitaloustyötä tekevien kotitalous- ja huoltotyöhön käyttämä aika.

4.2.2 Kotitalous- ja huoltotyöt lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Kotitalous- ja huoltotyöhön yhteensä käytetyn ajan vaihtelua voidaan lineaarisella mallilla selittää 30,9 % (taulukko 6), eli selitysprosentti on korkea. Erityisen korkean etan arvon (0,217) sai ansiotyöaika, eli mitä pidempi oli ansiotyöhön käytetty aika, sitä lyhyempi oli kotitalous- ja huoltotyöhön käytetty aika. Ansiotyöajan voi sanoa olevan tärkein muuttuja kotityöajan vaihtelun selittämisessä. Vakiotermin eta-arvo oli melko pieni (0,009). eli ryhmien välinen vaihtelu oli suurta.

Myös muiden kontrollimuuttujien kuin ansiotyöhön käytetyn ajan yhteys kotityöhön käytettyyn aikaan oli erittäin merkitsevä: naiset käyttivät siihen enemmän aikaa kuin miehet, vanhat enemmän kuin nuoret, vähintään ylioppilaat vähemmän kuin muut sekä lapsettomat vähemmän kuin muut.

Muissa sosioekonomisissa ryhmissä kuin työntekijöissä käytettiin vähintään merkitsevästi vähemmän aikaa kotitöihin sekä vuonna 1979 että 2009. Vuosina 1987 ja 1999 sosioekonomisten ryhmien välillä erot olivat samansuuntaisia, joskaan tilastollisesti eivät niin merkitseviä kuin kahtena ensin mainittuna vuonna. Kyse lienee siitä, että vuonna 2009 muita kerrostumia lyhyemmän ansiotyöajan lisäksi työväestön ajankäyttöön kuului elämäntapana kotityö muita sosioekonomisia ryhmiä useammin. Luokkaerot ovat siis säilyneet samoina läpi vuosikymmenten, vaikka viime vuosituhaten lopulla 1999 ne näyttivät häviävän. Kokonaisuutena ottaen suuria luokkaeroja ei ole ollut johtuen ilmeisesti vuoden 1999 tilanteesta, sillä sosioekonomisen aseman ja tutkimusvuoden interaktion eta oli 0,005, eli vaikutus oli Cohenin sillä oli ”pieni efekti”.

4.2.2.1 Ruoanvalmistus ja leipominen sosioekonomisissa ryhmissä

Seuraavaksi kotitalous- ja huoltotyötä tarkasteltiin eriteltynä ruoanlaittoon ja leipomiseen sekä astianpesuun, siivoukseen ja pyykinpesuun ja vielä muuhun kotityöhön käytettyyn aikaan.

Ruoan valmistukseen ja leipomiseen käytetty laski vuodesta 1979 vuoteen 1999 39 minuutista 27 minuuttiin ja pysyi sen jälkeen paikallaan (taulukko 4). Ammatissa toimivien ja ammatissa toimimattomien välillä oli yllättävän vähän eroja ammatissa toimimattomien hyväksi, vain muutamia minuutteja.

Kaikkein eniten käyttivät aikaa ruoanlaittoon ja leipomiseen kotitaloustyötä tekevät, joskin heidän käyttämänsä tähän tarkoitukseen vähentyi dramaattisesti vuodesta 1979 vuoteen 2009 eli tunnista 54 minuutista 59 minuuttiin. Hieman yllättävää on, että koululaisilla ja opiskelijoilla ei laskua tapahtunut, joskin heidän ruoanlaittoon ja leipomiseen käyttämänsä aika oli kaikkina tutkimusajankohtina muita selvästi lyhyempi.

Ammatissa toimivista sosioekonomisista ryhmistä maatalousyrittäjillä näyttää laskeneen leipomiseen ja ruoanlaittoon käytetty aika jyrkimmin erityisesti vuosina 1999–2009. Maatalousyrittäjät ovat olleet eniten tähän tarkoitukseen aikaa käyttänyt ryhmä aikaisemmin. Myös alemmat toimihenkilöt ovat käyttäneet ruoanlaittoon ja leipomiseen enemmän aikaa kuin keskimäärin ammatissa toimivat. Sen sijaan esimerkiksi muilla yrittäjillä ei laskua ollut havaittavissa. Joka tapauksessa näyttää siltä, että vaikka kotityöhön käytetty aika lisääntyi selvästi 2000-luvun alussa, ei tämä lisäys tullut ruoanlaiton ja leipomisen osaksi.

Taulukko 4. Ruoan valmistukseen ja leipomiseen käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammattissa toimivat	39	33	27	28
maatalousyrittäjät	60	48	43	16
muut yrittäjät	29	30	18	31
ylemmät toimihenkilöt	26	25	23	26
alemmat toimihenkilöt	41	38	33	30
työntekijät	36	30	25	25
ammattissa toimimattomat	38	35	34	31
työttömät	59	55	52	48
opiskelijat ja koululaiset	9	9	11	10
kotitaloustyötä tekevät	114	105	71	59
muut	63	56	63	52
kaikki	38	34	30	29

4.2.2.2 Ruoanvalmistus ja leipominen lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Lineaarinen malli ruoanvalmistukseen, leipomiseen ja paistamiseen käytetystä ajasta selittää 30,6 % ajan vaihtelusta (taulukko 6). Selitysaste on siis korkea, mikä ajankäyttötutkimuksissa on harvinaista. Tässäkin mallissa vakiotermin etan arvo (0,012) oli pieni eli ryhmien välinen vaihtelu oli suurta. Erityisen korkean eta-rvon (0,183) sai sukupuoli, jonka efekti oli Cohenin termein huomattava, eli naiset käyttivät päivässä huomattavasti enemmän aikaa ruoanlaittoon ja leipomiseen kuin miehet. B-kertoimen arvo oli 35,9 eli naiset siis käyttivät keskimäärin 36 minuuttia enemmän tähän tarkoitukseen kuin miehet.

Muidenkin kontrollimuuttujien osalta malli muistutti kotitalous- ja huoltotyöhön yhteensä käytetyn ajan mallia: ikä ja ruoanlaittoon ja leipomiseen käytetty aika korreloivat positiivisesti, kun taas työaika koulutus ja lapsettomuus negatiivisesti. Tässä mallissa myös tutkimusvuosi oli erittäin merkitsevä tekijä vuosina 1979 ja 1987 verrattuna vuoteen 2009. Noina vuosina tähän tarkoitukseen käytettiin enemmän aikaa. Vuosien 1999 ja 2009 välillä ei enää eroja ollut. Voisi siis sanoa, että vaikka erilaisten

kokkiohjelmien ja –lehtien suosio on viime vuosina voimakkaasti kasvanut, niin ruoanlaitto kotona jokapäiväisenä toimintana on vähentynyt.

Sosioekonomisten ryhmien erojen kehitys on ollut mielenkiintoinen. Muiden kuin maatalousyrittäjien, ylempien toimihenkilöiden sekä alempien toimihenkilöiden välillä ei näytä suuria eroja olleen. Sen sijaan näiden ryhmien ero työntekijöihin nähden oli sekä vuonna 1979 että vuonna 1987 erittäin merkitsevä, eli työntekijät käyttivät enemmän aikaa ruoanlaittoon ja ja leipomiseen. Juuri tästä syystä vuoden ja sosioekonomisen aseman interaktion eta-arvo oli 0,010 eli interaktiolla oli pieni tai vähäinen efekti ruoanlaittoon ja leipomiseen käytettyyn aikaan. Vuosina 1999 ja 2009 ei enää merkitseviä eroja ollut paitsi alempien toimihenkilöiden ja työntekijäin välillä eli alemmat toimihenkilöt käyttivät näihin puuhiin edelleen vähemmän aikaa kuin työntekijät.

Tulos siis merkitsee, että sosioekonomisten ryhmien väliset erot olivat muiden paitsi alempien toimihenkilöiden osalta hävinneet, ja työntekijät söivät kotona laittamaansa ruokaa tai leipomaansa leipää yhtä usein tai harvoin kuin muutkin sosioekonomiset ryhmät. Alempien toimihenkilöiden ja työntekijäin ero on siis säilynyt päinvastoin kuin taulukosta 4 voisi olettaa. Tämä selittynee sillä, että alemmissa toimihenkilöissä on enemmän naisia kuin muissa sosioekonomisissa ryhmissä, ja tämän naisvaltaisuuden vaikutus häviää, koska sukupuoli erikseen otetaan huomioon mallissa.

4.2.2.3 Astianpesu, siivous ja pyykinpesu sosioekonomisissa ryhmissä

Astianpesuun, siivoukseen ja pyykinpesuun käytetty aika näyttää pysyneet lähes ennallaan, eli 1979 se oli 39 minuuttia ja 2009 40 minuuttia (taulukko 5). Tämä on sikäli yllättävää, että juuri näissä asioissa olisi voinut kodinkoneiden yleistymisen vähentäneen käytettyä aikaa. Esimerkiksi vuosien 1999–2000 aineistossa 59,5 %:lla oli käytössään astianpesukone ja vuosien 2009–2010 aineistossa jo 72,2 %:lla. Pyykinpesukoneen osalta vastaavat luvut olivat 93,0 ja 94,8. Jos sitten tarkastellaan vielä astianpesua siivousta ja pyykinpesua erikseen, niin havaitaan, että juuri siivoukseen käytetty aika on lisääntynyt. Vuonna 1979 se oli 19 minuuttia ja vuonna 2009 25 minuuttia. Tämä taas selittyy sillä, että huoneiston koko ja siivoukseen käytetty aika korreloivat positiivisesti, ja kun huoneistojen koko on kasvanut, on myös siivoukseen käytetty aika kasvanut!

Astianpesuun, siivoukseen ja pyykinpesuun käytetty aika näyttää olleen ammatissa toimimattomilla suurempi kuin ammatissa toimivilla muuten paitsi

vuonna 2009. Tähän taas näyttää olevan syynä se, että kotitaloustyötä tekevät käyttivät siihen aikaa enää tunnin ja 27 minuuttia, kun vielä vuonna 1979 vastaava luku oli kaksi tuntia 11 minuuttia.

Taulukko 5. Astianpesuun, siivoukseen ja pyykinpesuun käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammattissa toimivat	39	35	38	40
maatalousyrittäjät	48	36	54	14
muut yrittäjät	30	38	24	42
ylemmät toimihenkilöt	28	30	33	41
alemmat toimihenkilöt	48	47	47	43
työntekijät	35	26	31	38
ammattissa toimimattomat	42	39	45	37
työttömät	61	56	67	54
opiskelijat ja koululaiset	15	15	22	14
kotitaloustyötä tekevät	131	117	92	87
muut	59	54	65	54
kaikki	41	36	40	39

Ammattissa toimivien joukossa taas voimakkain vähennys näyttää tapahtuneen taas maatalousyrittäjien ryhmässä. Eniten ammatissa toimivista mainittuihin toimintoihin ovat käyttäneet alemmat toimihenkilöt, joilla heilläkin on kyllä ollut laskua. Sen sijaan ylempillä toimihenkilöillä astianpesuun, siivoukseen ja pyykinpesuun käytetty aika on lisääntynyt 28 minuutista 41 minuuttiin. Valitettavasti ei voida tarkistaa, johtuuko tämä itsepalveluun siirtymisestä. Toisin sanoen, ylempien toimihenkilöiden ryhmässä vietiin entisiinä vuosina pyykit pestäväksi pesulaan, kun ne nyt pestään itse.

4.2.2.4 Astianpesu, siivous ja pyykinpesu lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Tämänkin mallin selitysaste oli korkea eli 30,4 % (taulukko 6): Tässäkin mallissa sukupuoli sekä ansiotyöajalla oli keskeinen merkitys astianpesuun, siivoukseen ja pyykinpesuun käytettyyn aikaan. Etan arvot olivat 0,179 ja 0,014. Tärkeä kontrollimuuttujan ero edelliseen malliin nähden oli siinä, että tutkimusvuosien välillä ei ollut merkitseviä eroja tähän tarkoitukseen käytetyssä ajassa. Tämä on mielenkiintoista, koska vuonna 1979 eivät aikaa säästävät tiskikone, pesukone ja astianpesukone olleet yhtä yleisiä kuin 2009. Onko siis niin, että nykyisin pestään ja siivotaan tarkemmin kuin ennen, vai onko asuntojen koon suureneminen aiheuttanut se, että pitää siivota enemmän?

Eroa, joka oli työntekijöiden ja muiden sosioekonomisten ryhmien välillä oli vuonna 1979, ei ollut enää 1987 nähtävissä. Yllättävää on, että taas vuonna 2009 oli erittäin merkitsevä ero työntekijäin ja alempien toimihenkilöiden välillä siten, että alemmat toimihenkilöt käyttivät vähemmän aikaa astianpesuun, pyykinpesuun ja siivoukseen. On huomattava, että sukupuolen vaikutus siis oli kontrolloitu. Vuosien 2009–2010 tiedoston perusteella tämä ei näyttäisi johtuvan alempien toimihenkilöiden asunnon pienemmästä koosta eikä myöskään esimerkiksi siitä, että alemmat toimihenkilöt olisivat saaneet tai ostaneet siivouspalveluja enemmän kuin työntekijät. Joka tapauksessa ei siis ollut enää viime vuosikymmeninä havaittavissa systemaattisia sosioekonomisten ryhmien välisiä eroja astianpesuun, siivoukseen ja pyykinpesuun käytetyssä ajassa. Kokonaisuutena kerrostuman ja tutkimusvuoden interaktiolla ei ollut vaikutusta (eta oli 0,004).

Taulukko 6. Yleiset lineaariset mallit kotitalous- ja huoltotyöhön yhteensä käytetystä ajasta ja erikseen ruoanlaittoon ja leipomiseen, astianpesuun, pyykinpesuun ja siivoukseen sekä muuhun kotityöhön käytetystä ajasta

	kotitaloust. yhteensä B	ruoanl. ja leipominen B	astianpesu pyykinpesu B	muu koti- taloustyö B
vakio	65.0***	-24.6***	-21.0***	110.5***
1979	.7	12.2***	.9	-12.4**
1987	-5.5	11.1***	-1.8	-14.8**
1999	-11.6	2.5	-1.0	-13.0*
2009	ref.	ref.	ref.	ref.
sukupuoli (1=mies, 2=nainen)	52.5***	35.9***	45.3***	-28.7***
ikä	1.7***	.5***	.5***	.6***
koulutus (1=ylioppilas, 0=muu)	-12.4***	-5.8***	-1.4	-5.2**
lapset (1=lapseton, 0=muu)	-27.0***	-12.4***	-11.2***	-3.3**
ansiotyöaika	-.2***	-.0***	-.1***	1.0***
1979*muu yrittäjä	-19.6***	-9.7***	-6.7**	-3.2
1979*ylempi toimihenkilö	-19.1***	-8.6***	-8.1***	-2.4
1979*alempi toimihenkilö	-8.1**	-5.7***	-.7	-1.8
1979*työntekijä	ref.	ref.	ref.	ref.
1987*muu yrittäjä	-8.0	-7.3***	2.8	-3.5
1987*ylempi toimihenkilö	-11.6**	-9.1***	-4.8*	2.3
1987*alempi toimihenkilö	-9.6**	-8.4***	-.1	-1.2
1987*työntekijä	ref.	ref.	ref.	ref.
1999*muu yrittäjä	-1.1	-.0	-.9	-.2
1999*ylempi toimihenkilö	-10.5	-2.4	-2.6	-5.6
1999*alempi toimihenkilö	-7.8	-7.6**	-3.8	3.6
1999*työntekijä	ref.	ref.	ref.	ref.
2009*muu yrittäjä	-12.6	8.0	6.8	-27.3**
2009*ylempi toimihenkilö	-24.1**	-1.0	-1.4	-21.8**
2009*alempi toimihenkilö	-40.3***	-9.2**	-14.5**	-16.6**
2009*työntekijä	ref.	ref.	ref.	ref.
100R ²	30.9	30.6	30.4	11.6

***=p<.001 **=p<.01 *p<.05

4.2.2.5 Muu kotityö sosioekonomisissa ryhmissä

Muuhun kotityöhön käytetty aika on hienokseltaan lisääntynyt vuodesta 1979 vuoteen 2009. Vuonna 1979 se oli 41 minuuttia ja vuonna 2009 46 minuuttia (taulukko 7). Tässäkään kotityön osiossa ei ammatissa toimivien ja ammatissa toimimattomien välillä ollut suuria eroja.

Eniten muuhun kotityöhön näyttää käyttäneen aikaa ryhmä ”muut” eli suurimmalta osaltaan eläkeläiset, joiden muuhun kotityöhön käyttämä aika jopa kasvoi selvästi vuosien 1979 ja 2009 välillä tunnista 15 minuutista tunti 40 minuuttiin. Erilaiset korjaus- ja rakennustyöt, pihan hoito ja niin edelleen olivat siis eläkeläisiä miellyttävää puuhaa. Myös työttömät ovat käyttäneet aikaa muuhun kotityöhön, mutta heidän käyttämänsä aika on ollut laskusuunnassa.

Ammatissa toimivista ryhmistä työntekijät ovat käyttäneet runsaasti aikaa muuhun kotityöhön, ja heidän käyttämänsä aika lisääntyi vuodesta 1999 vuoteen 2009 35 minuuttia eli 45 minuutista tunti 10 minuuttiin. Aika suuri osa ansiotyöstä säästyneestä ajasta siis meni muuhun kotityöhön. Työntekijöiden kohdalla ”bourdieulainen” (Bourdieu 1984) ajatus homologiasta eli työ- ja vapaa-ajan samankaltaisuudesta (ruumiillinen työ) näytti pitävän hyvin paikkansa. Ehkä yllättävää on, että myös ylemmät toimihenkilöt käyttivät miltei saman määrän aikaa muuhun kotityöhön kuin muut ammatissa toimivat ryhmät työntekijöitä lukuun ottamatta. Lähempi tarkastelu kertoo, että ylemmät toimihenkilöt eivät ole käyttäneet yhtä paljon aikaa korjaus- ja rakennustöihin kuin työntekijät mutta kuitenkin saman verran kuin muut ammatissa toimivat sosioekonomiset ryhmät.

Taulukko 7. Muuhun kotityöhön käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammattissa toimivat	42	40	41	47
maatalousyrittäjät	51	53	46	24
muut yrittäjät	43	37	41	35
ylemmät toimihenkilöt	39	43	38	42
alemmat toimihenkilöt	35	35	41	37
työntekijät	45	42	45	70
ammattissa toimimattomat	38	47	44	44
työttömät	76	69	79	57
opiskelijat ja koululaiset	16	23	15	16
kotitaloustyötä tekevät	56	56	45	27
muut	75	85	87	100
kaikki	41	43	42	46

4.2.2.6 Muu kotityö lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Tässä käytetty lineaarinen malli ei selittänyt kuin 11,6 % muuhun kotityöhön käytetystä ajasta (taulukko 6), mikä on vähän verrattuna ruoanlaittoa ja leipomista selittävään malliin sekä astianpesua, pyykinpesua ja siivoamista koskevaan malliin. Ilmeisesti syy on siinä, että muuhun kotityöhön on tässä luettu sängen erityyppisiä toimintoja kuten vaatteiden valmistus ja huolto, korjaus- ja rakennustyöt, pihan ja eläinten hoito, kulkuneuvojen korjaus ja huolto. Tärkein muuhun kotityöhön käytettyyn aikaan vaikuttava tekijä oli ansiotyöhön käytetty aika, ja sen vaikutus oli negatiivinen (eta 0,091). Toiseksi korkein oli vakion eta eli 0,048.

Muuhun kotityöhön käytetty aika on ollut vuonna 2009 erittäin merkittävästi pidempi kuin aikaisempina vuosina. Muuhun kotitaloustyöhön miehet käyttivät erittäin merkittävästi enemmän aikaa kuin naiset päinvastoin kuin kotitalous- tai huoltotyöhön yhteensä, kuten myös vanhat enemmän kuin nuoret.

Lineaarinen malli vahvistaa myös sen jo edellä taulukon 7 perusteella tehdyn havainnon, että kerrostumien välillä ei ollut eroja ennen kuin viimeisenä tutkimusvuonna eli vuonna 2009. Silloin näyttää tulleen työntekijöiden ja muiden kerrostumien välille merkittävä ero siten, että

työntekijät käyttivät enemmän aikaa muiden kotitöiden tekemiseen. Ja siis jo keskimääräisistä ajankäyttötiedoista vedetty johtopäätös näytti pitävän paikkansa.

Eritellympi muun kotityön tarkastelu luo valaistusta siihen, miksi luokkaerot näyttävät tällä kohdin kasvaneen. Näin näyttää käyneen siksi, että sellaisiin naisille tyypillisiin kotitöihin kuten vaatteiden valmistamiseen ja vaatteiden huoltoon käytetty aika väheni, ja näissä ei ollut merkitseviä kerrostumien välisiä eroja. Toisaalta sellaisiin miehille tyypillisiin kotitöihin kuten toisen kotitalouden auttaminen tai korjaus- ja rakennustyöt käytetty aika kasvoi, ja juuri näissä oli luokkaeroja. Kyse on siis rakenteellisesta tekijästä, muun kotityön koostumuksen muutoksesta. Kerrostuman ja tutkimusvuoden interaktion eta oli vain 0,001, eli vaikutusta ei ollut.

4.3 Lastenhoito

Lastenhoitoon luettiin lasten hoito ja auttaminen, lukeminen ja leikkiminen lasten kanssa, lasten ulkoiluttaminen, muu lastenhoito ja lastenhoitoon liittyvät matkat.

4.3.1 Lastenhoito sosioekonomisissa ryhmissä

Lastenhoitoon käytetty aika on lisääntynyt jonkin verran vuosikymmenten kuluessa, sillä 1979 siihen käytettiin aikaa keskimäärin 17 minuuttia mutta 2009 23 minuuttia (taulukko 8). Ammatissa toimivien ja ammatissa toimimattomien välillä ei ollut kehityksessä suuria eroja vuoteen 1999, mutta sitten ammatissa toimimattomien lapsille käytetty aika väheni melko voimakkaasti johtuen siitä, että eläkeläiset eivät enää käyttäneet lastenhoitoon aikaa. Tämä saattoi johtua siitä, että lapsenlapsia oli vähemmän kuin joskus ennen.

Eniten aikaa lapsiin ovat odotetusti käyttäneet kotitaloustyötä tekevät, joiden käyttämä aika sitä paitsi on huomattavasti kasvanut. Vuosituhannen ensi vuosikymmenellä näyttää tapahtuneen laskua, mutta siihen ei kannata kiinnittää kovin suurta huomiota, koska tapauksia vuodelle 2009 on melko vähän (ks. taulukko 1). Näyttäisi siis siltä, kun kotitaloustyötä tekevien aika kotitalous- ja huoltotyöhön on selvästi vähentynyt, niin tuo aika onkin mennyt lasten hoitoon. Voi kysyä, mikä merkitys kotitalouskoneiden lisääntymisellä on tässä asiassa? Kodinkoneet ovat antaneet mahdollisuuden käyttää aikaa enemmän lastenhoitoon?

Ammatissa toimivia tarkasteltaessa kiintyy huomio siihen, että muilla ryhmillä kuin alemmilla ja ylemmillä toimihenkilöillä, jotka 1979 olivat käyttäneet ammatissa toimivista eniten aikaa lastenhoitoon, aika on ollut suorastaan laskusuunnassa, kun taas muilla, erityisesti yrittäjillä, se on kasvanut. Erot ovat siis tasoittuneet.

On kuitenkin huomattava, että lapsiperheitä on yhä vähemmän. Eräissä artikkeleissa olenkin tarkastellut lastenhoitoon käytettyä aikaa tarkemmin, ja havainnut, että ne henkilöt, joilla on lapsia käyttävät lastenhoitoon jopa selvästi enemmän aikaa 2009 kuin 1979 (Toivonen 2013b). Tähän asiaan palataan lineaarisen mallin tarkastelun yhteydessä..

Taulukko 8. Lastenhoitoon käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammatissa toimivat	20	23	19	27
maatalousyrittäjät	9	9	22	4
muut yrittäjät	15	29	14	42
ylemmät toimihenkilöt	25	29	23	29
alemmat toimihenkilöt	28	30	21	25
työntekijät	16	15	15	26
ammatissa toimimattomat	13	16	28	16
työttömät	27	14	19	3
opiskelijat ja koululaiset	2	5	7	2
kotitaloustyötä tekevät	74	131	221	199
muut	3	6	6	0
kaikki	17	20	22	23

4.3.2 Lastenhoito lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Mallin selitysaste on korkea eli 22.9 % (taulukko 10). Tämä johtuu suurelta osin siitä, että henkilöillä, joilla ei ollut lapsia, meni lastenhoitoon erittäin merkittävästi vähemmän aikaa kuin sellaisilla, joilla oli lapsia (etan arvo on 0,149). Myös sukupuoli ja ikä olivat erittäin merkittävät tekijät. Eli naisilla meni enemmän aikaa lastenhoitoon kuin miehillä ja nuoremmilla enemmän kuin vanhoilla. Erittäin merkittävästi vähensi myös ansiotyöhön käytetty aika lastenhoitoon käytettyä aikaa. Nämä tulokset olivat tietysti odotettavia. Mielenkiintoista on, että koulutetut näyttivät käyttävän lastenhoitoon melkein merkittävästi enemmän aikaa kuin muut.

Sosioekonomisten ryhmien välillä ei ollut johdonmukaisesti merkittäviä eroja lastenhoitoon käytetyssä ajassa. Vain vuonna 1987 työntekijät näyttävät käyttäneen lastenhoitoon merkittävästi vähemmän aikaa kuin muut kerrostumat. Asialle on vaikea keksiä selitystä. Myös vuonna 1979 työntekijät näyttävät käyttäneen melkein merkittävästi vähemmän aikaa lastenhoitoon kuin alemmat toimihenkilöt. Tämän jälkeen ei merkittäviä eroja enää ollut. Huomattakoon, että erojen katoaminen ei voi johtua muuttuneesta tilanteesta lapsettomuuden suhteen eri kerrostumien välillä, siis siitä, että työntekijöillä olisi ollut vielä vuonna 1987 vähemmän lapsia kuin muilla sosioekonomisilla ryhmillä, koska lapsettomuus oli mallissa kontrolloitu. Lapsiin siis uhrattiin myöhemmin ajankohtina luokasta riippumatta sunnilleen yhtä paljon aikaa, minkä myös tutkimusvuoden ja kerrostuman etan arvo todistaa (0,003).

4.4 Ostokset ja asiointi

Ostoksiin ja asiointiin kuuluivat luetaan ostoksilla käynnin lisäksi palveluissa ja virastoissa käynnit muu asiointi ja ostoksiin ja asiointiin liittyvät matkat.

4.4.1 Ostokset ja asiointi sosioekonomisissa ryhmissä

Ostoksiin ja asiointiin käytetty aika on lievästi kasvanut niin ammatissa toimivilla kuin ammatissa toimimattomillakin. Eniten aikaa ostoksiin ja asiointiin ovat kuitenkin aina käyttäneet kotitaloustyötä tekevät ja ”muut” siis pääasiassa eläkeläiset. Tämä on tietysti sikäli luonnollista, että kummallakin ryhmällä on aikaa, ja tietenkin kotitaloustyötä tekevien odotetaan käyttävän aikaa tämän kaltaisiin asioihin.

Taulukko 9. Ostoksiin ja asiointiin käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammattissa toimivat	30	34	36	35
maatalousyrittäjät	28	26	24	29
muut yrittäjät	31	34	31	29
ylemmät toimihenkilöt	28	33	29	32
alemmat toimihenkilöt	32	37	41	41
työntekijät	29	33	38	35
ammattissa toimimattomat	29	36	37	39
työttömät	42	51	38	46
opiskelijat ja koululaiset	17	23	30	31
kotitaloustyötä tekevät	45	52	45	52
muut	46	52	49	45
kaikki	29	35	36	37

Ammattissa toimivien sosioekonomisten ryhmien ajankäyttö ostoksiin ja asiointiin on ollut jokseenkin samanlaista. Vain alemmat toimihenkilöt ovat käyttäneet tähän hieman enemmän aikaa kuin muut. Asia saattaa selittyä sillä, että alempien toimihenkilöiden ryhmä on naisvaltaisempi kuin muut ryhmät.

4.4.2 Ostokset ja asiointi lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Ostoksiin ja asiointiin käytettyä aikaa selittävän mallin selitysarvo oli vain 5,1 %. Tärkein ostoksiin ja asiointiin käytettyyn aikaan vaikuttava tekijä oli ansiotyöhön käytetty aika (eta 0,038). Eli mitä enemmän aikaa käytettiin ansiotyöhön sitä vähemmän ostoksiin ja asiointiin. Myös vakiotermin eta oli melko korkea eli 0,016, mikä merkitsee, että ostoksiin ja asiointiin käytettiin aina tietty määrä aikaa vastaajan ominaisuuksista riippumatta. Tämä on luonnollista.

Muista kontrollimuuttujista mainittakoon, että naisilla meni erittäin merkittävästi enemmän aikaa ostoksiin kuin miehillä samoin kuin lapsettomilla erittäin merkittävästi vähemmän kuin niillä, joilla on lapsi sekä vanoilla vähemmän kuin nuorilla.

Sosioekonomisten kerrostumien väliset erot olivat vain satunnaisesti merkitseviä, ja tutkimusvuoden ja sosioekonomisen aseman interaktion etäsitein vain 0,002.

4.5 Henkilökohtaiset tarpeet

Henkilökohtaisiin tarpeisiin kuuluivat nukkuminen, ruokailu, peseytyminen ja pukeutuminen, sauna, vuodelepo sairaana, muut henkilökohtaiset tarpeet ja henkilökohtaisiin tarpeisiin liittyvät matkat. Samoin myös henkilökohtainen hygienia kuten sauna kuuluvat tähän ryhmään.

4.5.1 Henkilökohtaiset tarpeet sosioekonomisissa ryhmissä

Kaikkiaan henkilökohtaisiin tarpeisiin kului 1979 10 tuntia 34 minuuttia vuonna 1979 ja vuonna 2009 10 tuntia 43 minuuttia, kasvua siis yhdeksän minuuttia. Ammatissa toimimattomat ovat käyttäneet hieman enemmän aikaa henkilökohtaisiin tarpeisiin kuin ammatissa toimivat, mutta ajankäytön kehitys on ollut samansuuntaista, toisin sanoen melko muuttumatonta. Ammatissa toimivien ryhmien välillä on ollut pieniä eroja esimerkiksi siten, että alemmat toimihenkilöt käyttivät varsinkin vuonna 2009 henkilökohtaisiin tarpeisiin eniten aikaa eli 10 tuntia 39 minuuttia. Oli myös selvää kasvua vuodesta 1979, jolloin vastaava luku oli 10 tuntia 16 minuuttia.. Tässä taas selityksenä saattaa olla ryhmän koostumus, eli naiset käyttävät henkilökohtaiseen hygieniaan enemmän kuin miehet.

Taulukko 10. Yleiset lineaariset mallit lastenhoitoon, ostoksiin ja asiointiin, henkilökohtaisiin tarpeisiin sekä opiskelun käytetystä ajasta

	lastenhoito	ostokset ja asiointi	henk koht- tarpeet	opiskelu
	B	B	B	B
vakio	83.7***	34.8***	702.9***	21.5***
1979	-21,1***	-2.8	25.2***	-9.5***
1987	-15.9***	2.4	12.2*	-10.8***
1999	-11.0**	9.0*	10.6	-8.4**
2009	ref.	ref.	ref.	ref.
sukupuoli (1=mies, 2=nainen)	14.8***	8.3***	-12.4***	2.6***
ikä	-.9***	.0	-.6***	-.3***
koulutus (1=ylioppilas, 0=muu)	2.7*	3.0*	-5.5*	5.3***
lapset (1=lapseton, 0=muu)	-44.5***	-2.9***	16.7***	3.6***
ansiotyöaika	-.0***	-.0***	-.2***	-.0***
1979*muu yrittäjä	1.8	2.9	12.2*	5.7**
1979*ylempi toimihenkilö	5.0*	-3.5	-2.6	7.6***
1979*alempi toimihenkilö	4.7**	-.2	.0	3.4**
1979*työntekijä	ref.	ref.	ref.	ref.
1987*muu yrittäjä	9.4***	1.3	13.8**	1.8
1987*ylempi toimihenkilö	8.3***	-4.1	1.5	2.4
1987*alempi toimihenkilö	6.1***	-1.6	7.5*	4.8***
1987*työntekijä	ref.	ref.	ref.	ref.
1999*muu yrittäjä	4.0	-4.1	27.9**	9.5*
1999*ylempi toimihenkilö	4.0	-14.1***	15.1*	-4.5
1999*alempi toimihenkilö	-4.9	-4.2	21.2**	3.5
1999*työntekijä	ref.	ref.	ref.	ref.
2009*muu yrittäjä	8.6	-3.8	40.0***	-13.0**
2009*ylempi toimihenkilö	-.3	-.9	34.9***	-4.4
2009*alempi toimihenkilö	-7.4	1.7	32.2***	9.5**
2009*työntekijä	ref.	ref.	ref.	ref.
100R ²	22.9	5.3	27.6	2.6

***=p<.001 **=p<.01 *p<.05

Vaikka henkilökohtaisiin tarpeisiin kuluu yli kymmenen tuntia päivässä, niin samoin kuin henkilökohtaisten tarpeisiin käytetty kokonaisaika myös

henkilökohtaisiin tarpeisiin näiden tarpeiden alaryhmissä on säilynyt jokseenkin muuttumattomana vuosien varrella. Nukkumiseen on siten kulunut kahdeksasta tunnista 30 minuutista kahdeksaan tuntiin 33 minuuttiin, ruokailuun tunti 14 minuutista tunti 20 minuuttiin, peseytymiseen ja pukeutumiseen 30–33 minuuttia, vuodelepoon 2-5 minuuttia ja niin edelleen.

Se, että esimerkiksi nukkumiseen ja ruokailuun käytetty aika on säilynyt jokseenkin samana, ei ehkä ole kovin yllättävää. Taulukon ulkopuolelta voi kertoa, että sen sijaan se, että jokin sellainen asia kuin saunomiseen käytetty aika 8-10 minuuttia ei ole vuosien varrella muuttunut, on ehkä yllätyksellisempää. Ja ehkä vielä hämmästyttävämpää on, että ei ole ollut eroja luokkien, sukupuolten kuin iänkään suhteen. Saunominen siis näyttää käytetyn ajan suhteen olleen suomalaisille pysyvä instituutio. Kun sosioekonomisten ryhmienkään sisällä ei näytä tapahtuneen muutoksia, ei henkilökohtaisia tarpeita ole tarpeen tarkastella eriytyneemmin.

Taulukko 11. Henkilökohtaisiin tarpeisiin käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammattissa toimivat	616	605	610	626
maatalousyrittäjät	613	613	576	618
muut yrittäjät	620	603	610	629
ylemmät toimihenkilöt	605	597	611	629
alemmat toimihenkilöt	616	614	623	639
työntekijät	618	604	600	607
ammattissa toimimattomat	664	657	660	670
työttömät	668	654	636	690
opiskelijat ja koululaiset	665	660	664	664
kotitaloustyötä tekevät	633	613	660	698
muut	679	663	672	654
kaikki	634	623	629	643

4.5.2 Henkilökohtaiset tarpeet lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Henkilökohtaisiin tarpeisiin käytettyä aikaa selittävän mallin selitysprosentti oli 27,6 (taulukko 10). Mallissa vakiotermin on ylivoimaisesti merkitsevin, ja sen eta oli peräti 0,663. Vakiotermin B-kerroin oli 702,9 11 tuntia 43 minuuttia. Mutta koska selitysprosentti on myös korkea, täytyy jonkin muuttujan merkityskin olla suuri. Tällainen muuttuja oli ansiotyöhön käytetty aika, jonka etan arvo oli 0,266.

Muista kontrollimuuttujista mainittakoon, että henkilökohtaisiin tarpeisiin käytetty aika on lyhentynyt vuosien saatossa. Vuonna 2009 ihmiset käyttivät erittäin merkitsevästi vähemmän (25,2 minuuttia) aikaa henkilökohtaisiin tarpeisiin kuin vuonna 1979. Naisilla meni henkilökohtaisiin tarpeisiin (pääasiassa nukkumiseen) erittäin merkitsevästi vähemmän aikaa kuin miehillä. Tämä lienee yllättävää. Tämä selittyy sillä, että tässä on kyse ammatissa toimivista naisista, ja kuitenkin näilläkin naisilla meni erittäin merkitsevästi enemmän aikaa kotitalous- ja huoltotyöhön kuin miehillä.

Yllättävää ei liene sen sijaan se, että nuorilla henkilökohtaisiin tarpeisiin meni erittäin merkitsevästi vähemmän aikaa kuin vanhoilla tai että lapsettomilla meni erittäin merkitsevästi enemmän aikaa henkilökohtaisiin tarpeisiin kuin muilla.

Näyttää siltä, että muiden ammatissa toimivien ryhmien ja työntekijäin luokkaerot ovat kasvaneet, ja vuonna 2009 muut yrittäjät ja toimihenkilöryhmät käyttivät aikaa henkilökohtaisiin tarpeisiin erittäin merkitsevästi työntekijöitä enemmän. Voisi ajatella, että muiden ryhmien työntekijöitä pidempi yöuni liittyyi jotenkin työajan alkamiseen. Työntekijöiden työpäivähän alkaa usein jo kello seitsemän, kun taas toimihenkilöiden työpäivä alkaa kahdeksalta tai myöhemmin. Kuitenkin työntekijät ja muut ryhmät ovat menneet nukkumaan suunnilleen samaan aikaan? Ehkä siksi, että aikaisempina tutkimusajankohtina ei juuri ollut eroja kerrostumien välillä henkilökohtaisiin tarpeisiin käytetyssä ajassa kerrostuman ja tutkimusvuoden etan arvo oli vain 0,004 eli ei efektiä.

4.6 Opiskelu

Opiskeluun luettiin sekä opiskelu oppilaitoksessa että kotona, läksyt, vapaa-ajan opiskelu, erittelemätön opiskelu ja opiskeluun liittyvät matkat.

4.6.1 Opiskelu sosioekonomisissa ryhmissä

Opiskeluun käytettiin vuonna 1979 aikaa tunti 17 minuuttia mutta vuonna 2009 enää 59 minuuttia. Keskiarvotaulukon perusteella opiskeluun käytetyn ajan lasku johtuu siitä, että ammatissa toimimattomat käyttivät opiskeluun vähemmän aikaa kuin ennen. Ammatissa toimivien ryhmässä opiskeluun käytetty aika sen sijaan lisääntyi kahdeksasta minuutista 16 minuuttiin. Kuitenkin ammatissa toimimattomat käyttivät huomattavasti enemmän aikaa opiskeluun kuin ammatissa toimivat, mikä on luonnollista, koska koululaiset ja opiskelijat kuuluvat ammatissa toimimattomiin. Ammatissa toimivista ryhmistä alemmilla toimihenkilöillä opiskeluun käytetty aika on lisääntynyt 2000-luvulla 11 minuutista 25 minuuttiin. Tämä saattaa johtua siitä erilainen työantajan järjestämä ja jopa lain vaatima koulutus on lisääntynyt.

Huomattavaa kuitenkin on, että opiskeluun käytetyn ajan väheneminen näyttää kaiken kaikkiaan johtuvan siitä, että opiskelijat käyttivät vähemmän aikaa opiskeluun kuin ennen, sillä vielä 1979 opiskelijat ja koululaiset käyttivät aikaa opiskeluun viisi tuntia 24 minuuttia mutta vuonna 2009 enää neljä tuntia 15 minuuttia. Ajankäyttö on systemaattisesti vuosi vuodelta vähentynyt. Taulukon ulkopuolelta mainittakoon, että tämä koskee sekä oppilaitoksessa opiskelun että kotitehtävien osalta. Ajankäytön vähenemistä ei myöskään selitä koululaisten ja opiskelijoiden ryhmän ikäkoostumus, eli se, että peruskoululaisten määrä on suhteessa muihin opiskelijoihin vähentynyt. Esimerkiksi 10–14-vuotiaat koululaiset käyttivät aikaa opiskeluun vuonna 1979 neljä tuntia 53 minuuttia ja vuonna 2009 neljä tuntia 5 minuuttia. Ovatko siis koululaiset laiskistuneet, vai vaaditaanko koululaisilta yhä vähemmän? Kysymys voi olla siitä, että tiedon etsintä on tullut tietokoneen avulla aikaisempaa kirjoista tiedon etsintää huomattavasti nopeammaksi.

Taulukko 12. Opiskeluun käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammattissa toimivat	11	12	8	16
maatalousyrittäjät	7	19	0	5
muut yrittäjät	9	15	16	0
ylemmät toimihenkilöt	17	10	6	11
alemmat toimihenkilöt	14	18	11	25
työntekijät	9	7	5	15
ammattissa toimimattomat	192	171	142	127
työttömät	14	19	13	8
opiskelijat ja koululaiset	324	301	262	255
kotitaloustyötä tekevät	5	6	5	4
muut	14	3	6	0
kaikki	77	65	60	59

Tässä asiassa saattaa myös tietokoneella olla vaikutusta. Vielä 1970-luvulla kaikki tieto etsittiin kirjoista, mutta 2000-luvun kuluessa tietokone on tullut yhä tärkeämmäksi opiskeluvälineeksi. Kun nyt uusimmissa ajankäyttötutkimuksissa on kategoria tiedon etsintä tietokoneella, niin se on luokitettu yhdeksi tietokoneen käyttömuodoksi, kun se oikeastaan pitäisi olla yleisesti tiedonetsintää.

Ammattissa toimivalla väestöllä opiskeluun käytetty aika näyttää 2000-luvun ensi vuosikymmenellä suorastaan kasvaneen. Kehitys on kuitenkin ollut hyvin epätasaista, ja näyttää muun muassa siltä, että yrittäjät eivät ole enää 2009 käyttäneet ollenkaan aikaa opiskeluun. Mielenkiintoista on myös se, että ylemmät toimihenkilöt ovat viime vuosikymmeninä käyttäneet vähemmän aikaa opiskeluun kuin 1970-luvulla ja vähemmän kuin ammatissa toimivat keskimäärin.

Tämä on vastoin sitä jo mainittua Pierre Bourdieun homologia-ajatusta, että ihmiset eivät suinkaan kompensoi vapaa-ajallaan työelämäänsä, vaan heidän harrastuksensa ovat samantyyppisiä kuin heidän työnsä. Eli henkistä työtä tekevillä pitäisi olla homologia-ajattelun mukaan enemmän myös henkisiä harrastuksia, kuten opiskelua, kuin ruumiillista työtä tekevillä.

4.6.2 Opiskelu lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Tässä käytetty malli selittää opiskeluun käytettyä aikaa vain 2,6 %. Vain sosioekonomisen aseman ja vuoden interaktiolla eta-arvo, jota voi pitää pienenä efektinä (0,006). Mutta malli vahvistaa sen, että opiskeluun käytetty aika on ammatissa toimivien keskuudessa lisääntynyt, mutta uutta on se, että erityisesti näin näyttää tapahtuneen 2000-luvulla.

Monet merkitsevät erot ovat helposti ymmärrettäviä kuten se, että nuoret käyttivät aikaa opiskeluun enemmän kuin vanhat. Pääkaupunkiseudulla käytettiin myös erittäin merkitsevästi enemmän aikaa opiskeluun kuin Pohjois-Suomessa johtuen ilmeisesti tarjonnasta. Myös sukupuolella (nainen), koulutuksella ja lapsettomuudella oli erittäin merkitsevä positiivinen yhteys opiskeluun käytettyyn aikaan. Ansiotyöajalla ja opiskeluun käytetyllä ajalla oli taas erittäin merkitsevä negatiivinen yhteys.

Sosioekonomisen aseman ja opiskeluun käytetyllä ajalla näyttää olleen sellainen yhteys, että työntekijät ovat käyttäneet opiskeluun vähemmän aikaa kuin muut ryhmät. Mutta on myös erikoisia poikkeamia. Esimerkiksi muut yrittäjät käyttivät vuonna 2009 merkitsevästi vähemmän aikaa opiskeluun kuin työntekijät. Olisikohan niin, että ammatissa toimivien opiskelu on lisääntynyt, koska työnantajat järjestävät nykyisin koulutusta henkilökunnalleen yhä enemmän, Mutta yrittäjät, joihin työnantajatkin kuuluvat, eivät saa itse lisäkoulutusta?

Erikoista on myös se, että sekä 1999 että 2009 ylempien toimihenkilöiden B-kertoimen merkki oli negatiivinen, vaikka erot työntekijöihin eivät olleetkaan merkitseviä. Olisikohan tässä niin, että vain alemmpitasoinen henkilökunta saa koulutusta, ylempien toimihenkilöiden yritetään pärjäävän omillaan?

4.7 Vapaa-aika yhteensä

Nopea elintason nousu teollistuneissa maissa toisen maailmansodan jälkeen merkitsi myös vapaa-ajan lisääntymistä. Vielä 1980-luvullakin käsitys siitä, että vapaa-aika edelleen lisääntyisi, oli vallalla ja moderni ja tulevaisuuden yhteiskunta nimettiin vapaa-ajan yhteiskunnaksi (esim. Seabrook, 1988). Tosin jo 1990-luvun alussa tehtiin havaintoja siitä, että työssäkäyvien ihmisten vapaa-ajan pituus on laskenut (esim. Schor 1991).

Todellisuudessa vapaa-ajan määrä ei ole kansainvälisesti suoraviivaisesti kasvanut. “Vuodesta 1965, suurimman nousun ajoittuessa aikavälille 1965–1975 40-tuntiseen työviikkoon siirtymisen vuoksi, vapaa-ajan määrä on lisääntynyt vain yhden tunnin viikossa”, kirjoittavat Robinson ja Geoffrey kuuluisassa teoksessaan *Time for Life. Surprising Ways Americans Use Their Time* yhdysvaltalaisen aineiston pohjalta (1997, 127). Gershuny (2000, 202–212) vetää niin ikään kuuluisassa teoksessaan *Changing Times. Work and Leisure in Postindustrial Society* samankaltaisia johtopäätöksiä kansainväliseen aineistoon tukeutuen. Vaikka vapaa-ajan lisääntyminen onkin keskimäärin pysähtynyt, kehitys ei kaikissa sosioekonomisissa ryhmissä ole ollut samanlaista. On esimerkiksi käynyt ilmi, että vanhemmilla ihmisillä on nykyään huomattavasti enemmän vapaa-aikaa kuin aikaisemmin (Robinson 1997, 206). On myös ilmeistä, että vapaa-ajan rakenne on muuttunut. Huomattavin tähän vaikuttanut ilmiö on television katseluun käytetyn ajan lisääntyminen, mikä mainitaan lukemattomissa lähteissä mukaan lukien edellä mainitut Robinsonin ja Gershunyn teokset.

Tässä tutkimuksessa yhtenä riippuvana muuttujana ollut vapaa-ajan kokonaismäärä eli ansiotyön, kotityön ja henkilökohtaisten tarpeiden jälkeen neljäs ajankäytön pääkategoria. On käyty jonkin verran keskustelua siitä, mikä luetaan kuuluvaksi vapaa-aikaan. Ääriesimerkki on vaihtoehto, jossa kaikki, mikä ei kuulu palkkatyöhön, lasketaan vapaa-ajaksi (katso esim. Aguiar - Hurst, 2006). Aguiar ja Hurst perustelevat tätä sillä, että vain ansiotyö ei kuulu harkinnanvaraisen ajankäytön piiriin. Se voi toki olla kokopäivä- tai osapäivätyötä, mutta palkansaaja ei voi noin lähteä kesken sovitun työajan pois työstä, mutta ei voi toisaalta jäädä ylitöihinkään, ellei työnantaja sitä halua. Itsenäisen yrittäjänkin – esimerkiksi kauppiaan, on syytä pitää kauppansa auki ilmoitettuina aukioloaikoina.

Mutta tätä vaihtoehtoa on helppo kritisoida. Esimerkiksi nukkuminen, syöminen ja henkilökohtaisesta hygieniasta huolehtiminen ovat vain osittain harkinnanvaraisia ja itse valittavia toimia. Niinpä tässä tutkimuksessa vapaa-aika operationalisoitiin olennaisesti kapea-alaisemmin. Vapaa-aikaa oli

yksinkertaisesti se, mikä jäi päivästä jäljelle, kun palkka- ja kotityö lastenhoito mukaan lukien, henkilökohtaiset tarpeet ja muut kuin vapaa-ajan opinnot vähennetään vuorokauden kokonaisajasta 1 440 minuutista.

Joskus vapaa-ajan toiminnotkin voidaan jakaa ”puhtaisiin” ja ”saastuneisiin” (contaminated) (Bittman – Wajeman 2000) sen mukaan, onko tietyn vapaa-ajan aktiviteetin rinnalla jotain muuta sivuaktiviteettia, kuten esimerkiksi henkilö vahtii lasta samalla kun lukee lehteä. Usein ei kuitenkaan henkilö pidä monen aktiviteetin yht’aikaista toimintaa mitenkään ”saastuneena” vaan tehokkaana ajankäyttönä. Esimerkiksi henkilö lukee lehteä, syö aamiaista ja kuuntelee uutisia samaan aikaan. Siksi tähän jakoon ei tässä kiinnitetä enempää huomiota.

Joskus vapaa-aika jaetaan myös yleensä kodin ulkopuolella käytettyyn vapaa-aikaan kuten osallistuvaan toimintaan, kulttuuri- ja huvitilaisuuksissa käyntiin tai liikuntaa ja urheiluun, ja yleensä kodissa tapahtuvaan toimintaan kuten television katseluun ja radion kuunteluun sekä muihin kotitoimintoihin (Gershuny 2000, 163). Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan tällaista luokittelua käytetty, koska rajat ovat häilyviä. Esimerkiksi sellaisen sosiaalisen toiminnon kuin seurustelun perheenjäsenten kanssa ei välttämättä tarvitse tapahtua kotona, kun taas esimerkiksi osallistuva toiminta voi tapahtua kotona (vaikkapa tietokoneen välityksellä).

4.7.1 Vapaa-aika yhteensä sosioekonomisissa ryhmissä

Edellä todettiin ansiotyöhön käytetyn ajan vähentyneen erityisesti 2000-luvun ensi vuosikymmenellä. Tämä näkyy selvänä vapaa-ajan kasvuna, sillä vuodesta 1979 vuoteen 1999 vapaa-ajan pituus säilyi jokseenkin muuttumattomana ja oli 1999 viisi tuntia 50 minuuttia. Vuoteen 2009 vapaa-aika yhteensä kasvoi 20 minuuttia eli kuuteen tuntiin 10 minuuttiin.

Ammatissa toimimattomalla väestöllä vapaa-aikaa oli luonnollisesti huomattavasti enemmän kuin ammatissa toimivalla väestöllä, ja ero vain kasvoi vuosien 1979 ja 2009 välillä. Vuonna 1979 ammatissa toimivalla väestöllä oli vapaa-aikaa neljä tuntia 59 minuuttia ja ammatissa toimimattomalla väestöllä kuusi tuntia 46 minuuttia. Vuonna 2009 vastaavat luvut olivat viisi tuntia 18 minuuttia ja seitsemän tuntia 32 minuuttia. Ero siis kasvoi tunti 47 minuutista kahteen tuntiin 14 minuuttiin.

Taulukko 13. Vapaa-aikaan yhteensä käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammattissa toimivat	299	305	298	318
maatalousyrittäjät	255	278	233	294
muut yrittäjät	294	270	256	274
ylemmät toimihenkilöt	312	316	320	300
alemmat toimihenkilöt	294	306	297	327
työntekijät	311	311	304	340
ammattissa toimimattomat	406	425	431	452
työttömät	464	507	525	504
opiskelijat ja koululaiset	378	386	403	421
kotitaloustyötä tekevät	367	358	293	313
muut	483	500	478	518
kaikki	339	348	350	370

Eniten vapaa-aikaa kaikista sosioekonomisista ryhmistä näyttää olleen yleensä työttömillä, joiden vapaa-aika kuitenkin supistui 2000 ensi vuosikymmenellä vastoin yleistä trendiä 21 minuutilla ja oli 2009 kahdeksan tuntia 24 minuuttia. Vuonna 2009 eniten vapaa-aikaa olikin ryhmällä muut, jolla sitä oli peräti kahdeksan tuntia 38 minuuttia. Se, että juuri työttömillä ja muilla on eniten vapaa-aikaa, on sikäli luonnollista, että opiskelijoilla ja kotitaloustyötä tekevillä on töitä vaikka ei palkkatyötä.

Ammattissa toimivista vähiten vapaa-aikaa on ollut sekä maatalousyrittäjillä että muilla yrittäjillä. Esimerkiksi vuonna 1999 maatalousyrittäjillä oli vapaa-aikaa päivässä vain kolme tuntia 53 minuuttia. Yrittäjien lyhyt vapaa-aika on ymmärrettävissä, joskin nimenomaan maatalousyrittäjien lyhyt vapaa-aika on yllättävää, koska tutkimuskuukaudethan olivat syys-, loka- ja marraskuu, jolloin uskoisi kiireisimmän ajan jo olevan maa- ja metsätaloustyössä ohi.

Muilla ammatissa toimivilla sosioekonomisilla ryhmillä vapaa-aikaa on ollut melko lailla yhtä paljon ylempillä toimihenkilöillä kuitenkin vuoteen 1999 asti hieman enemmän kuin muilla. On kuitenkin merkille pantavaa, että kun kaikissa muissa ammatissa toimivissa sosioekonomisissa ryhmissä vapaa-aika lisääntyi, niin ylempillä toimihenkilöillä se väheni, eli vapaa-aika lyheni

20 minuuttia eli viidestä tunnista 20 minuutista viiteen tuntiin. Työntekijöillä vapaa-aika näyttää kuitenkin lisääntyneen vuosina 1999–2009 peräti 36 minuuttia, mikä heijastelee sitä, että työntekijöiden ansiotyöhön käyttämä aika väheni muita ryhmiä nopeammin. Ilmeisesti lyhennetyt työpäivät ja työviikot yleistyivät.

Taulukko 14. Vapaa-aikaan käytetyn ajan alimpaan kvartiiliin (aikaköyhiin) kuuluvien osuus (%) sosioekonomisen ryhmän ja sukupuolen mukaan vuosittain 1979–2009.

	1979	1987	1999	2009
maatalousyrittäjät	32	27	39	36
miehet	31	25	46	..
naiset	32	29	32	..
muut yrittäjät	24	31	37	33
miehet	24	27	40	42
naiset	25	36	28	17
ylemmät toimihenkilöt	23	19	23	23
miehet	18	18	25	19
naiset	29	20	20	27
alemmat toimihenkilöt	24	21	24	24
miehet	19	20	18	18
naiset	27	21	26	26
työntekijät	20	21	22	23
miehet	17	19	23	21
naiset	27	24	20	29
kaikki ammatissa toimivat	23	22	25	25
n=	1 166	550	331	236

Usein puhutaan myös ”aikaköyhistä”, millä tarkoitetaan niitä ihmisiä, joilla on vapaa-aikaa huomattavasti vähemmän kuin keskimäärin (Bardasi – Wodon 2006). Jonkin ryhmän keskiarvoluku ei vielä välttämättä kerro ryhmien välisistä eroista aikaköyhyydessä, sillä keskiarvojen hajonta saattaa olla eri ryhmissä hyvin erilainen.

Aikaköyhyyttä mitataan usein suhteellisena köyhyytenä aivan kuten aineellista köyhyyttä, sillä ei voi oikein kuvitella mitään aikaköyhyyden absoluuttista mittaria paitsi, että vapaa-aikaa ei ole ollenkaan, mikä on ääritapaus. Jos joku elää yhteiskunnassa, jossa vapaa-aika on keskimäärin kasvanut, mutta jossa oma vapaa-aika ei ole kasvanut, niin tällainen henkilö on köyhtynyt ajan suhteen. Suhteellisen aikaköyhyyden mittaaminenkin on sopimuksenvaraista, mutta usein aikaköyhänä pidetään ammatissa toimivaa yksilöä, jonka vapaa-ajan pituus on 60 % ammatissa toimivan väestön vapaa-ajan pituuden mediaanista (esimerkiksi Chatzitherochari – Arber 2012, 450).

Tässä kuitenkin aikaköyhyyttä päädyttiin mittaamaan helpommin hahmotettavalla tunnusluvulla eli vapaa-ajan alimmalla kvartiililla, toisin sanoen niiden henkilöiden osuudella, jotka kuuluivat kyseisenä vuonna siihen neljännekseen, jolla oli vapaa-aikaan käytettyä aikaa vähiten kaikista ammatissa toimivista.

Taulukossa 14 näkyvät tulokset⁷, jotka ovat hyvin samansuuntaisia tauluko 13 tulosten kanssa. Eniten aikaköyhiä oli maatalousyrittäjissä vuonna 1999 eli 39 % ja muissa kuin maatalousyrittäjissäkin 37 %. Muut sosioekonomiset ryhmät olivat aikaköyhyyden suhteen verraten sanankalaisia, eikä mitään suuria muutoksiakaan ollut havaittavissa.

Usein esitetään, että aikaköyhyys on nimenomaan naisten ongelma (Bittman – Wajeman 2000), vieläpä se tarkennetaan työläisnaisten ongelmaksi (Chatzitherochari – Arber 2012). Siksi taulukossa 14 on kerrostumat eritelty vielä sukupuolen mukaan. Näiden aineistojen perusteella ei kovin systemaattista kuvaa synny. Näyttää kuitenkin siltä, että yleisesti ottaen aikaköyhiä on muissa kerrostumissa kuin yrittäjissä ollut suurempi osa naisista aikaköyhiä kuin miehistä. Esimerkiksi vuonna 2009 nimenomaan työntekijänaisista 29 % oli aikaköhiä, kun taas miehistä vain 21 %.

Selvin tulos näyttää kuitenkin olevan se, että muista kuin maatalousyrittäjämiehistä vuosi vuodelta yhä suurempi osa on ollut suhteellisesti aikaköyhiä. Vuonna 1979 aikaköyhien osuus oli suunnilleen sama kuin koko ammatissa toimivassa väestössä eli 24 %, mutta sitten vuonna 1987 27 %, vuonna 1999 40 % ja vuonna 2009 jo 42 %. Muiden kuin maatalousyrittäjänaisien kohdalla taas kehitys on kulkenut päinvastaiseen suuntaan.

⁷ Vuosina kaikkien ammatissa toimivien alimman kvartiilin osuus oli vuonna 1979 ja 1987 hieman pienempi kuin 25 %, koska kvartiiliraja ei osunut tasan kymmenelle minuutille.

4.7.2 Vapaa-aika yhteensä lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Lineaarisessa mallissa olevilla tekijöillä voitiin selittää peräti 49,7 % vapaa-ajan vaihtelusta. Tärkein vapaa-ajan pituuteen vaikuttava tekijä on ollut ansiotyöhön käytetty aika. Ansiotyöajan B-kerroin oli 0,5, mikä merkitsee, että jokainen ansiotyöhön käytetty aikaa vähentää vapaa-aikaa puoli tuntia. Ansiotyön etan arvo oli 0,480. Myös vakiotermin eta oli korkea eli 0,366. Kummallakin tekijällä oli siis Cohenin terminologian mukaan huomattava vaikutus vapaa-aikaan yhteensä käytettyyn aikaan. Eli vapaa-aikaa on kaikilla ammatissa toimivilla myös ryhmistä ja yksilöistä riippumaton vakiomäärä.

Malli vahvistaa sen jo edellä tehdyn havainnon, että vapaa-aika on kasvanut vuonna 2009 aikaisempiin tutkimusvuosiin verraten. Tilastollisesti erittäin merkittävästi enemmän oli vapaa-aikaa miehillä ja lapsettomilla. Kaikki nämä tulokset olivat odotettuja. Myös koulutetuilla näyttäisi olleen melkein merkittävästi enemmän vapaa-aikaa kuin muilla. Tähän tulokseen on vaikea antaa tulkintaa.

Gershuny on esittänyt kansainväliseen aineistoon tukeutuen, että vaikka vapaa-aika on kaikissa yhteiskuntaluokissa kasvanut, niin kuitenkin selvästi enemmän alemmissa kuin ylemmissä luokissa (2000, 5-7). Kehitys siis näyttää Gershunyn mukaan viime vuosina kulkeneen siihen suuntaan, että ylemmille kerrostumille ei enää olekaan tyypillistä runsas vapaa-aika eli Veblenin termiä käyttäen ne eivät ole ”leisure class”, vaan ylemmille kerrostumille ovat tyypillistä pitkät työpäivät eli pitkä työaika on niille ”badge of honour” (Gershuny 2005).

Jos nyt tämän valossa tarkastellaan Suomen sosioekonomisia ryhmiä, niin tällaista kehitystä ei selväpiirteisesti näytä olleen. Sosioekonomisen ryhmän ja tutkimusvuoden interaktiolla ei yleisesti ottaen näyttäisi olevan mitään efektiä vapaa-aikaan yhteensä käytettyyn aikaan (eta 0,002). Tosin vielä vuonna 1979 ylemmillä toimihenkilöillä oli melkein merkittävästi enemmän vapaa-aikaa, mutta sen jälkeen ei enää tilastollista eroa ole ollut. Sen sijaan muiden kuin maatalousyrittäjien ja muiden palkansaajien välillä on ollut se ero, että yrittäjillä on ollut vähemmän vapaa-aikaa kuin muilla.. Työajasta tämä ei ole kiinni, sillä sehän oli kontrolloitu, vaan kyse on jostakin muusta. Palkansaajat siis käyttävät ansiotyötä jäävän ajan useammin vapaa-aikaan kuin yrittäjät.

4.8 Osallistuva toiminta

Tämän jälkeen tarkastellaan vapaa-aikaan käytettyä aikaa eritellymmin tarkastelemalla vapaa-ajan osa-alueita. Osallistuva toiminta käsittää järjestötoiminnan ja uskonnollisen toiminnan sekä näihin liittyvät matkat.

4.8.1 Osallistuva toiminta sosioekonomisissa ryhmissä

Osallistuvaan toimintaa käytetty aika näyttää vähentyneen vuosikymmenien aikana, sillä vuonna 1979 käytettiin aikaa osallistuvaan toimintaan keskimäärin 10 minuuttia päivässä, kun vastaava luku oli 2009 enää seitsemän minuuttia (taulukko 14). Kaiken kaikkiaan tähän modernin elämän muutokseen - yhteisöllisyyden vähenemiseen - kiinnittivät huomiota jo sosiologian klassikot kuten Georg Simmel (1936/1903).

Yllättävää kyllä suuria eroja ei ollut ammatissa toimivien ja ammatissa toimimattomien välillä, joskin ammatissa toimimattomien ryhmässä osallistuvaan toimintaan käytetty aika näyttää 2000-luvun ensi vuosina lisääntyneen. Erityisesti osallistuvaan toimintaan käytetty aika on lisääntynyt ryhmässä ”muut”, siis pääosin eläkeläisten keskuudessa. Tässä ryhmässä osallistuvaan toimintaan käytetty aika on kasvanut seitsemästä minuutista 16 minuuttiin. Tämä kuva saa vahvistusta esimerkiksi sanomalehtien ”Järjestöt toimivat” -palstoilta, sillä valtaosa toiminnastaan ilmoittaneista on eläkeläis-, seniori- ynnä muita sellaisia järjestöjä (esim. Turun Sanomat 29.9.2014). Mutta myös työttömien, koululaisten ja opiskelijain sekä kotitaloustyötä tekevien osallistuminen on lisääntynyt.

Taulukko 15. Osallistuvaan toimintaan käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammattissa toimivat	10	9	6	5
maatalousyrittäjät	13	8	6	0
muut yrittäjät	7	10	1	9
ylemmät toimihenkilöt	18	11	12	3
alemmat toimihenkilöt	10	10	8	5
työntekijät	7	6	2	3
ammattissa toimimattomat	11	8	9	11
työttömät	7	5	6	10
opiskelijat ja koululaiset	12	6	10	9
kotitaloustyötä tekevät	9	10	9	14
muut	10	13	7	16
kaikki	10	8	7	7

Mitä sitten tulee ammatissa toimiviin, niin aivan erityisen voimakkaasti osallistuvaan toimintaan käytetty aika on supistunut ylemmillä toimihenkilöillä, jotka vuonna 1979 käyttivät kaikista sosioekonomisista ryhmistä eniten aikaa osallistuvaan toimintaan eli 18 minuuttia. Vuonna 2009 he käyttivät enää kolme minuuttia aikaa osallistuvaan toimintaan. Myös aikaisemmin verraten aktiivisten maatalousyrittäjien on viimeisen ajankäyttötutkimuksen mukaan supistunut olemattomaksi. Kun puhutaan siitä, että ihmiset ovat privatisoineet, vetäytyneet omiin oloihinsa eli ”keilaavatt yksin” (bowling alone), kuten Putnam (2000) asian esittää, niin osallistuvaan toimintaan käytetyn ajan väheneminen vahva todiste privatisoitumisen puolesta. Mutta toisaalta on vaikea keksiä selitystä sille, miksi juuri ylempien toimihenkilöiden tai maatalousyrittäjien osallistuva toiminta on vähentynyt?

4.8.2 Osallistuva toiminta lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Lineaarisella mallilla voidaan selittää ajankäyttöä osallistuvaan toimintaan hyvin huonosti, sillä malli selittää varianssista vain 1,3 % (taulukko 15). Ansiotyöaika näyttäisi tässäkin olevan tärkein (vähentävä) tekijä, mutta senkin etan arvo oli vain 0,006, eli voidaan puhua pienestä efektistä.

Muita erittäin merkitseviä tekijöitä olivat sukupuoli (miehet enemmän kuin naiset), ikä (vanhat enemmän kuin nuoret) sekä onko lapsi vai ei (lapsettomat merkitsevästi vähemmän kuin muut). Edeltävässä taulukkotarkastelussa havaittu vuosien välinen ero ei mallin perusteella kuitenkaan ollut kuin melkein merkitsevä vuosien 1979 ja 1987 osalta vuoteen 2009 verraten. Eli osallistumisen vähenemiseen on vaikuttanut melko lailla rakenteellinen muutos käyttäytymismuutoksen ohella. Ilmeisesti se, että osallistuvaan toimintaa käytetty aika oli ylipäätään melko vähäistä, oli tämän tuloksen taustalla.

Osallistuvaan toimintaan merkitsevästi enemmän aikaa ovat työntekijöihin nähden käyttäneet ylemmät ja alemmat toimihenkilöt paitsi tuoreimpana tutkimusvuonna 2009. On vaikea sanoa, mistä tulos johtuu, mutta osaltaan se merkitsee luokkaerojen kaventumista, mutta ei niin, että työntekijät olisivat lisänneet osallistumistaan vaan niin, että parempien piirien osallistuminen on laskenut työntekijöiden tasolle, siis ”rahvaanomaistunut”. Aikaisemmassa tutkimuksessani, jossa tarkasteltiin ikäkohorttien osallistumista, oli havaittavissa vastaava ilmiö. Ne kohortit, jotka olivat olleet aikaisemmin hyvin aktiivisia (1945–1954 syntyneet), olivat vuosien myötä passivoituneet (Toivonen 2013).

Taulukko 16. Yleiset lineaariset mallit vapaa-aikaan yhteensä sekä osallistuvaan toimintaan ja kulttuuri- ja huvitilaisuuksiin käytetystä ajasta

	vapaa-aika yht.	os.tmta	kulttuuritul
	B	B	B
vakio	523.2***	7.9*	9.9***
1979	14.3	5.8*	6.7**
1987	23.9**	5.5	5.5*
1999	8.9	-.2	5.8
2009	ref.	ref.	ref.
sukupuoli (1=mies, 2=nainen)	-66.6***	-4.2***	-2.8***
ikä	.1	.1***	-.0
koulutus (1=ylioppilas, 0=muu)	7.3*	-2.4**	3.7***
lapset (1=lapseton, 0=muu)	54.5***	-2.4**	1.7**
ansiotyö	-.5***	-.0***	-.0***
1979*muu yrittäjä	-2.3	-.2	-1.0
1979*ylempi toimihenkilö	13.8*	11.4***	4.3*
1979*alempi toimihenkilö	.4	3.7**	1.2
1979*työntekijä	ref.	ref.	ref.
1987*muu yrittäjä	-20.2**	4.1	-1.5
1987*ylempi toimihenkilö	5.7	5.3**	.5
1987*alempi toimihenkilö	-6.5	4.4**	2.6*
1987*työntekijä	ref.	ref.	ref.
1999*muu yrittäjä	-27.9*	-.5	-2.0
1999*ylempi toimihenkilö	16.5	12.1***	-3.4
1999*alempi toimihenkilö	1.8	8.5**	1.8
1999*työntekijä	ref.	ref.	ref.
2009*muu yrittäjä	-17.8	5.3	6.7
2009*ylempi toimihenkilö	-.7	-.4	7.6*
2009*alempi toimihenkilö	6.8	5.5	3.3
2009*työntekijä	ref.	ref.	ref.
100R ²	49.7	1.3	1.7

***=p<.001 **=p<.01 *p<.05

4.9 Kulttuuri- ja huvitilaisuudet

Kulttuuri- ja huvitilaisuuksiin luetaan urheilutapahtumat, elokuvat, teatteri, konsertti, museo, kirjasto, muut kulttuuri- ja huvitilaisuudet sekä näihin liittyvät matkat.

4.9.1 Kulttuuri- ja huvitilaisuudet sosioekonomisissa ryhmissä

Kulttuuri- ja huvitilaisuuksiin käytetty aika on vuosikymmenten aikana pysynyt suunnilleen ennallaan ollen kahdeksan minuuttia vuonna 1979 ja kuusi minuuttia vuonna 2009 (taulukko 16). Vaikka kyse on vapaa-ajan toiminnosta, niin ero ammatissa toimivien ja ammatissa toimimattomien välillä ei ollut tässäkään ajankäyttömuodossa suuri, sillä ammatissa toimimattomat käyttivät kulttuuri- ja huvitilaisuuksiin seitsemän minuuttia ja ammatissa toimivat viisi minuuttia.

Huomionarvoista on, että 1979 selvästi eniten käytti aikaa kulttuuri- ja huvitilaisuuksiin ylempien toimihenkilöiden ryhmä eli 13 minuuttia mutta 2009 enää kahdeksan minuuttia. Vuonna 1999 luku oli niin alhaalla kuin viidessä minuutissa. Muiden ryhmien osalta muutokset eivät ole kovin huomattavia. Joka tapauksessa siis tässäkin on nähtävissä sama ilmiö, joka tuli esille jo opiskelussa ja osallistuvassa toiminnassa, eli sosioekonomisten ryhmien erot supistuvat niin, että ylempät toimihenkilöt eivät enää erotu muista tällaisissa enemmän tai vähemmän korkeakulttuurisissa riennoissa.

4.9.2 Kulttuuri- ja huvitilaisuudet lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Tässä käytetyllä lineaarisella mallilla voidaan selittää vielä huonommin kuin ajankäyttöä kulttuuri- ja huvitilaisuuksiin kuin osallistuvaan toimintaan, sillä mallin selitysaste on vain 1,7 % (taulukko 15). Joitakin mielenkiintoisia havaintoja voidaan kuitenkin tehdä.

Taulukko 17. Kulttuuri- ja huvitilaisuuksiin käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammattissa toimivat	7	7	6	5
maatalousyrittäjät	2	4	5	2
muut yrittäjät	5	3	4	6
ylemmät toimihenkilöt	13	7	5	8
alemmat toimihenkilöt	8	9	8	5
työntekijät	7	6	6	2
ammattissa toimimattomat	9	9	9	7
työttömät	9	11	7	3
opiskelijat ja koululaiset	12	11	11	10
kotitaloustyötä tekevät	4	10	8	7
muut	4	5	8	2
kaikki	8	8	7	6

Ensinnäkin, työaika on ylivoimaisesti tärkein kulttuuri- ja huvitilaisuuksiin ajankäyttöä selittävä tekijä. Etan arvo 0,014 tarkoittaa, että työaika yksin selittää 1,4 % tämän ajankäyttömuodon vaihtelusta. Vaikka kulttuuri- ja huvitalisuuksiin siis käytettiin keskimäärin vuorokaudessa vain vähän aikaa eli 5-8 minuuttia kuten edellä havaittiin, niin kulttuuri- ja huvitilaisuuksiin käytetty aika oli tilastollisesti merkitsevästi pienempi vuonna 2009 vuoteen 1979 verraten. Toiseksi sukupuolella (miehet enemmän kuin naiset) ja koulutuksella oli erittäin merkitsevä vaikutus, sillä yleissivistävältä koulutukseltaan vähintään ylioppilaat käyttivät aikaa enemmän aikaa kulttuuri- ja huvitilaisuuksiin kuin muut.

Sosioekonomisten ryhmien välillä ei minään tutkittuna ajankohtana ollut selviä tilastollisesti merkitseviä eroja eikä tutkimusvuoden ja sosioekonomisen aseman interaktiolla ollut edes pientä vaikutusta (eta 0,002). Tämä saattoi johtua siitä, että aikaa oli käytetty keskimäärin vähän ja ajankäytön hajonta tässä tapauksessa oli suuri. Yksilöllinen vaihtelu oli siis suurta.

Ajankäyttäminen kulttuuri- ja huvitalisuuksiin lienee hyvin paljon elämäntapaan liittyvä asia. Tutkimuksessa, jossa pyrittiin selittämään puolisoiden ajankäyttöä eri tarkoituksiin, havaittiin, että erityisesti ajankäyttö korkeakulttuuriin (kirjastot, museot, teatteri ja niin edelleen) selittyy parhaiten sillä, miten paljon toinen puolisoista käyttää aikaansa korkeakulttuuriin, ei

niinkään henkilön ansiotyöajasta tai sosiodemografisista taustamuuttujista (Toivonen 2014). Puolisovaikutusta ei kuitenkaan tällä pitkittäisaineistolla voitu tutkia, koska vasta vuosien 1999–2000 ja 2009–2010 kerättiin niin, että kaikkien kotitalouden jäsenten ajankäyttö rekisteröitiin. (Katso luku ”Tutkimusaineisto”).

4.10 Liikunta ja ulkoilu

Liikuntaan ja ulkoiluun luetaan ulkoilu ja kävely, muu liikunta, metsästys, kalastus, marjastus ja sienestys sekä liikuntaan liittyvät matkat.

4.10.1 Liikunta ja ulkoilu sosioekonomisissa ryhmissä

Liikuntaan ja ulkoiluun käytetty aika on 2000-luvulla kasvanut vuoden 1999 38 minuutista 42 minuuttiin. Erityisesti näin on käynyt ammatissa toimimattomassa väestössä 2000-luvulla, sillä sen liikuntaa käyttämä aika kasvoi yllämainitulla aikavälillä 44 minuutista 55 minuuttiin (taulukko 17).

Tarkasteltaessa yksittäisiä sosioekonomisia ryhmiä, niin työttömien ryhmässä kasvu on ollut suurin. Työttömät käyttivätkin liikuntaan ja ulkoiluun 2009 tunnin ja 26 minuuttia, kun käytetty aika vuonna 1999 oli 42 minuuttia. Yllättävää, että opiskelijat käyttivät 2009 vain 39 minuuttia liikuntaan ja ryhmä ”muut” tunnin ja 2 minuuttia. Nuoremmat siis käyttivät aikaa vähemmän kuin pääosin eläkeläisten ryhmä, vaikka olisi voinut olettaa, että asia on päinvastoin. Ammatissa toimivien sosioekonomisissa ryhmissä erot ovat olleet ja pysyneet melko pieninä. Merkille pantavaa kuitenkin on, että muiden yrittäjien liikuntaan käyttämä aika on laskenut vuoden 1979 33 minuutista vuoden 2009 23 minuuttiin.

4.10.2 Liikunta ja ulkoilu lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Lineaarinen malli selitti 7,9 % liikuntaa ja ulkoiluun käytetyn ajan vaihtelusta, ei siis kovin paljon (taulukko 18). Näyttää siltä, että liikuntaan yhteensä käytetty aikamäärä onkin melko samanlainen eri ihmisillä, sillä ansiotyöajan ohella eniten liikuntaan yhteensä käytettyyn aikaan vaikuttaa ositetun etan neliön mukaan vakiotermin ($\eta = 0,046$).

Taulukko 18. Liikuntaan ja ulkoiluun käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammattissa toimivat	28	29	34	35
maatalousyrittäjät	20	18	35	43
muut yrittäjät	33	27	22	23
ylemmät toimihenkilöt	31	29	38	35
alemmat toimihenkilöt	27	27	34	37
työntekijät	29	34	33	36
ammattissa toimimattomat	47	48	44	55
työttömät	51	75	42	86
opiskelijat ja koululaiset	48	49	45	39
kotitaloustyötä tekevät	30	21	18	49
muut	51	47	52	62
kaikki	35	36	38	42

Miehet käyttivät liikuntaan ja ulkoiluun erittäin merkitsevästi enemmän aikaa kuin naiset samoin kuin lapsettomat verrattuna muhin. Nämä tulokset eivät ole yllättäviä. Eri tutkimusvuosienkaan välillä ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja, vaikka keskiarvotaulukon perusteella siltä näytti.

Kerrostuman ja tutkimusvuoden interaktiolla ei ollut vaikutusta (η^2 0,002) Kerrostumien välillä ei näyttäisi olleen yksittäisissä kategorioissakaan eroja paitsi, että vuonna 1979 toimihenkilöryhmät käyttivät aikaa liikuntaan ja ulkoiluun työntekijöitä merkitsevästi enemmän. Myös muut kuin maatalousyrittäjät käyttivät vuosina 1987 ja 1999 vähemmän aikaa liikuntaan ja ulkoiluun kuin työntekijät. Tämä tulos voitiin nähdä jo keskiarvojen taulukkotarkastelussa. Väestöryhmien välisten erojen vähäisyyttä korostaa se, että vakiotermi oli paitsi erittäin merkitsevä myös arvoltaan korkea (72,1).

Taulukko 19. Yleiset lineaariset mallit liikuntaan ja ulkoiluun yhteensä sekä erikseen kalastukseen, metsästykseseen, sienestykseen ja marjastukseen sekä muuhun liikuntaan käytetystä ajasta

	liikunta	marjastus ym.	muu liikunta
	B	B	B
vakio	72.1***	24.2***	47.9***
1979	-.2	5.4*	-5.6
1987	5.1	7.1**	-2.1
1999	5.8	2.6	3.2
2009	ref.	ref.	ref.
sukupuoli (1=mies, 2=nainen)	-17.3***	-9.6***	-7.7***
ikä	.0	.0	-.0
koulutus (1=ylioppilas, 0=muu)	-1.7	-2.3*	.5
lapset (1=lapseton, 0=muu)	6.7***	-.8	7.6***
ansiotyö	-.1***	-.0	-.0***
1979*muu yrittäjä	4.7	3.0	1.7
1979*ylempi toimihenkilö	6.4**	.9	5.4**
1979*alempi toimihenkilö	2.6	-.0	3.6**
1979*työntekijä	ref.	ref.	ref.
1987*muu yrittäjä	-.2	5.7*	-5.9**
1987*ylempi toimihenkilö	-2.5	-2.6	.1
1987*alempi toimihenkilö	-3.6	-1.6	-2.0
1987*työntekijä	ref.	ref.	ref.
1999*muu yrittäjä	-12.1	-2.5	-9.6*
1999*ylempi toimihenkilö	6.2	2.5	3.7
1999*alempi toimihenkilö	6.3	1.4	4.9
1999*työntekijä	ref.	ref.	ref.
2009*muu yrittäjä	-4.9	-.7	-4.2
2009*ylempi toimihenkilö	4.9	-1.2	6.1
2009*alempi toimihenkilö	6.5	.3	6.3
2009*työntekijä	ref.	ref.	ref.
100R ²	7.9	3.8	5.9

***=p<.001 **=p<.01 *=p<.05

4.10.2.1 Metsästys, kalastus, sienestys ja marjastus sosioekonomisissa ryhmissä

Seuraavaksi tarkastellaan erikseen metsästyksen, kalastuksen, sienestyksen ja marjastuksen käytettyä aikaa sekä muuhun liikutaan ja ulkoiluun kuin edellä mainittuihin toimintoihin käytettyä aikaa. Metsästyksen ynnä muuhun käytetty aika on vähentynyt vuoden 1979 seitsemästä minuutista vuoden 2009 kolmeen minuuttiin (taulukko 19). Vähennys on ollut suurempi ammatissa toimivien ryhmässä kuin ammatissa toimimattomien ryhmässä, sillä vuonna 2009 ammatissa toimivat käyttivät aikaa metsästyksen ynnä muuhun vain keskimäärin kaksi minuuttia.

Ammatissa toimimattomien sosioekonomisten ryhmien välillä oli kuitenkin huomattavia eroja. Vuosina 1979 ja 1987 selvästi eniten aikaa metsästyksen ynnä muuhun käyttivät työttömät, vuonna 1987 jopa 36 minuuttia. Mutta noiden vuosien jälkeen heidän näihin tarkoituksiin käyttämänsä aika on huomattavasti hiipunut ja oli 2009 enää kahdeksan minuuttia. Myös ryhmä ”muut” on käyttänyt metsästyksen, kalastuksen, sienestyksen ja marjastuksen muita ryhmiä enemmän aikaa, ja heidän käyttämänsä aika tähän tarkoitukseen jopa kasvoi 2000-luvun ensi vuosikymmenellä.

Mitä tulee ammatissa toimiviin ryhmiin, niin maatalousyrittäjät näyttävät lisänneen metsästyksen ynnä muuhun käyttämänsä aikaa, ja se oli 2009 21 minuuttia. Mutta ryhmän kokohan oli 2009 pieni, alle 50 henkeä, joten tulokseen tulee suhtautua varauksella. Muuten ammatissa toimivien kerrostuminen ajankäyttö metsästyksen ynnä muuhun on kutistunut hyvin pieneksi ja oli vain 1-3 % vuonna 2009.

4.10.2.2 Metsästys, kalastus, sienestys, marjastus lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Lineaarinen varianssianalyysimalli selitti liikuntaan ja ulkoiluun käytettyä aikaa 3,8 % (taulukko 18). Tähän ajankäyttömuotoon vakiotermin vaikutus ei ollut suurin, sillä sitä enemmän vaikuttivat työaika (eta 0,027) ja myös sukupuoli (miehet enemmän kuin naiset).

Taulukko 20. Metsästyksen, kalastuksen, sienestyksen ja marjastuksen käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammattissa toimivat	7	7	4	2
maatalousyrittäjät	12	9	11	21
muut yrittäjät	12	12	1	2
ylemmät toimihenkilöt	6	5	5	1
alemmat toimihenkilöt	4	5	2	2
työntekijät	8	9	4	3
ammattissa toimimattomat	7	6	3	5
työttömät	15	36	4	8
opiskelijat ja koululaiset	4	2	1	0
kotitaloustyötä tekevät	4	1	0	0
muut	11	7	7	15
kaikki	7	7	4	3

Juuri tässä jo edellä mainitut alueelliset erot (ei mukana mallissa) olivat melkoiset, sillä Pohjois-Suomessa ja muissa kuntamuodoissa kuin kaupungeissa näihin tarkoituksiin käytettiin enemmän aikaa. Vastaava tulos on saatu myös muissa tutkimuksissa (Kangas 2001). Se, että miehet näyttivät käyttävän metsästyksen ynnä muuhun erittäin merkittävästi enemmän aikaa kuin naiset taas johtui siitä, että metsästys ja kalastus ovat hyvin miehisiä harrastuksia, ja niihin käytettiin enemmän aikaa kuin naisten enemmän harrastamiin marjastukseen ja sienestykseen (ei tulostettu taulukossa).

Tutkimusvuoden ja sosioekonomisen ryhmän interaktiolla ei ollut vaikutusta (eta 0,001). Yksittäisten sosioekonomisten ryhmien välilläkään ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja. Vain 1987 muut yrittäjät näyttävät käyttäneen melkein merkittävästi aikaa enemmän metsästyksen ynnä muuhun.

4.10.2.3 Muu liikunta kuin metsästys, kalastus, sienestys ja marjastus sosioekonomisissa ryhmissä

Muuhun liikuntaan käytetty aika on vuosien varrella lisääntynyt. Vuonna 1979 se oli 28 minuuttia mutta 2009 jo 39 minuuttia (taulukko 20). Ammatissa toimimattomat käyttivät muuhun liikuntaan vuonna 2009 50 minuuttia päivässä kun taas ammatissa toimivat 32 minuuttia. Kummassakin ryhmässä ajankäytön lisäys muuhun liikuntaan oli samaa suuruusluokkaa.

Työttömät lisäsivät eniten ajankäyttöään muuhun liikuntaan, sillä 1979 he käyttivät siihen aikaa 35 minuuttia mutta 2009 jo tunti 17 minuuttia. Ajankäyttö siis enemmän kuin kaksinkertaistui. Vastoin yleistä trendiä opiskelijoiden ajankäyttö muuhun liikuntaan näyttää laskeneen.

Ammatissa toimivista ryhmistä vuonna 1979 maatalousyrittäjät käyttivät aikaa muuhun liikuntaan huomattavasti vähemmän kuin muut, joiden välillä ei ollut suuria eroja. Vuoteen 2009 erot näyttävät kasvaneen siten, että palkansaaajaryhmät käyttivät aikaa muuhun liikuntaan enemmän (32–35 minuuttia) kuin yrittäjät (21–22 minuuttia).

Taulukko 21. Muuhun liikuntaan kuin metsästyksen, kalastukseen, sienestykseen ja marjastukseen käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammatissa toimivat	21	21	30	32
maatalousyrittäjät	8	9	23	21
muut yrittäjät	21	16	21	22
ylemmät toimihenkilöt	25	25	33	34
alemmat toimihenkilöt	23	21	32	35
työntekijät	21	24	28	32
ammatissa toimimattomat	40	43	41	50
työttömät	35	39	38	77
opiskelijat ja koululaiset	44	47	44	39
kotitaloustyötä tekevät	25	20	18	49
muut	39	40	45	47
kaikki	28	29	34	39

4.10.2.4 Muu liikunta kuin metsästys, kalastus, sienestys, marjastus lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Mallin selityksaste on melko alhainen eli vain 5.9 %. Ansiotyöhön käytetty aika oli tässäkin tapauksessa tärkein (etan arvo 0,045) muuhun liikuntaan käytettyyn aikaan vaikuttava tekijä. Yllättävää on, että keskiarvotaulukosta havaittu muuhun liikuntaan käytetyn ajan lisääntyminen vuosien varrella ei olekaan tilastollisesti merkitsevä (taulukko 18). Siis havaittu muuhun liikuntaan käytetyn ajan pidentyminen on tapahtunut vain samassa suhteessa kuin ansiotyöhön käytetty aika on vähentynyt. Muuhun liikuntaan käytetyn ajan lisäys ei siis ole merkinnyt sen suhteellisen osuuden kasvua kaikesta vapaa-ajankäytöstä.

Miehet näyttivät käyttäneen aikaa muuhun liikuntaa erittäin merkitsevästi enemmän kuin naiset samoin kuin lapsettomat enemmän kuin sellaiset, joilla on vähintään yksi lapsi. Kumpikaan tulos ei ollut millään lailla yllättävä.

Mitä tulee sosioekonomisiin ryhmiin, niin kovin johdonmukaisia eroja ei havaittu. Kannattaa kuitenkin pistää merkille, että muut yrittäjät poikkesivat vuosina 1987–2009 muista ryhmistä siinä, että heidän B-kertoimensa oli miinusmerkkinen työntekijöihin nähden, kun taas ylemmillä ja alemmilla toimihenkilöillä se oli positiivinen. Lisäksi yrittäjien kerroin oli merkitsevä 1987 ja melkein merkitsevä 1999. Tulos saattaa liittyä vapaa-ajan pituuteen, sillä sehän oli muilla yrittäjillä vuosina 1987–2009 merkitsevästi tai erittäin merkitsevästi lyhyempi kuin työntekijöillä. Kokonaisuutena ottaen kerrostuman ja tutkimusvuoden interaktiolla ei ollut merkitystä (eta 0,003).

4.11 Lukeminen

Lukemiseen luetaan sanomalehtien, aikakauslehtien ja kirjojen lukeminen sekä erittelemätön lukeminen.

4.11.1 Lukeminen sosioekonomisissa ryhmissä

Lukemiseen käytetty aika oli suurimmillaan vuonna 1987 49 minuuttia, mutta on sen jälkeen vähentynyt 36 minuuttiin vuonna 2009 (taulukko 21). Ammatissa toimimattomat ovat käyttäneet lukemiseen enemmän aikaa kuin ammatissa toimivat, mutta lukemiseen käytetty aika on vähentynyt sekä ammatissa toimivien että ammatissa toimimattomien keskuudessa. Vuonna 2009 ammatissa toimivat käyttivät lukemiseen aikaa 33 minuuttia ja ammatissa toimimattomat 40 minuuttia.

Ammatissa toimimattomista erityisen paljon on ajankäyttö lukemiseen vähentynyt opiskelijoiden ja koululaisten ryhmässä. Sen sijaan ammatissa toimimattomien ryhmässä ”muut” ajankäyttö lukemiseen on kasvanut ja oli vuonna 2009 jo tunti 20 minuuttia, kun se vuonna 1999 oli tunti 8 minuuttia. ”Muut” olikin ainoa sosioekonominen ryhmä, jossa ajankäyttö lukemiseen on kasvanut.

Ammatissa toimivista ryhmistä jyrkimmin ajankäyttö lukemiseen laski muiden yrittäjien ja ylempien toimihenkilöiden piirissä. Jälkimmäinen havainto tukee taas jo edellä tehtyjä havaintoja, että ylempien toimihenkilöiden ajankäyttö kulttuuri- ja huvitilaisuuksiin ja osallistuvaan toimintaan on voimakkaasti vähentynyt. Eli ylempien toimihenkilöiden vapaa-aika on samanlaiseksi alempien kerrosten kanssa,

4.11.2 Lukeminen lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Lineaarinen malli selittää 9,5 % lukemiseen käytetyn ajan vaihtelusta (taulukko 22). Jälleen ansiotyöhön käytetty aika oli tärkein lukemiseen käytettyyn aikaan vaikuttava tekijä (eta 0,052).

Taulukko 22. Lukemiseen käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammattissa toimivat	44	45	39	33
maatalousyrittäjät	40	44	26	30
muut yrittäjät	44	41	25	26
ylemmät toimihenkilöt	57	61	51	36
alemmat toimihenkilöt	45	49	40	36
työntekijät	42	39	33	29
ammattissa toimimattomat	55	55	47	40
työttömät	66	67	73	48
opiskelijat ja koululaiset	48	42	33	20
kotitaloustyötä tekevät	46	57	35	26
muut	74	78	68	80
kaikki	48	49	42	36

Lukemiseen käytetyn ajan lyheneminen ajankäyttötutkimusten aineiston perusteella ei välttämättä täysin vastaa sitä, mitä on tapahtunut. Lehtiä luetaan ja tietoja etsitään yhä useammin tietokoneen kautta. Ja tällaista toimintaa ei ajankäyttöpäiväkirjan pitäjä ole merkinnyt lukemiseksi vaan tietokoneen käytöksi. Tällaista ajatusta tukee muun muassa se edempänä tarkasteltava havainto, että tietokonetta käyttävät erityisen paljon opiskelijat ja koululaiset. Toisaalta taas pääosin eläkeläisistä koostuva ryhmä ”muut” ei paljon tietokonetta käytä, jolloin todellinen lukemisen muutos näkyy tässä ryhmässä parhaiten. Lukemisen lisääntymiseen saattaa tässä ryhmässä vaikuttaa myös ryhmän koulutustason kohoaminen. Korkeamman koulutuksen omaavat lukevat enemmän, kuten jatkossa tulemme havaitsemaan, ja ryhmän ”muut” koulutustaso on varmasti nykyisin korkeampi kuin 1970-luvulla.

Vuosien 2009–2010 ajankäyttötutkimuksessa kysyttiin kylläkin kustakin toiminnosta, että käytettiinkö sen yhteydessä tietokonetta. Mutta kysyä sopii, kuinka moni esimerkiksi *Wikipedian* käyttäjistä mielsi lukeneensa sähköistä tietosanakirjaa ja kuinka moni taas vain etsineensä tietoa tietokoneen avulla? Tätä kirjoitettaessa uusimman tilaston mukaan 16–74-vuotiaasta väestöstä tietoa oli etsinyt *Wikipediasta* tai vastaavista verkkosanakirjoista peräti 72 % (SVT, Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö 2014).

Ansiotyöajan ohella ikä (vanhemmat käyttivät aikaa enemmän kuin nuoret) oli vakiotermiä enemmän lukemiseen käytettyyn aikaan vaikuttava tekijä. Lisäksi tutkimusvuosien välillä oli eroja. Vuosina 1979 ja 1987 käytettiin lukemiseen erittäin merkitsevästi enemmän aikaa kuin vuonna 2009. Vuosien 1999 ja 2009 välinen ero ei enää ollut tilastollisesti kuin melkein merkitsevä. Lukeminen näyttää siis voimakkaimmin vähentyneen jo 1980-luvun lopussa ja 1990-luvulla. Tällöin tietokoneen käyttö oli nykyiseen verrattuna vähäistä. Näin lukemisen väheneminen ei voi olla vain näennäistä, eli että painetun median sijasta luettaisiin sähköistä mediaa.

Miehet käyttivät aikaa lukemiseen erittäin merkitsevästi enemmän kuin naiset, koulutetut muita enemmän ja lapsettomat muita enemmän. Näissä eroissa ei ollut mitään yllättävää.

Kerrostumien väliset erot olivat vuoteen 1999 hyvin selvät. Ylemmät toimihenkilöt käyttivät lukemiseen erittäin merkitsevästi enemmän aikaa kuin työntekijät. Alempien toimihenkilöiden ero työntekijöihin ei ollut aivan niin suuri kuin ylempien, mutta hekin käyttivät vielä 1999 melkein merkitsevästi enemmän aikaa lukemiseen kuin työntekijät. Muut yrittäjät näyttävät käyttäneen aikaa lukemiseen kaikkina tutkimusajankohtina suunnilleen yhtä paljon kuin työntekijät.

Vuonna 2009 sitten ei enää ollut kuin melkein merkitsevä ero edes ylempien toimihenkilöiden ja työntekijöiden välillä. Keskiarvotaulukosta havaittu erojen kaventuminen ei siis johtunut mistään rakenteellisesta tekijästä. Luokkaerot olivat 2000-luvulla jo melko pienet, ja ne johtuvat siitä, että ylemmät toimihenkilöt olivat lyhentäneet huomattavasti lukemiseen käytettyä aikaa aikaisempaan verrattuna. Kaiken kaikkiaan tutkimusvuoden ja kerrostuman interaktiolla oli lukemiseen käytettyyn aikaan pieni vaikutus (eta 0,010).

4.11.2.1 Kirjojen lukeminen sosioekonomisissa ryhmissä

Lukemisen tarkastelu eritellymmin siten, että tarkastellaan erikseen kirjojen lukemista ja muuta lukemista on perusteltua muun muassa siksi, että tietokoneen merkitys lukemisessa on ollut pieni. Vuonna 2013 sähkökirjojen (e-kirjat) oli vain 0,5 % kirjojen kokonaisymyynnistä (Repo 2014, 190). Vuonna 2009 sähkökirjojen merkityksen täytyi olla vieläkin vähäisempi.

Kirjojen lukemiseen käytetty aika ei näytäkään kovin selvästi vähentyneen vuodesta 1979 vuoteen 2009. Edellisenä vuonna se oli 14 minuuttia ja

jälkimmäisenä 11 minuuttia (taulukko 23). Aika näyttää jopa minuutilla kasvaneen vuodesta 1999 vuoteen 2009. Ammatissa toimimattomat käyttivät kirjojen lukemiseen hieman enemmän aikaa kuin ammatissa toimivat.

Ammatissa toimimattomien ryhmistä radikaalein muutos näyttää tapahtuneen opiskelijoiden ja koululaisten ryhmässä, jossa kirjojen lukemiseen käytetty aika väheni vuosien 1987 ja 2009 välillä 10 minuuttia eli 18 minuutista kahdeksaan minuuttiin. Sen sijaan kirjojen lukemiseen käytetty aika ryhmässä ”muut” jopa lisääntyi vuodesta 1979 neljällä minuutilla ja oli jo vuonna 2009 21 minuuttia.

Ammatissa toimivien keskuudessa yrittäjät ovat käyttäneet työntekijöiden ohella vähemmän aikaa kuin ylemmät tai alemmat toimihenkilöt. Alempien toimihenkilöiden ryhmässä ei näytä tapahtuneen mitään selvää laskua, vaan kirjojen lukemiseen käytettiin sekä 1979 että 2009 yhtä paljon aikaa (13 minuuttia).

Taulukko 23. Yleiset lineaariset mallit lukemiseen yhteensä sekä erikseen kirjojen lukemiseen ja muuhun lukemiseen käytetystä ajasta

	lukeminen	kirjojen luk.	muu luk.
	B	B	B
vakio	19.2***	7.4**	11.8***
1979	21.1***	6.2**	14.9***
1987	17.8***	6.3**	11.5***
1999	9.3*	.9	8.4**
2009	ref.	ref.	ref.
sukupuoli (1=mies, 2=nainen)	-7.5***	1.3*	-8.8***
ikä	.6***	-.0	.6***
koulutus (1=ylioppilas, 0=muu)	3.6**	.8	2.9**
lapset (1=lapseton, 0=muu)	10.5***	4.2***	6.4***
ansiotyö	-.0***	-.0***	
1979*muu yrittäjä	1.6	-.5	2.1
1979*ylempi toimihenkilö	13.5***	4.2**	9.2***
1979*alempi toimihenkilö	5.2***	2.1*	3.0**
1979*työntekijä	ref.	ref.	ref.
1987*muu yrittäjä	.2	.5	-.4
1987*ylempi toimihenkilö	18.8***	5.6***	13.1***
1987*alempi toimihenkilö	9.4***	3.9***	5.5***
1987*työntekijä	ref.	ref.	ref.
1999*muu yrittäjä	-7.5	1.3	-8.8*
1999*ylempi toimihenkilö	16.2***	8.4**	7.8**
1999*alempi toimihenkilö	7.5*	3.2	4.4
1999*työntekijä	ref.	ref.	ref.
2009*muu yrittäjä	2.4	-.6	3.0
2009*ylempi toimihenkilö	10.1*	8.3**	1.8
2009*alempi toimihenkilö	8.6*	5.7*	3.0
2009*työntekijä	ref.	ref.	ref.
100R ²	9.5	2.6	9.9

***=p<.001

**=p<.01

*p<.05

Taulukko 24. Kirjojen lukemiseen käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammattissa toimivat	11	12	8	9
maatalousyrittäjät	6	5	5	4
muut yrittäjät	9	10	5	4
ylemmät toimihenkilöt	14	16	14	11
alemmat toimihenkilöt	13	16	9	13
työntekijät	11	10	4	6
ammattissa toimimattomat	18	18	13	14
työttömät	20	22	20	18
opiskelijat ja koululaiset	19	18	11	8
kotitaloustyötä tekevät	11	18	8	13
muut	17	18	13	21
kaikki	14	14	10	11

4.11.2.2 Kirjojen lukeminen lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Mallin selitysprosentti on alhainen vain 2,6 % (taulukko 22). Tässä tapauksessa vakiotermin eta oli myös hyvin pieni eli 0,01. Muista muuttujista ainoastaan ansiotyöajan efektikin oli pieni eli 0,016. Alhainen selitysaste ja vakiotermin pieni etan arvo merkitsevät sitä, että lukemisessa yksilöiden välinen vaihtelu oli suurta.

Mallinkaan mukaan kirjojen lukemiseen käytetty aika oli vuosina 1979 ja 1987 korkeampi kuin 2009. Mutta vuosien 1999 ja 2009 välillä ei enää ollut merkitsevää eroja. Vaikka miehet käyttivät erittäin merkitsevästi enemmän aikaa lukemiseen yleensä, niin kirjojen lukemiseen käyttivät naiset melkein merkitsevästi enemmän aikaa kuin miehet. Samansuuntainen tulos on saatu myös aikaisemmissa tutkimuksissa (esim. Toivonen 2005). Myös lapsettomat käyttivät erittäin merkitsevästi enemmän kirjojen lukemiseen kuin ne, joilla oli vähintään yksi lapsi. Mutta yllättäen kirjojen lukemiseen käytetyllä ajalla ja koulutustasolla ei ollut positiivista yhteyttä, mikä tulos on vastoin aikaisempia tutkimustuloksia (em. Toivonen 2005).

Kerrostumien erot näyttävät olleen kirjojen lukemisessa hyvin samankaltaiset kuin lukemisessa yleensä, eli toimihenkilöryhmät käyttivät aikaa lukemiseen enemmän kuin muut. Poikkeus näyttää kuitenkin olleen siinä, että edelleen 2009 ylempät toimihenkilöt käyttivät merkittävästi enemmän aikaa kirjojen lukemiseen kuin työntekijät. Mutta yleensä luokkaerot ovat olleet kaventumaan päin. Vaikka yksittäisten vuosien ja kerrostumien välillä oli merkitseviä eroja, ei kuitenkaan kerrostuman ja tutkimusvuoden välisellä interaktiolla kokonaisuudessaan ollut edes pientä efektiä lukemiseen käytettyyn aikaan (eta 0,003).

4.11.2.3 Muu lukeminen kuin kirjojen lukeminen sosioekonomisissa ryhmissä

Muu kuin kirjojen lukemiseen käytetty aika on verraten nopeasti vähentynyt vuodesta 1987, jolloin se oli 35 minuuttia mutta vuonna 2009 enää 24 minuuttia (taulukko 24). On aika yllättävää, että ammatissa toimimattomat käyttivät vain hieman enemmän aikaa muuhun lukemiseen kuin ammatissa toimivat. Näyttäisi myös siltä, että ammatissa toimimattomien käytetyn ajan lasku alkoi vasta 1990-luvulla kun taas ammatissa toimivilla jo aikaisemmin.

Sosioekonomisten ryhmien tarkastelun paljastaa, mikä selittää ammatissa toimivien ja ammatissa toimimattomien suunnilleen yhtä pitkän ajan muuhun kuin kirjojen lukemiseen. Kyse näyttää nimittäin olevan siitä, että koululaiset ja opiskelijat käyttivät jo 1979 vähemmän aikaa muuhun lukemiseen kuin muut ammatissa toimimattomat sosioekonomiset ryhmät ja että käytetyn ajan väheneminen oli erittäin voimakasta. Vuonna 1979 he käyttivät muuhun lukemiseen aikaa 29 minuuttia mutta 2009 enää 12 minuuttia. Tässä voi taas viitata tietokoneen käyttöön, kuten edellä tehtiin. Myös työttömien ryhmässä muuhun lukemiseen käytetyn ajan väheneminen on ollut voimakasta.

Eniten lukemiseen käytti kaikista sosioekonomisista ryhmistä ”muut”, joiden lukemiseen käyttämä aika näyttää pikemminkin lisääntyneen kuin vähentyneen. Vuonna 1979 ”muut” käyttivät muuhun lukemiseen aikaa 56 minuuttia ja vuonna 2009 59 minuuttia.

Ammatissa toimivien ryhmien keskuudessa on tyypillistä se, että ryhmien välillä ei ole ollut suuria eroja. Silmiinpistävää on kuitenkin ylempien toimihenkilöiden ryhmässä muuhun lukemiseen käytetyn ajan väheneminen.

Taulukko 25. Muuhun lukemiseen kuin kirjojen lukemiseen käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammattissa toimivat	33	33	30	24
maatalousyrittäjät	35	39	21	26
muut yrittäjät	35	29	20	23
ylemmät toimihenkilöt	43	45	37	25
alemmat toimihenkilöt	32	33	31	23
työntekijät	31	29	29	23
ammattissa toimimattomat	37	37	35	26
työttömät	47	45	54	30
opiskelijat ja koululaiset	29	24	22	12
kotitaloustyötä tekevät	35	39	27	13
muut	56	60	55	59
kaikki	34	35	32	24

4.11.2.4 Muu lukeminen kuin kirjojen lukeminen lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Malli selittää muuhun lukemiseen käytetyn ajan vaihtelusta 9.9 % eli siis melko paljon, selvästi enemmän kuin kirjojen lukemiseen käytetyn ajan vaihtelusta (taulukko 22). Se näyttää hyvin paljon samanlaiselta kuin lukemista yhteensä selittänyt malli. Tämä on sikäli luonnollista, että kirjojen lukemiseen käytetään vain kolmannes kaikkeen lukemiseen käytetystä ajasta. Vakiotermin etan arvo (0,01) oli pieni ja pienempi kuin iän ja ansiotyöajan eta. Vanhemmat siis käyttävät muuhun lukemiseen erittäin merkitsevästi enemmän aikaa kuin nuoret.

On vain kaksi pientä poikkeusta lukemiseen yleensä käytetyn mallin merkitsevyyksistä. Ensimmäinen näistä on se, että muut yrittäjät käyttivät 1999 muuhun lukemiseen melkein merkitsevästi vähemmän aikaa kuin työntekijät. Yleensä lukemiseen käytetyssä mallissa eroa ei ollut. Toinen poikkeus on se, että alempien toimihenkilöiden ja työntekijäin välillä ei enää 1999 ja 2009 ollut merkitsevää eroa, kun taas lukemista yleensä kuvaavassa mallissa erot olivat melkein merkitsevä.

Ilmeisesti siksi että toimihenkilöryhmien ja työntekijöiden erot olivat 1979 ja 1987 tilastollisesti merkitsevät, antaa tuloksen, jonka mukaan tutkimusvuoden ja sosioekonomisen ryhmän interaktiolla kokonaisuudessaan oli pieni vaikutus muuhun lukemiseen käytettyyn aikaan.

4.12 Radion kuuntelu ja television katselu

4.12.1 Radion kuunteluun ja television katsomiseen käytetty aika sosioekonomisissa ryhmissä

Radion kuunteluun ja television katsomiseen käytetty aika lisääntyi erittäin nopeasti vuosien 1979 ja 1999 välillä (taulukko 25). Vuonna 1979 aika oli tunti 27 minuuttia mutta 1999 jo kaksi tuntia 14 minuuttia. Tämän jälkeen on ollut pientä laskua vuoteen 2009. Ammatissa toimimattomat radion kuunteluun ja television katseluun selvästi enemmän aikaa kuin ammatissa toimivat. Suurimmillaan ero oli vuonna 1999 jolloin ammatissa toimimattomat käyttivät tähän aikaa kaksi tuntia 37 minuuttia kun taas ammatissa toimivat tunti 59 minuuttia.

Eniten aikaa radion kuunteluun ja television katselemiseen käytettiin aikaa työttömien ryhmässä sekä ryhmässä ”muut”. Vuonna 1999 työttömien radion kuunteluun ja television katseluun käyttämä aika oli suurimmillaan eli kolme tuntia 35 minuuttia päivässä ja se oli tunti 43 minuuttia enemmän kuin 1979. Tämä tukee jo aiemmin saatua tulosta (Toivonen 2004). Kuitenkin työttömien ryhmässä myös radion kuuntelu ja television katselu väheni vuodesta 1999 vuoteen 2009 erittäin nopeasti ollen 2009 kaksi tuntia 37 minuuttia. Toinen mainittuun tarkoitukseen todella hyvin paljon aikaa käyttänyt ryhmä on ollut ”muut”, ja se käyttikin radion kuunteluun ja television katseluun aikaa vuonna 2009 kolme tuntia 25 minuuttia eli kaikista sosioekonomisista ryhmistä eniten.

Ammatissa toimivista ryhmistä eniten aikaa radion kuunteluun ja television katseluun ovat käyttäneet työntekijät, esimerkiksi vuonna 2009 kaksi tuntia 13 minuuttia. Vähiten ovat käyttäneet tähän aikaa kuumatkin yrittäjäryhmät. Merkille pantavaa on ylempien toimihenkilöiden kuuntelu- ja katseluajan lisäys. Vielä 1979 he käyttivät aikaa tähän kaikista sosioekonomisista ryhmistä vähiten eli tasan tunnin, mutta 1999 he olivat jo muiden ryhmien tasolla eli käyttivät aikaa tunnin ja 56 minuuttia.

Taulukko 26. Radion kuunteluun ja television katseluun käytetty aika sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammattissa toimivat	79	100	119	116
maatalousyrittäjät	75	97	107	97
muut yrittäjät	81	79	107	97
ylemmät toimihenkilöt	60	86	116	106
alemmat toimihenkilöt	75	96	106	119
työntekijät	88	114	139	133
ammattissa toimimattomat	98	131	157	139
työttömät	112	171	215	157
opiskelijat ja koululaiset	90	111	109	101
kotitaloustyötä tekevät	90	111	109	101
muut	128	178	203	205
kaikki	87	111	134	125

4.12.2 Radion kuuntelu ja television katsominen lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Mallin selitysaste oli korkea eli 15,0 % (taulukko 26). Vakiotermin efekti on mallissa suurin 0,113. Siis efekti oli huomattava huolimatta siitä, että mallin selitysaste oli korkea. Tämä merkitsee, että vaikka ryhmien välinen vaihtelu oli suurta, kaikki tutkitut käyttivät aikaa radion kuunteluun ja television katseluun tietyn vakiomäärän. Tärkein kuuntelun ja katselun vaihteluun vaikuttava tekijä oli ansiotyöaika negatiivisesti (eta 0,096).

Radion kuunteluun ja television katseluun käytetty aika oli erittäin merkittävästi suurempi vuonna 2009 vuosiin 1979 ja 1987 verraten, mutta keskiarvotaulukossa (taulukko 25) havaittu pieni vuosien 1999 ja 2009 välillä lasku ei ollut merkittävä.

Kaikkien kontrollimuuttujien vaikutukset ansiotyöajan ohella kuunteluun ja katseluun käytettyyn aikaan olivat tilastollisesti erittäin merkittäviä. Miehet käyttivät kuunteluun ja katseluun erittäin merkittävästi enemmän aikaa kuin naiset, iäkkäämmät enemmän kuin nuoret samoin lapsettomat enemmän kuin ne, joilla oli lapsia. Toisaalta koulutetut käyttivät kuunteluun ja katseluun erittäin merkittävästi vähemmän aikaa kuin muut.

Mallista näkyy hyvin selvästi se, että kaikista ammatissa toimivista ryhmistä työntekijät ovat eniten käyttäneet aikaa radion kuunteluun ja television katseluun kaikkina tutkimusajankohtina. Suurin ero oli vuosina 1979 ja 1987 ylempien toimihenkilöiden ja työntekijäin välillä. Kiinnostavaa on, että vuonna 1999 ei työntekijäin ja ylempien toimihenkilöiden välillä ollut enää kuuntelu- ja katseluajassa merkitseviä eroja, mutta 2009 ero oli taas työntekijäin hyväksi melkein merkitsevä. Joka tapauksessa tuntuu siltä, että ylioppilaiden ja muiden välillä koko aineistossa havaittu erittäin merkitsevä ero olisi sekin saattanut vähemmän merkitseväksi, mikäli olisi tarkasteltu koulutuksen merkitystä vuosittain.

Ero vuosien 1999 ja 2009 välillä näyttää keskiarvotaulukon perusteella syntyneen siten, että vaikka kummassakin ryhmässä kuuntelu- ja katseluaika väheni, niin ylemmillä toimihenkilöillä vähenemistä oli vaatimattomampaa kuin työntekijöillä. Ilmiölle on vaikea keksiä selitystä. Kokonaisuutena ottaen viimeistään 1990-luvulla radion kuuntelusta ja television katselusta tuli tärkeä kaikkien kerrostumien vapaa-ajan käyttömuoto. Tutkimusvuoden ja sosioekonomisen kerrostuman interaktiolla oli pieni vaikutus ($\eta^2 = 0,007$), ja tässäkin tapauksessa se arvattavasti johtui vuosien 1979 ja 1987 kerrostumien välisistä eroista.

Taulukko 27. Yleiset lineaariset mallit radion kuunteluun ja television katseluun yhteensä sekä erikseen radion kuunteluun ja television katseluun käytetystä ajasta

	radio ja TV	radio.	TV.
	B	B	B
vakio	178.8***	-1.8	180.6***
1979	-35.6***	6.1***	-41.9***
1987	-10.1**	7.5***	-17.6***
1999	12.1	3.0*	9.0
2009	ref.	ref.	ref.
sukupuoli (1=mies, 2=nainen)	-28.8***	-2.3***	-26.5***
ikä	.4***	.2***	.2**
koulutus (1=ylioppilas, 0=muu)	-8.2***	1.1***	-9.2***
lapset (1=lapseton, 0=muu)	13.3***	3.8***	9.5***
ansiotyö	-.1***	-.0***	-.1***
1979*muu yrittäjä	-6.2	-2.3*	-3.9
1979*ylempi toimihenkilö	-19.3***	-3.1***	-16.2***
1979*alempi toimihenkilö	-3.0	-1.6**	-1.4
1979*työntekijä	ref.	ref.	ref.
1987*muu yrittäjä	-26.7***	-4.8***	-22.0***
1987*ylempi toimihenkilö	-19.8***	-2.8***	-17.0***
1987*alempi toimihenkilö	-8.8***	-1.5*	-7.3**
1987*työntekijä	ref.	ref.	ref.
1999*muu yrittäjä	-20.0**	-3.0	-17.0*
1999*ylempi toimihenkilö	-11.0	-3.7**	-7.3
1999*alempi toimihenkilö	-21.3***	-1.6	-19.7***
1999*työntekijä	ref.	ref.	ref.
2009*muu yrittäjä	-11.1	.3	-11.3
2009*ylempi toimihenkilö	-15.8*	.4	-16.2*
2009*alempi toimihenkilö	-15.1*	-.7	-14.5*
2009*työntekijä	ref.	ref.	ref.
100R ²	15.0	4.5	13.7

***=p<.001 **=p<.01 *p<.05

4.12.2.1 Radion kuuntelu sosioekonomisissa ryhmissä

Taulukkoja 25 ja 27 vertailemalla voidaan havaita, että radion kuunteluun ja television katseluun käytetystä ajasta vain murto-osa on käytetty radion kuunteluun. Aika on myös vähentynyt nopeasti, sillä vielä 1979 radion kuunteluun käytettiin aikaa kahdeksan minuuttia päivässä mutta vuonna 2009 enää kolme minuuttia.

Tämä ei kuitenkaan ole koko totuus, koska radiota kuunnellaan paljon sekundaarisena aktiviteettina, jonkin muun toiminnan ohella. Radiosta voidaan kuunnella esimerkiksi taustamusiikkia, kun luetaan sanomalehteä tai puetaan lapsia päiväkotiin. Niin ikään autoa ajaessa on tavallista kuunnella radiota. Toisaalta radio voi olla aina ”päällä”. Tässä tutkimuksessa ei ollut mahdollista tarkastella sekundaariaktiviteetteja.

Radion kuunteluun on käytetty enemmän aikaa ammatissa toimimattomien kuin ammatissa toimivien piirissä, esimerkiksi vuonna 2009 edellä mainitussa ryhmässä viisi minuuttia ja jälkimmäisessä kaksi minuuttia. Kuuntelu on vähentynyt kummassakin ryhmässä huomattavasti vuosien varrella nopeimmin ehkä 1980-luvun lopulla ja 1990-luvulla. Myös kuuntelu Internetin kautta saattoi vaikuttaa asiaan.

Sosioekonomisten ryhmien välillä on ollut suuria eroja. Eniten radiota ovat kuunnelleet ”muut”, jotka vuonna 1987, jolloin käytetty aika oli suurimmillaan, käyttivät radion kuunteluun aikaa 37 minuuttia ja vielä vuonna 2009 13 minuuttia. Hyvin paljon aikaa radion kuunteluun ovat käyttäneet myös työttömät, mutta heidän käyttämänsä aika on supistunut nopeasti ja oli enää 209 neljä minuuttia eli alle ammatissa toimimattomien keskitason.

Ammatissa toimivista ryhmistä eniten aikaa perinteisesti ovat käyttäneet radion kuunteluun maatalousyrittäjät, mutta heidänkin käyttämänsä aika on nopeasti laskenut, mutta oli vielä 2009 jonkin verran yli ammatissa toimivien keskitason eli neljä minuuttia. Muiden ammatissa toimivien kerrostumien välillä oli vain satunnaisia eroja.

Taulukko 28. Radion kuunteluun käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammattissa toimivat	6	7	3	2
maatalousyrittäjät	10	12	2	4
muut yrittäjät	5	3	2	1
ylemmät toimihenkilöt	4	7	1	2
alemmat toimihenkilöt	4	6	2	1
työntekijät	7	8	4	3
ammattissa toimimattomat	12	15	7	5
työttömät	18	16	13	4
opiskelijat ja koululaiset	6	4	2	2
kotitaloustyötä tekevät	6	12	4	5
muut	28	37	16	13
kaikki	8	10	4	3

4.12.2.2 Radion kuuntelu lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Lineaarinen malli selittää radion kuunteluun käytetyn ajan vaihtelua 4,5 % (taulukko 26). Radion kuuntelun väheneminen vuosien myötä näkyy myös mallissa kuten jo keskiarvotaulukossa. Radion päätoimiseen kuunteluun käytetty aika on muista ajankäyttömuodoista siinä suhteessa poikkeava, että eri ihmisillä ei näytä olevan mitään tiettyä vakiomäärää tähän tarkoitukseen käytettyä aikaa (eta on 0,000).

Muuten mallin merkitsevyydet ovat hyvin samankaltaisia radion ja television yhteisen mallin. Ikä kuitenkin korostuu ja se onkin eniten vaikuttava kontrollimuuttuja. Nuoret kuuntelevat radiota erittäin vähän, ja se on otettu esimerkiksi ohjelmistosuunnittelussa huomioon siten, että Ylen ykkösellä aikaisemmin tullut *Lasten toivekonsertti* lopetettiin, koska toivojina ei kuulemma oikeasti ollut juuri lapsia vaan aikuisia!

Miehet kuuntelivat enemmän kuin naiset ja lapsettomat enemmän kuin muut. Mielenkiintoista on, että koulutetut käyttivät erittäin merkittävästi enemmän aika radion kuunteluun kuin muut, kun taas kuuntelun ja katselun

yhteisessä mallissa tulos oli päinvastainen. Liittyisikö tämä jotenkin radion ohjelmistoon? Asiaa ei voi valitettavasti ajankäyttöaineiston pohjalta selvittää.

Sosioekonomisista ryhmistä työntekijät ovat käyttäneet aikaa radion kuunteluun enemmän kuin muut vuosina 1979 ja 1987. Tosin merkitsevät erot työntekijöiden ja muiden ryhmien välillä ovat tulleet enemmän tai vähemmän satunnaisiksi, ja kerrostuman ja tutkimusvuoden interaktion eta vain 0,003.

4.12.2.3 Television katselu sosioekonomisissa ryhmissä

Tähän toimintoon luetaan otsikossa mainittujen lisäksi kuvatalenteet. Television katseluun käytetty aika keskiarvotaulukossa (taulukko 28) antaa hyvin saman kuvan kuin kuunteluun ja katseluun yhteisesti käytetyn ajan taulukko (taulukko 25), mikä siis johtuu siitä, että radion kuunteluun käytetty aika on vain pieni osa kuuntelun ja katselun yhteisestä ajasta. Niinpä taulukkoa ei kommentoida tässä enempää.

Taulukko 29. Television katseluun käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammattissa toimivat	74	93	116	114
maatalousyrittäjät	65	85	104	93
muut yrittäjät	76	76	112	114
ylemmät toimihenkilöt	56	80	114	104
alemmat toimihenkilöt	71	90	104	109
työntekijät	81	105	135	130
ammattissa toimimattomat	86	116	151	134
työttömät	94	155	202	152
opiskelijat ja koululaiset	80	100	126	107
kotitaloustyötä tekevät	84	99	105	95
muut	100	141	187	192
kaikki	78	101	130	122

4.12.2.4 Television katselu lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Malli selitti television ja kuvataallenteiden katseluun käytetyn ajan vaihtelusta 13,7 % (taulukko 26) eli miltei saman kuin radion kuuntelua ja television katselua yhteisesti selittävä malli. Selvä ero radion kuunteluun käytetyn ajan malliin on siinä, että vakiotermin saa korkeimman eta-arvon (0,117), kun esimerkiksi ansiotyöajan eta oli vain 0,084. Eri ihmiset siis käyttivät television katseluun melko lailla saman verran aikaa.

Malli oli muuten miltei täysin identtinen kuunteluun ja katseluun yhteensä käytetyn ajan mallin kanssa johtuen tietysti siitä, että television katseluun käytetty aika muodosti valtaosan kuunteluun ja katseluun yhteensä käytetystä ajasta. Mallista myös näkyy, että toimihenkilöryhmien ja työntekijöiden melkein merkitsevä ero kuunteluun ja katseluun yhteisesti käytetyssä ajassa johtuu nimenomaan siitä, että television katseluun työntekijät käyttivät melkein merkitsevästi enemmän aikaa kuin toimihenkilöryhmät. Kerrostuman ja tutkimusvuoden interaktiolla ei ollut merkitystä (eta 0,004).

4.13 Sosiaalinen kanssakäyminen

Sosiaaliseen kanssakäymiseen luettiin seurustelu perheenjäsenten kanssa, kyläily, sukulaisten ja tuttavien käynti kotona, seurustelu kahviloissa ja ravintoloissa, puhelinkeskustelut, muu sosiaalinen kanssakäyminen sekä sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyvät matkat.

4.13.1 Sosiaalinen kanssakäyminen sosioekonomisissa ryhmissä

Sosiaaliseen kanssakäymiseen käytetty aika väheni tunti 24 minuutista tuntiin ja yhteen minuuttiin vuosina 1979–2009. Väheneminen alkoi 1990-luvulla. Ammatissa toimimattomat ovat käyttäneet sosiaaliseen kanssakäymiseen enemmän aikaa kuin ammatissa toimivat. Viimeksi mainitun ryhmän ajankäyttö sosiaaliseen kanssakäymiseen väheni sangen voimakkaasti 1979–1999, mutta lisääntyi 2000-luvun ensi vuosikymmenellä 7 minuuttia 52 minuutista 59 minuuttiin. Sosiaalinen kanssakäyminen tapahtunee nykyisin yhä useammin tietokoneen avulla.

Taulukko 30. Sosiaaliseen kanssakäymiseen käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammattissa toimivat	76	77	52	59
maatalousyrittäjät	56	71	23	51
muut yrittäjät	75	83	53	51
ylemmät toimihenkilöt	81	84	53	53
alemmat toimihenkilöt	79	79	53	55
työntekijät	78	73	53	70
ammattissa toimimattomat	97	95	75	65
työttömät	112	93	112	89
opiskelijat ja koululaiset	99	93	67	60
kotitaloustyötä tekevät	92	105	66	57
muut	89	97	62	52
kaikki	84	83	61	61

Työttömät ovat olleet eniten sosiaaliseen kanssakäymiseen aikaa käyttävä ryhmä, mutta työttömilläkin ajankäyttö on ollut vähenemään päin. Joskus on esitetty, että työttömät tuntevat häpeää työttömyydestään ja siksi vetäytyvät kanssakäymisestä. Ajankäyttöaineistojen perusteella näin ei näytä olevan.

Vuonna 2009 muiden ammatissa toimivien sosioekonomisten ryhmien paitsi työntekijöiden sosiaaliseen kanssakäymiseen käyttämä aika on jokseenkin lähellä toisiaan vaihdellen 51:n ja 55:n välillä. Työntekijöillä vastaava luku oli 70 minuuttia. Työntekijöillä sosiaaliseen kanssakäymiseen käytetty aika näyttää jopa kasvaneen seitsemän minuuttia vuosien 1999 ja 2009 välillä. Kun tarkastellaan muutosta, niin huomio kiinnittyy taas ylempiin toimihenkilöihin, jotka käyttivät vielä vuonna 1987 eniten kaikista ammatissa toimivista ryhmistä aikaa sosiaaliseen kanssakäymiseen (tunti 24 minuuttia). Mainitun ryhmän sosiaaliseen kanssakäymiseen käyttämä aika väheni kuitenkin kaikista ryhmistä voimakkaimmin vuosina 1987–2009 eli 31 minuuttia. Kommunikoivatko ylemmät kerrokset enemmän tietokoneen välityksellä kuin muut?

Sama ilmiö oli nähtävissä osallistuvan toiminnan yhteydessä. Ja on siis vaikea keksiä selitystä sille, miksi privatisoituminen on tapahtunut voimakkaimmin juuri ylempien toimihenkilöiden keskuudessa?

4.13.2 Sosiaalinen kanssakäyminen lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Malli selittää sosiaaliseen kanssakäymiseen käytetyn ajan vaihtelusta 15 % (taulukko 30). Ylivoimaisesti suurin vaikuttava tekijä oli ansiotyöhön käytetty aika, jonka eta oli 0,126. Ihmiset käyttivät aikaa sosiaaliseen kanssakäymiseen myös tietyn vakiomäärän (eta 0,078). Muiden tekijöiden vaikutus oli selvästi vähäisempi.

Jo keskiarvotarkastelun mukaan sosiaaliseen kanssakäymiseen käytetty aika on vähentynyt vuosien varrella, ja niin on tapahtunut myös mallin mukaan. sosiaaliseen kanssakäymiseen käytettyä aikaa vähensi erittäin merkittävästi ikä. Iän myötä tapahtuva vuorovaikutuksen väheneminen on huomattu suomalaisissakin tutkimuksissa jo kauan sitten (Jyrkilä 1963). Kyse siis ei ole käyttäytymismuutoksesta. Sen sijaan koulutus ja lapsettomuus lisäsivät tähän tarkoitukseen käytettyä aikaa. Sen sijaan sukupuolella ei näyttänyt olevan yhteyttä sosiaaliseen kanssakäymiseen käytettyyn aikaan.

Sosioekonomisten ryhmien välillä ei sosiaaliseen kanssakäymiseen käytetyssä ajassa ole juuri ollut merkitseviä eroja. Merkille pantavaa kuitenkin on, että kun vielä 1979 ja 1987 ylempien toimihenkilöiden tähän käyttämä aika oli plus-merkkinen työntekijöihin nähden, oli ero miinus-merkkinen vuosina 1999 ja 2009. Tulos on siis samansuuntainen kuin osallistuvan toiminnan kohdalla, ja kertonee osaltaan, että ylemmät toimihenkilöt ovat privatisoituneet. Kokonaisuudessaan sosioekonomisen ryhmän ja tutkimusvuoden interaktio ei ollut merkitsevä (eta 0,002).

Taulukko 31. Yleiset lineaariset mallit sosiaaliseen kanssakäymiseen ja erikseen seurusteluun kylässä ja kotona sekä muuhun sosiaaliseen kanssakäymiseen käytetystä ajasta

	sos. k.	seur. kyl. kot.	muu sos. k.
	B	B	B
vakio	145.0***	76.3***	68.6***
1979	16.0**	12.0**	4.0
1987	16.5**	11.8**	4.6
1999	-3.0	-1.8	-1.2
2009	ref.	ref.	ref.
sukupuoli (1=mies, 2=nainen)	-1.5	2.9**	-4.4***
ikä	-1.1***	-.3***	-.8***
koulutus (1=ylioppilas, 0=muu)	9.9***	3.7*	6.3***
lapset (1=lapseton, 0=muu)	12.2***	-2.9**	15.1***
ansiotyö	-.1***	-.1***	-.1***
1979*muu yrittäjä	6.0	2.9	3.0
1979*ylempi toimihenkilö	4.0	3.7	.2
1979*alempi toimihenkilö	-1.2	-.9	-.3
1979*työntekijä	ref.	ref.	ref.
1987*muu yrittäjä	11.8*	5.0	6.8*
1987*ylempi toimihenkilö	7.0	6.7*	.4
1987*alempi toimihenkilö	-5.4	-3.9	-1.6
1987*työntekijä	ref.	ref.	ref.
1999*muu yrittäjä	7.0	5.3	1.8
1999*ylempi toimihenkilö	-10.0	-7.4	-2.7
1999*alempi toimihenkilö	-7.4	-13.5**	6.1
1999*työntekijä	ref.	ref.	ref.
2009*muu yrittäjä	-5.3	-.2	-5.4
2009*ylempi toimihenkilö	-6.9	-7.0	.0
2009*alempi toimihenkilö	-15.0	-12.5*	-2.5
2009*työntekijä	ref.	ref.	ref.
100R ²	15.0	11.8	7.9

***=p<.001 **=p<.01 *p<.05

4.13.2.1 Seurustelu kylässä ja kotona sosioekonomisissa ryhmissä

Sosiaalinen kanssakäyminen erotettiin kokonaistarkastelun jälkeen kahteen ryhmään, joista ensimmäiseen kuuluivat seurustelu perheenjäsenten kanssa, seurustelu tuttavien ja sukulaisten kanssa kotona sekä kylässä käynti, ja toiseen ryhmään kuului sitten muu sosiaalinen kanssakäyminen.

Seurustelun kotona ja kylässä käytetty aika väheni varsin nopeasti vuosina 1979–1999, sillä edellisenä vuonna aika oli 52 minuuttia ja jälkimmäisenä enää 30 minuuttia (taulukko 31). 2000-luvulla sitten aika taas lisääntyi ja oli vuonna 2009 34 minuuttia. Ammatissa toimimattomien ja ammatissa toimivien välillä ei ollut kovin suurta eroa ammatissa toimimattomien hyväksi, ainoastaan kolme minuuttia enää vuonna 2009, eli luvut olivat 36 ja 34 minuuttia. Eniten aikaa seurusteluun kotona ja kylässä käyttivät kotitaloustyötä tekevät ja työttömät, vaikka kummassakin oli käytetyn ajan vähenemistä, työttömillä jo vuodesta 1979 vuoteen 1987 ja kotitaloustyötä tekevillä sitten vuoden 1987 jälkeen.

Ammatissa toimivien sosioekonomisista ryhmistä eniten aikaa käyttivät tähän tarkoitukseen ylemmät toimihenkilöt vuonna 1979 eli 52 minuuttia. Mutta vuoteen 2009 mennessä tämä ryhmä oli supistanut ajankäyttönsä seurusteluun kylässä ja kotona 29 minuuttiin, mikä oli kaikista ammatissa toimivista ryhmistä vähiten. Kaikissa ammatissa toimivissa ryhmissä oli vähennystä mutta työntekijöissä ehkä vähiten, ja työntekijät jopa lisäsivät 2000-luvulla ajankäyttöään tähän tarkoitukseen 10 minuutilla eli 31 minuutista 41 minuuttiin.

4.13.2.2 Seurustelu kylässä ja kotona lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Malli selittää kylässä ja kotona tapahtuvasta seurustelusta vain 11,8 % (taulukko 30). Ansiotyöaika ja vakio ovat tärkeimmät tekijät samoin kuin sosiaaliseen kanssakäymiseen käytettyä aikaa yhteensä selittävässä mallissa.

Taulukko 32. Seurusteluun kylässä ja kotona käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammattissa toimivat	48	47	27	33
maatalousyrittäjät	41	47	18	33
muut yrittäjät	49	49	29	34
ylemmät toimihenkilöt	52	53	29	29
alemmat toimihenkilöt	49	47	24	30
työntekijät	48	44	31	41
ammattissa toimimattomat	57	49	34	36
työttömät	68	48	37	44
opiskelijat ja koululaiset	50	41	32	33
kotitaloustyötä tekevät	70	71	44	44
muut	65	61	30	31
kaikki	52	48	30	34

Mallin tulos muutenkin on hyvin samantapainen kuin sosiaalista kanssakäymistä kokonaisuudessaan kuvaavan mallin. Poikkeuksiakin on. Ensinnäkin sukupuoli oli merkitsevä tekijä, eli naiset käyttivät seurusteluun enemmän aikaa kuin miehet. Toiseksi lapsettomat käyttivät seurusteluun kotona ja kylässä merkitsevästi vähemmän aikaa kuin muut, kun sosiaalisessa kanssakäymisessä kokonaisuudessaan tulos oli ollut päinvastainen. Tulos on ymmärrettävä, koska lapsettomilla on kotona vain vaimo tai mies tai äitinsä tai isänsä.

Mitä tulee sosioekonomisiin ryhmiin, niin mielenkiintoinen poikkeus sosiaalista kanssakäymistä kokonaisuudessaan kuvaavaan malliin on se, että sekä vuonna 1999 että vuonna 2009 alemmat toimihenkilöt käyttivät merkitsevästi tai melkein merkitsevästi vähemmän aikaa seurusteluun kuin työntekijät. Erot olivat kuitenkin niin satunnaisia, että tutkimusvuoden ja kerrostuman interaktiolla ei ollut kokonaisuutena ottaen vaikutusta (eta 0,002).

4.13.2.3 Muu sosiaalinen kanssakäyminen sosioekonomisissa ryhmissä

Muuhun sosiaaliseen kanssakäymiseen (puhelinkeskustelut, seurustelu kahviloissa ja ravintoloissa, muu sosiaalinen kanssakäyminen ja sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyvät matkat) käytetty aika ei vähentynyt yhtä nopeasti kuin seurusteluun kotona ja kylässä käytetty aika (taulukko 32). Itse asiassa tähän tarkoitukseen käytetty aika jopa lisääntyi vuodesta 1979 vuoteen 1987 32 minuutista 35 minuuttiin.

Taaskaan ammatissa toimimattomien ja ammatissa toimivien välillä ei ollut suurta eroa, sillä vuonna 2009 ammatissa toimimattomat käyttivät tähän tarkoitukseen aikaa 29 minuuttia ja ammatissa toimivat 25 minuuttia. Merkillä pantavaa on, että ammatissa toimimattomilla tapahtui vuodesta 1999 vuoteen 2009 huomattava lasku 41 minuutista 29 minuuttiin, kun taas ammatissa toimivilla muuhun sosiaaliseen kanssakäymiseen käytetty aika säilyi 25 minuuttina.

Sosioekonomisista ryhmistä työttömät käyttivät eniten aikaa muuhun seurusteluun. Kuitenkin juuri heidän kohdallaan muuhun seurusteluun käytetty aika väheni dramaattisesti vuosien 1999–2009 tunti 15 minuutista 45 minuuttiin, mikä vaikutti suuresti koko ammatissa toimimattomien muuhun sosiaaliseen kanssakäymiseen käytetyn ajan laskuun mainittuna ajanjaksona. Vähiten aikaa tähän tarkoitukseen käyttivät kotitaloustyötä tekevät. On ymmärrettävää, että kuten jo edellä havaittiin, tämän aikaa kuluu runsaasti lastenhoitoon, heidän sosiaalinen kanssakäymisensä keskittyä myös kotiin.

Ammatissa toimivista ryhmistä maatalousyrittäjät ovat kaikista vähiten aikaa muuhun seurusteluun, ja vuonna 1999 se oli pudonnut jo viiteen minuuttiin, josta se lisääntyi kuitenkin 19 minuuttiin vuonna 2009. Pitää muistaa se jo alussa mainittu seikka, että vuonna 2009 tapauksia tässä ryhmässä oli alle 50. Muuten ammatissa toimivien sosioekonomisten ryhmien välillä ei suuria eroja ollut.

Tästä ajankäyttöryhmästä tarkasteltiin myös erikseen puhelinkeskusteluihin käytettyä aikaa, koska arveltiin sen voivat kertoa jotain eri sosioekonomisten ryhmien kännykän käytöstä. Mitään selvää havaintoa tästä ei ollut tehtävissä. eniten puhelinkeskusteluihin on käyttänyt aikaa ryhmä ”muut” ja kotitaloustyötä tekevät, mutta heidän käyttämänsä aika on ollut 2000-luvulla laskussa.

Taulukko 33. Muuhun sosiaaliseen kanssakäymiseen käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammattissa toimivat	28	29	25	25
maatalousyrittäjät	16	25	5	19
muut yrittäjät	27	31	23	17
ylemmät toimihenkilöt	29	30	24	25
alemmat toimihenkilöt	29	30	29	26
työntekijät	30	29	23	29
ammattissa toimimattomat	39	46	41	29
työttömät	44	45	75	45
opiskelijat ja koululaiset	48	53	35	27
kotitaloustyötä tekevät	22	34	23	13
muut	24	35	31	21
kaikki	32	35	31	27

4.13.2.4 Muu sosiaalinen kanssakäyminen lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Mallin selitysaste oli melko korkea eli 7,9 % muuhun sosiaaliseen kanssakäymiseen käytetyn ajan vaihtelusta (taulukko 30). Vakiotermin ja ansiotyöajan vaikutukset olivat täsmälleen yhtä suuret (0,045).

Tässä mallissa kuitenkin erona malliin, joka kuvasi sosiaaliseen kanssakäymiseen yhteensä käytettyä aikaa, on ensinnäkin se, että tutkimusvuosien välillä ei ollut merkitseviä eroja. Toinen tärkeä ero on se, että sukupuolella on tässä mallissa merkitystä mutta nyt niin, että miehet käyttivät muuhun sosiaaliseen kanssakäymiseen erittäin merkitsevästi enemmän aikaa kuin naiset. Oma koti ja kylässäkäynti siis olivat naisten sosiaalisen kanssakäymisen reviiřejä, kun taas miesten reviiriä olivat oman kodin tai jonkun muun kodin ulkopuoliset paikat. Tulos ei liene kovin yllättävä.

Sosioekonomisten ryhmien välillä ei ollut juuri mitään eroja eri ajankohtina. Sosiaalinen kanssakäyminen ei siis ole ollut millään tavoin eri

kerrostumia erotteleva tekijä. Luonnollisesti siten tutkimusvuoden ja sosioekonomisen ryhmän interaktio oli siten merkityksetön (eta 0,001).

4.14 Harrastukset

Harrastuksiin luettiin käsityöt, maalaaminen, piirtäminen ja soittaminen, keräily, tekninen harrastus, leikit ja pelit yksin ja tietokoneharrastus, seurapelit ja –leikit, rahapelit, levyt ja kasetit, kirjeenvaihto, muut harrastukset sekä harrastuksiin liittyvät matkat. Jatkossa käytetään termiä ”tietokoneharrastus”, johon sisällytetään kaikki, mitä tietokoneella voidaan tehdä lukuun ottamatta lehtien ja kirjojen lukemista, sekä radion kuuntelua tai television katsomista, mitkä nekin on saatettu usein kirjata tietokoneharrastukseksi.

4.14.1 Harrastukset sosioekonomisissa ryhmissä

Harrastuksiin käytetty aika on kasvanut erityisesti 2000-luvulla, sillä vielä vuonna 1999 harrastuksiin käytettiin aikaa 28 minuuttia mutta 2009 jo tunti seitsemän minuuttia (taulukko 33). Tällaista muutosta ei ole missään tässä käsitellyssä ajankäytön pääkategoriassa. Kasvu näyttää selittyvän sillä, että tietokoneisiin käytetty aika on lisääntynyt. Siksi jatkossa tarkastellaan myös tietokoneisiin ja muihin harrastuksiin kuin tietokoneisiin käytettyä aikaa erikseen.

Ammatissa toimimattomien ja ammatissa toimivien välillä on ollut jokaisena tarkasteluajankohtana selvä ero edellisen ryhmän hyväksi. Vuonna 1979 ammatissa toimivat käyttivät aikaa harrastuksiin 19 minuuttia ja ammatissa toimimattomat 43 minuuttia. vuonna 2009 vastaavat luvut olivat 43 ja tunti 45 minuuttia.

Eniten aikaa harrastuksiin käyttivät vuonna 1979 työttömät (50 minuuttia) mutta sen jälkeen koululaiset ja opiskelijat ovat olleet tässä asiassa työttömien edellä, ja vuonna 2009 opiskelijat ja koululaiset käyttivät aikaa harrastuksiin kaksi tuntia 24 minuuttia. Epäilemättä tässä taustalla on tietokone, ja siksi tämän enempää kommentoimatta harrastuksia yhteensä menemme suoraan analysoimaan tietokoneharrastuksiin käytettyä aikaa ja sitten muihin harrastuksiin käytettyä aikaa.

Taulukko 34. Harrastuksiin käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammattissa toimivat	19	17	15	43
maatalousyrittäjät	17	14	7	30
muut yrittäjät	14	14	11	24
ylemmät toimihenkilöt	18	16	18	35
alemmat toimihenkilöt	20	19	17	56
työntekijät	20	15	12	41
ammattissa toimimattomat	42	43	52	105
työttömät	50	47	33	85
opiskelijat ja koululaiset	42	51	71	144
kotitaloustyötä tekevät	49	23	28	32
muut	35	31	31	59
kaikki	28	26	29	67

4.14.2 Harrastukset lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Malli selittää harrastuksiin yhteensä käytetyn ajan vaihtelusta 5,4 % (taulukko 34). Ansiotyöhön käytetty aika ja tutkimusvuosi näyttävät olleen vaikuttavimmat tekijät (etat 0,020 ja 0,011). Vakiotermillä oli siis tässä vähäisempi merkitys.

Näyttää siltä, että juuri 2000-luvulla harrastuksiin käytetty aika on lisääntynyt huomattavasti, erot ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä. Tämä on luonnollista, koska tietokoneen kansa toimiminen on lisääntynyt voimakkaasti juuri 2000-luvulla.

Opiskelijoiden havaittiin keskiarvotaulukon perusteella eronneen muista jo 1990-luvulla, mutta ammatissa toimivien ryhmien välillä ei havaittu eroja. Mallin perusteella eroja näyttää syntyneen vasta 2009, jolloin alemmat toimihenkilöt käyttivät erittäin merkitsevästi enemmän aikaa harrastuksiin kuin työntekijät ja muut kuin maatalousyrittäjät taas erittäin merkitsevästi vähemmän.

Taulukko 35. Yleiset lineaariset mallit harrastuksiin yhteensä ja erikseen tietokoneisiin, teknisiin harrastuksiin ym. sekä muihin harrastuksiin käytetystä ajasta

	harrastukset.	tietokone ym.	muut harrast.l
	B	B	B
vakio	42.8***	32.4***	10.4**
1979	-19.6****	-24.2***	4.5
1987	-24.2****	-23.9***	-.3
1999	-27.7***	-20.5***	-7.2*
2009	ref.	ref.	ref.
sukupuoli (1=mies, 2=nainen)	5.8***	-2.6***	8.4***
ikä	-.1***	-.0	-.1**
koulutus (1=ylioppilas, 0=muu)	.5	-.0	.5
lapset (1=lapseton, 0=muu)	5.9***	.6*	5.3***
ansiotyö	-.0***	-.0***	-.0***
1979*muu yrittäjä	-3.7	-.2	-3.5
1979*ylempi toimihenkilö	-1.3	.4	-1.7
1979*alempi toimihenkilö	-1.7	.5	-2.2
1979*työntekijä	ref.	ref.	ref.
1987*muu yrittäjä	-2.5	-.6	-1.9
1987*ylempi toimihenkilö	1.5	.2	1.3
1987*alempi toimihenkilö	.5	.7	-.2
1987*työntekijä	ref.	ref.	ref.
1999*muu yrittäjä	2.6	2.5	.1
1999*ylempi toimihenkilö	5.1	1.1	4.0
1999*alempi toimihenkilö	2.9	2.6*	.3
1999*työntekijä	ref.	ref.	ref.
2009*muu yrittäjä	-16.5**	-11.1***	-5.4
2009*ylempi toimihenkilö	-1.0	-1.9	.9
2009*alempi toimihenkilö	13.6***	5.2***	8.4*
2009*työntekijä	ref.	ref.	ref.
100R ²	5.4	11.2	3.4

***=p<.001 **=p<.01 *p<.05

4.14.2.1 Harrastukset tietokoneen kanssa sosioekonomisissa ryhmissä

Tietokoneharrastuskategoriaan on siis luettu myös muut tekniset harrastukset ja pelit ja leikit yksin. Tekniseen harrastukseen käytetty aika on kuitenkin ollut hyvin vähäistä, eikä millään lailla sotke kuvaa. Tietokoneharrastus alkoi lievästi näkyä vuoden 1987 ajankäyttöaineistossa erityisesti opiskelijoilla ja koululaisilla. Samaan aikaan lisääntyi yksinpeleihin käytetty aika. Onkin luultavaa, että kategoriaan ”pelit ja leikit yksin” on tuolloin mennyt myös tietokonepeleihin käytettyä aikaa, koska tietokoneen käyttöä kuvaavan kategorian nimi oli 1987, jolloin tietokoneet ensi kertaa olivat omana kategorianaan ajankäyttötutkimuksessa, ”atk-harrastus”. Atk-harrastukseen kuuluivat pelien lisäksi ohjelmointi, taulukkolaskenta ja tekstinkäsittely. Nykyisen tietokoneen käytön valtavirtaa eli viestintää tai tiedonhakua ei ainakaan kotitietokoneella voinut harrastaa.

Taulukko 36. Tietokoneisiin ym. (”tekninen harrastus”, ”pelit ja leikit yksin”) käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammattissa toimivat	2	2	6	26
maatalousyrittäjät	1	1	2	27
muut yrittäjät	2	1	7	16
ylemmät toimihenkilöt	2	2	6	23
alemmat toimihenkilöt	2	2	7	30
työntekijät	2	2	6	26
ammattissa toimimattomat	3	8	25	52
työttömät	4	4	12	46
opiskelijat ja koululaiset	5	11	37	66
kotitaloustyötä tekevät	2	1	10	29
muut	2	5	13	31
kaikki	3	4	14	36

Vuoden 1999 ajankäyttötutkimuksen mukaan tietokoneisiin käytettiin aikaa jo 14 minuuttia ja 2009 jo 36 minuuttia päivässä. Ammattissa toimimattomat ovat käyttäneet aikaa tietokoneisiin huomattavasti enemmän kuin ammattissa toimivat ja 2000-luvun alussa ero vain suureni, sillä ammattissa toimimattomat

käyttivät tuolloin aikaa tietokoneisiin 52 minuuttia ja ammatissa toimivat 26 minuuttia.

Sosioekonomisista ryhmistä eniten ovat aikaa käyttäneet tietokoneisiin opiskelijat ja koululaiset, joilla tietokoneen käyttö (”atk-harrastus”) näkyy jo vuoden 1987 ajankäyttötiedoissa (11 minuuttia), kuten edellä mainittiin. Vuonna 2009 opiskelijat ja koululaiset käyttivät aikaa tietokoneisiin ylivoimaisesti eniten eli tunnin ja 6 minuuttia. Myös työttömät käyttivät runsaasti aikaa tietokoneeseen eli 46 minuuttia. Yllättävää ehkä on, että eläkeläisetkin käyttivät aikaa tietokoneeseen enemmän kuin mikään ammatissa toimiva ryhmä eli 31 minuuttia. Yleensä tietokoneen käyttö on ikääntyneillä vähäisempää kuin nuoremmilla. Voisiko olla niin, että ammatissa toimivat voivat käyttää tietokonetta usein ansiotyöaikanaan, ja ansiotyöaikaahan ei siis ajankäyttötutkimuksissa mitenkään eritellä?

Ammatissa toimivien sosioekonomisten ryhmien välillä ei ollut eroja paitsi että 2009 muut yrittäjät kuin maatalousyrittäjät käyttivät aikaa tietokoneeseen selvästi vähemmän kuin muut (16 minuuttia). Mistähän johtuu? Yllättävää lienee myös se, että ylemmät toimihenkilöt käyttivät aikaa tietokoneisiin 2009 verraten vähän alempiin toimihenkilöihin ja työntekijöihin nähden eli 23 minuuttia. Olisikohan tämä ryhmä juuri se, joka voi työaikana käyttää aikaa omiin tietokoneharrastuksiin enemmän kuin muut ammatissa toimivat?

4.14.2.2 Harrastukset tietokoneen kanssa lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Malli selittää tietokoneharrastuksiin käytetystä ajasta 11,2 % eli melko paljon (taulukko 34). Tutkimusajankohta oli tärkein tietokoneharrastuksiin vaikuttava tekijä (eta 0,063). Kaikki ajankohdat ennen vuotta 2009 saivat miinusmerkkisen arvon, joka on erittäin merkitsevä. Tietokoneharrastuksiin käytetyn ajan lisääntyminen selittää myös sen, miksi kaikkiin harrastuksiin käytetty aika on lisääntynyt erittäin merkitsevästi.

Myös miesten tietokoneisiin käyttämä aika oli erittäin merkitsevästi suurempi kuin naisten. Ansiotyö puolestaan vähensi erittäin merkitsevästi tietokoneisiin käytettyä aikaa. Kerrostuminen välisiä merkitseviä eroja käytetyssä ajassa näkyi vasta vuonna 2009. Tuolloin muut yrittäjät käyttivät tietokoneisiin erittäin merkitsevästi vähemmän aikaa kuin työntekijät. Erittäin merkitsevästi enemmän aikaa kuin työntekijät käyttivät tietokoneisiin alemmat toimihenkilöt. Keskiarvotaulukosta ei viimeksi mainittu ero näy kovin selvänä luultavasti siksi, että alemmat toimihenkilöt olivat muita useammin naisia,

jotka siis käyttivät miehiä vähemmän aikaa tietokoneisiin. Malli on siis huomattavan samankaltainen kuin kaikkiin harrastuksiin käytettyä aikaa kuvaava malli.

4.14.2.3 Muut kuin tietokoneharrastukset harrastukset sosioekonomisissa ryhmissä

Muihin harrastuksiin kuin tietokoneharrastuksiin käytetty aika väheni vuodesta 1979 vuoteen 1999 25 minuutista 16 minuuttiin, mutta alkoi sen jälkeen taas kasvaa ja oli 2009 31 minuuttia (taulukko 36). Ammatissa toimimattomat käyttivät taas enemmän aikaa kuin ammatissa toimivat. Aivan erityisen nopeaa oli ajankäytön kasvu muihin kuin tietokoneharrastuksiin opiskelijoilla ja koululaisilla, sillä niihin käytetty aika kasvoi vuoden 1979 37 minuutista peräti tuntiin ja 18 minuuttiin vuonna 2009. Tietokoneisiin käytetty aika söi jonkun verran mutta ei paljon muihin harrastuksiin käytettyä aikaa.

Ammatissa toimivista sosioekonomisista ryhmistä eniten muihin kuin tietokoneharrastuksiin ovat käyttäneet alemmat toimihenkilöt, joilla myös 2000-luvulla tämä ajankäytön muoto on ollut nopeassa kasvussa jopa nopeammassa kuin opiskelijoilla ja koululaisilla. Muissa ammatissa toimivien ryhmissä muutokset ovat olleet vaatimattomampia.

Lähempi tarkastelu osoittaa, että alempien toimihenkilöiden muihin harrastuksiin kuin tietokoneisiin käytetyn ajan lisääntyminen näyttäisi johtuvan seurapeleihin ja –leikkeihin käytetyn ajan kasvusta ja jossain määrin myös sellaisesta aktiiviharrastuksesta kuin soittamisesta, laulamisesta, piirtämisestä ja muusta sellaisesta.

Taulukko 37. . Muihin harrastuksiin kuin tietokoneeseen käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammattissa toimivat	18	14	8	17
maatalousyrittäjät	16	13	6	3
muut yrittäjät	12	10	5	7
ylemmät toimihenkilöt	16	14	12	12
alemmat toimihenkilöt	19	17	10	26
työntekijät	18	13	5	15
ammattissa toimimattomat	38	35	26	53
työttömät	45	42	21	39
opiskelijat ja koululaiset	37	41	34	78
kotitaloustyötä tekevät	46	21	18	3
muut	33	26	18	28
kaikki	25	22	16	31

4.14.2.4 Muut harrastukset lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Varianssianalyysimalli selitti muihin harrastuksiin käytetyn ajan vaihtelusta 3,4 % (taulukko 34). Keskeiset tähän tarkoitukseen käytettyä aikaa selittävät tekijät olivat ansiotyöaika (eta 0,014) mutta tässä tapauksessa myös sukupuoli (eta 0,009), eli muihin harrastuksiin naiset käyttivät erittäin merkittävästi enemmän aikaa kuin miehet. Tämä ei ole ihmeteltävää, koska muihin harrastuksiin luettiin muun muassa käsityöt ja aktiiviset taideharrastukset. Kumpikin eta-arvo on kuitenkin niin alhainen, että voi todeta muihin harrastuksiin käytetyn ajan vaihtelevan yksilöllisesti.

Muita erittäin merkitseviä tai merkitseviä tekijöitä olivat ikä (vanhat vähemmän) ja lapsettomuus (lapsettomat enemmän). Kiintoisaa on, että sosioekonomisten ryhmien välillä ei ole ollut aikaisemmin eikä näytä olleen myöhemminkään muita kuin joitakin satunnaisia eroja. Kerrostuman ja tutkimusvuoden interaktion eta oli lähes olematon eli 0,001. Voi kysyä, olisiko saattanut löytyä eroja, jos olisi ollut mahdollista tutkia eri kerrostumien lapsien harrastuksia? Olisiko esimerkiksi havaittu, että paremmin

koulutettujen ja ylempiin toimihenkilöiden lapset käyttävät enemmän aikaansa aktiivisiin kulttuuriharrastuksiin kuin työväestön lapset?

4.15 Muu vapaa-aika

Muuhun vapaa-aikaan luettiin lepäily, matkustaminen ja vapaa-ajan ajelut. Lisäksi muu vapaa-aika on kaatoluokka, johon luokitettiin erittelemätön vapaa-aika.

4.15.1 Muu vapaa-aika sosioekonomisissa ryhmissä

Muuhun vapaa-aikaan käytetty aika on vähentynyt vuodesta 1979 (taulukko 37). Osittain tämä tulos johtuu vain siitä, että uudemmissa ajankäyttötutkimuksissa on ajankäyttö pyritty lukemaan eriteltyihin kategorioihin tarkemmin kuin 1979. Osittain väheneminen on todellista, sillä muun vapaa-ajan suurin alakategoria oli lepäily, ja erityisesti lepäilyyn käytetty aika on vähentynyt. Lepäilyyn palataan tarkemmin tuonempana.

Taulukko 38. Muuhun vapaa-aikaan käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammattissa toimivat	35	24	27	23
maatalousyrittäjät	31	25	23	42
muut yrittäjät	37	21	25	19
ylemmät toimihenkilöt	34	23	28	23
alemmat toimihenkilöt	31	21	29	22
työntekijät	40	27	26	25
ammattissa toimimattomat	48	35	37	31
työttömät	58	39	35	26
opiskelijat ja koululaiset	31	28	38	29
kotitaloustyötä tekevät	48	21	20	27
muut	93	52	46	41
kaikki	40	28	31	26

Ammatissa toimimattomilla aikaa on kulunut muuhun vapaa-aikaan enemmän kuin ammatissa toimivilla. Erityisen paljon muuhun vapaa-aikaan on kulunut ammatissa toimimattomilla sosioekonomisella ryhmällä ”muut”. Vuonna 1979 aikaa käytettiin tässä ryhmässä muuhun vapaa-aikaan tunti ja 33 minuuttia ja vielä 2009 41 minuuttia. Myös työttömät ovat käyttäneet runsaasti aikaa muuhun vapaa-aikaan mutta ei kuitenkaan enää 2009.

Ammatissa toimivilla ei suuria eroja ole ollut muuhun vapaa-aikaan käytetyssä ajassa. Toimivista ryhmistä työntekijöillä meni vuosina 1979–1999 eniten aikaa muuhun vapaa-aikaan, mutta vuonna 2009 maatalousyrittäjät ohittivat työntekijät. Alemmilla toimihenkilöillä muuhun vapaa-aikaan meni hieman vähemmän aikaa kuin muilla ammatissa toimivilla. Vuonna 2009 ero oli hiuksenhieno. Alempien toimihenkilöiden keskiarvo oli 22 minuuttia kun taas kaikkien ammatissa toimivien 23 minuuttia.

4.15.2 Muu vapaa-aika lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Malli selittää 8,8 % muuhun vapaa-aikaan käytetystä ajasta (taulukko 38). Tärkein muuhun vapaa-aikaan käytettyyn aikaan vaikuttava tekijä oli ansiotyöhön käytetty aika. Sen vaikutusta voi luonnehtia keskinkertaiseksi, sillä eta oli 0,074. Lienee luonnollista, että mitä enemmän ansiotyö vie aikaa, sitä vähemmän on hieman epämääräistä ajankäyttöä.

Malli vahvistaa sen jo keskiarvotaulukon (taulukko 37) perusteella tehdyn havainnon, että vuonna 1979 käytettiin muuhun vapaa-aikaan (erittäin merkitsevästi) enemmän aikaa kuin 2009 ja että vanhat käyttivät (erittäin merkitsevästi) enemmän aikaa muuhun vapaa-aikaan kuin nuoremmat samoin kuin lapsettomat henkilöt. Lisäksi miehet näyttävät käyttäneen aikaa muuhun vapaa-aikaan naisia erittäin merkitsevästi enemmän.

Sosioekonomisten ryhmien välillä oli eroja 1979 ja 1987 siten, että työntekijät käyttivät erittäin merkitsevästi tai merkitsevästi enemmän aikaa tähän tarkoitukseen kuin alemmat toimihenkilöt. Tämän jälkeen ei eroja enää ollut. Tutkimusvuoden ja sosioekonomisen ryhmän interaktion eta-arvo oli vain 0,002,

Taulukko 39. Yleiset lineaariset mallit muuhun vapaa-aikaan yhteensä ja erikseen lepäilyyn käytetystä ajasta

	muu vapaa-aika	lepäily
	B	B
vakio	47.5***	10.1
1979	20.2***	21.5***
1987	7.7	5.9**
1999	6.9	6.3*
2009	ref.	ref.
sukupuoli (1=mies, 2=nainen)	-10.3***	-4.1***
ikä	.2***	.3***
koulutus (1=ylioppilas, 0=muu)	1.6	-.2
lapset (1=lapseton, 0=muu)	6.6***	2.8***
ansiotyö	-.1***	-.0***
1979*muu yrittäjä	-3.4	-5.2**
1979*ylempi toimihenkilö	-5.1	-11.0***
1979*alempi toimihenkilö	-6.4***	-6.9***
1979*työntekijä	ref.	ref.
1987*muu yrittäjä	-5.5	-2.4
1987*ylempi toimihenkilö	-4.3	-6.7***
1987*alempi toimihenkilö	-5.5**	-5.3***
1987*työntekijä	ref.	ref.
1999*muu yrittäjä	3.6	-2.2
1999*ylempi toimihenkilö	1.3	-4.1
1999*alempi toimihenkilö	3.4	-1.4
1999*työntekijä	ref.	ref.
2009*muu yrittäjä	5.4	2.0
2009*ylempi toimihenkilö	.9	1.5
2009*alempi toimihenkilö	-.8	-.0
2009*työntekijä	ref.	ref.
100R ²	8.8	10.1

***=p<.001 **=p<.01 *p<.05

4.15.2.1 Lepäily sosioekonomisissa ryhmissä

Ammatissa toimimattomilla kului lepäilyyn enemmän aikaa kuin ammatissa toimivilla, mutta kummallakin ryhmällä lepäilyyn käytetty aika on laskenut. Osittain tämä voi johtua siitä - kuten edellä sanottu - että nykyisin pyritään entistä ajankäyttöä entistä tarkemmin sijoittamaan johonkin määrättyyn kategoriaan, eikä koodaamaan hieman epäselvää ajankäyttöä epämääräiseksi lepäilyksi. Ammatissa toimimattomista eniten aikaa lepäilyyn käytti ryhmä ”muut”, mikä on ymmärrettävää, koska ryhmän pääosan muodostavat eläkeläiset. Vuonna 1979 ”muut” käyttivät lepäilyyn aikaa peräti tunnin ja 21 minuuttia. Lepäilyyn käytetty aika kuitenkin väheni tässä ryhmässä voimakkaasti ja oli 2009 enää 22 minuuttia. Myös työttömillä aikaa kului lepäilyyn arvattavasti siksi, että aikaa on. Lepäilyyn käytetty aika on tässä ryhmässä myös vähentynyt.

Ammatissa toimivista työntekijöillä kului lepäilyyn vuonna 1979 selvästi enemmän aikaa kuin muilla eli 28 minuuttia, kun kaikkien ammatissa toimivien keskiarvo oli 24 minuuttia. Myös muina ajankohtina työntekijät ovat käyttäneet lepäilyyn enemmän aikaa kuin toimihenkilöryhmät, joskin ero on kaventunut. Selitys saattaisi olla se, että aikaisemmin ruumiillinen työ oli raskaampaa kuin nykyisin, ja siksi piti enemmän lepäillä? Tätä selitystä tukee myös se, että maatalousyrittäjine lepäilyyn käyttämä aika on ollut suurempi kuin toimihenkilöiden käyttämä aika, mutta heidänkin lepäilyyn käyttämänsä aika on vähentynyt. Myös maataloustyö on siis muuttunut kevyemmäksi?

Kaiken kaikkiaan näyttää olevan niin, että muuhun vapaa-aikaan käytetyn ajan vähenemisessä on kyse juuri lepäilyyn käytetyn ajan vähenemisestä.

Taulukko 40. Lepäilyyn käytetty aika keskimäärin päivässä 1979–2009 (minuuttia/vuorokausi) sosioekonomisissa ryhmissä

	1979	1987	1999	2009
ammattissa toimivat	24	9	12	9
maatalousyrittäjät	25	16	20	16
muut yrittäjät	23	9	10	7
ylemmät toimihenkilöt	17	6	9	10
alemmat toimihenkilöt	20	7	11	8
työntekijät	28	12	14	10
ammattissa toimimattomat	34	17	18	16
työttömät	42	23	18	19
opiskelijat ja koululaiset	15	6	15	12
kotitaloustyötä tekevät	34	13	16	11
muut	81	37	27	22
kaikki	27	12	14	12

4.15.2.2 Lepäily lineaarisella mallilla tarkasteltuna

Varianssianalyysimalli selittää 10,1 % lepäilyyn käytetyn ajan vaihtelusta. Malli muistuttaa kovasti muuhun vapaa-aikaan yhteensä käytettyä aikaa. Kuitenkin tutkimusajankohdan merkitys korostuu, ja se saakin ansiotyöhön käytetyn ajan jälkeen korkeimman eta arvon eli 0,023. Vielä vuonna 1999 lepäilyyn käytettiin melkein merkitsevästi enemmän aikaa kuin 2009.

Miehet käyttivät aikaa lepäilyyn erittäin merkitsevästi enemmän kuin naiset samoin vanhat enemmän kuin nuoret ja lapsettomat enemmän kuin muut.

Lepäilyyn käytettyä aikaa selittävissä mallissa oli myös kerrostumien välillä aikaisempina vuosikymmeninä kerrostumien välisiä eroja. vuosina 1979 ja 1987 yöntekijät käyttivät lepäilyyn aikaa erittäin merkitsevästi enemmän aikaa kuin alemmat ja ylemmät toimihenkilöt, ja 1979 merkitsevästi enemmän aikaa kuin muut kuin maatalousyrittäjät. Vuonna 1999 erot kerrostumien välillä näyttävät sitten haihtuneen. Mallin tulos näyttää vahvistavan sitä jo keskiarvotaulukon perusteella tehtyä tulkintaa, että joskus aikaisemmin työntekijäin työ oli raskaampaa verrattuna muihin

sosioekonomisiin ryhmiin ja vaati näin ollen enemmän lepäilyä kuin työntekijöiden työ nykyisin. Kerrostuman ja tutkimusvuoden interaktion etan arvo oli 0,008, ja sillä oli siis vähäinen vaikutus malliin.

5 YHTEENVETO JA POHDISKELUA

Tässä tutkimuksessa kohteena oli osio-ekonomisten ryhmien ajankäyttö. Tutkimusaineistona olivat noin kymmenen vuoden välein vuodesta 1979 kootut 10–64-vuotiasta väestöä edustavat ajankäyttöaineistot. Ajankäyttöaineistoja on siis kerätty noin kymmenen vuoden välein. Siitä, että aineistoja on kerätty harvakseltaan, on ollut seurauksena epäkohta, että aineiston keruuajankohta on saattanut yhdellä kertaa osua taloudelliseen korkeasuhdanteeseen ja toisella kertaa laskusuhdanteeseen. Taloudellinen suhdanne taas vaikuttaa selvästi ansiotyöhön käytettyyn aikaan, ja tämä aika puolestaan muihin ajankäytön muotoihin kuten kotityöhön tai vapaa-aikaan. Juuri näin kävi vuosien 1999–2000 ja 2009–2010 aineistojen osalta.

Tutkimusta varten eri vuosien aineistot yhdistettiin. Yhdistettyä aineistoa analysoitiin ensinnäkin taulukoilla, joissa oli ilmoitettu kunkin sosioekonomisen ryhmän keskimääräinen ajankäyttö tiettyyn ajankäyttökategoriaan kunakin tutkimusvuonna. Toiseksi ajankäyttöä analysoitiin lineaarisilla varianssianalyysimalleilla, joissa sosioekonomisen aseman tai kerrostuman lisäksi olivat kontrollimuuttujina tutkimusvuosi, sukupuoli, ikä, koulutus ja onko lapsia vai ei. Tässä analyysissä olivat mukana vain ammatissa toimivat henkilöt.

Taulukoissa tarkasteltiin aluksi vastaajia jaettuna kahteen ryhmään: ammatissa toimiviin ja ammatissa toimimattomiin, mihin kuuluivat työttömät, koululaiset ja opiskelijat. kotitaloustyötä tekevät ja muut. Oli tietysti luonnollista, että ammatissa toimivat käyttivät ansiotyöhön enemmän aikaa kuin ammatissa toimimattomat, kun taas ammatissa toimimattomilla oli enemmän vapaa-aikaa. Ehkä jonkin verran yllättävää oli, että kuitenkin kotitalous- ja huoltotyön yhteensä ja sen alakategorioihin ruoanvalmistus ja leipominen, astianpesu, pyykinpesu ja siivous sekä muu kotitaloustyö käytetty aika oli kutakuinkin sama sekä ammatissa toimivilla että ammatissa toimimattomilla. Osittain tämä johtui siitä, että koululaisilla opiskelijoilla meni kotitöihin huomattavasti vähemmän aikaa kuin muilla.

Yksi tutkimuksen keskeisistä tuloksista on, että ansiotyöhön käytetty aika pysyi vuosina 1979–1999 suunnilleen ennallaan, mutta erityisesti työntekijäin ansiotyöhön käyttämä aika laski huomattavasti vuodesta 1999 vuoteen 2009. Tämän kääntopuolena vapaa-aika lisääntyi. Erityisesti työntekijäin

ansiotyöhön käyttämä aika väheni. Edellä etsittiin ilmiölle selitystä taloudellisesta suhdanteesta. Vuonna 2009 valitsivat huonot ajat aikaisempiin vuosiin verraten: lomautukset ja lyhennetyt työviikot yleistyivät.

Selitystä olisi voinut hakea myös *preferensseistä*. Ansiotyöhön käytetty aika lyheni, koska työn tuottavuus oli kasvanut, ja ihmiset ansaitsivat jo niin hyvin, että ansiotyötä voitiin vähentää. Toisaalta voi ajatella myös työelämän muuttuneen tylsäksi, josta haluttiin irrottautua niin paljon kuin mahdollista. Tällaisia selitysmalleja tarjoaa muun muassa Gershuny (2000, 8). Tällaiset ajatuskulut selittävät varmasti jossain määrin asiaa. Mutta on vaikea nähdä, miksi parhaiten toimeentuleva kerrostuma ei lyhentänyt ansiotyöhön käyttämäänsä aikaa eniten vaan työntekijät? Kun vielä tiedetään, että työntekijä ei voi Suomessa omalla päätöksellään siirtyä tekemään esimerkiksi lyhennettyä työviikkoa, niin voidaan pitäytyä suhdanneselityksessä.

Toinen keskeinen tulos oli se, että ajankäytössä ei tapahtunut yleisesti ottaen suuria muutoksia. Yksi muutos oli kuitenkin erittäin selvä, ja se oli tietokoneisiin tai vastaavien laitteiden kanssa toimimiseen käytetyn ajan lisääntyminen. Vuonna 1979 mitään kotitietokoneita ei ollutkaan. Tietokoneisiin käytetyn ajan lisäys oli liki yhtä voimakasta kaikissa yhteiskuntakerroksissa.

Ajankäyttö näyttää yleensäkin olleen eri ihmisten välillä usein verraten samanlaista riippumatta heidän yksilöllisyydestään tai ryhmäominaisuuksistaan. Sellaisia ajankäytön muotoja, jossa ajankäyttöeri ihmisten välillä näyttää ollen koko lailla samanlaista olivat esimerkiksi ostokset ja asiointi, liikunta ja ulkoilu sekä television katselu.

Ansiotyöhön käytetty on ollut aivan keskeinen tekijä muun ajankäytön vaihtelua selitettäessä. Mitä enemmän on käytetty aikaa ansiotyöhön, sitä vähemmän on jäänyt aikaa muuhun. Mutta oli toki sellaisiakin ajankäytön muotoja, joissa ansiotyöhön käytetty aika ei ollut ajankäytön vaihtelun tärkein selittäjä, kuten lastenhoito. Lienee itsestään selvää, että ihmiset, joilla oli lapsia, käyttivät lastenhoitoon enemmän aikaa kuin ne, joilla ei ollut lapsia. Niin tietokoneisiin käytettyä aikaa selitti parhaiten aineistokeruuajankohta. Myös sukupuolella oli jossain tässä tutkituista ajankäytön kategorioissa huomattava ja ansiotyöhön käytettyä suurempi merkitys. Tällaisia ajankäytön kategorioita olivat ruoanlaitto ja leipominen sekä astianpesu, pyykinpesu ja siivous, joihin naiset ovat käyttäneet enemmän aikaa kuin miehet.

Mutta joissakin tapauksissa ajankäyttö näytti olleen hyvin yksilöllistä. Se ei siis vaihdellut ryhmäominaisuuksien mukaan, mutta ei ollut myöskään kaikille

sama vakiomäärä. Ehkä hieman yllättäen tällaista toimintaa oli muun muassa kirjojen lukeminen. Muissa tutkimuksissa on kuitenkin todettu, että kirjojen lukemisessa yksilöllisyys on näennäistä, sillä kirjojen lukemisessa perheen lukuharrastuksella on suuri merkitys.

Yleisesti ottaen ajankäyttöä jäsentävät tärkeimmät sosiodemografiset tekijät näyttävät Suomessa olleen sukupuoli ja ikä. Luokkien ja kerrostuminen erot olivat yleensä hyvin pienet. Pääsääntöisesti kerrostumilla oli ollut aikaisempina tutkimusajankohtina eroja, mutta ne hävisivät pois viimeisimmissä aineistoissa vuodelta 1999 ja 2009. Vain joissain tapauksissa kuten kotitalous- ja huoltotyöhön yhteensä käytetyn ajan osalta sosioekonomisten ryhmien väliset erot olivat niin pysyviä, että sosioekonomisen ryhmän ja tutkimusvuoden interaktio termi on yleisesti ottaen merkitsevä.

Vapaa-aikaan käytetyn ajan muutoksia eri sosioekonomisissa ryhmissä tutkittiin myös suhteellisella aikaköhyhdellä. Suhteellisesti aikaköyhinä ammatissa toimivina pidettiin tällöin henkilöitä, jotka kuuluivat vapaa-ajan pituuden suhteen ammatissa toimivien alimpaan neljännekseen. Tulokset olivat samansuuntaisia kuin keskiarvotarkastelullakin saadut. Mutta selvensivät niitä sikäli, että muista kuin maayrittäjistä oli vuosi vuodelta yhä suurempi osa aikaköyhiä.

Kiintoisaa oli havaita, että ylemmät toimihenkilöt, jotka erottautuivat vielä vuosina 1979 ja 1987 vapaa-ajan ajankäyttötavoiltaan erityisesti työntekijöistä, oli tullut näiden kaltaisia. Aikaisemmin ylemmät toimihenkilöt olivat käyttäneet työntekijöitä ja muita kuin maatalousyrittäjiä enemmän aikaa esimerkiksi osallistuvaan toimintaan, kulttuuri- ja huvitilaisuuksissa käymiseen ja sosiaaliseen kanssakäymiseen. Mutta 2000-luvulla tultaessa he olivat vähentäneet ajankäyttöään näihin tarkoituksiin työntekijöiden tasolle. Ja ylemmät toimihenkilöt käyttivät esimerkiksi sosiaaliseen kanssakäymiseen 1999 ja 2009 jopa vähemmän aikaa kuin työntekijät, vaikka ero ei ollutkaan merkitsevä. Ainoa tärkeä asia, jossa ero näyttää jotenkin säilyneen, oli lukeminen yleensä, eli ylemmät toimihenkilöt lukivat vielä 2000-luvulla enemmän kuin työntekijät.

Mallit oli rakennettu niin, että vain kiinnostuksen keskeistä kohdetta, sosioekonomisen ryhmän vaikutusta ajankäyttöön, tarkasteltiin eri ajankohtina. Myös kontrollimuuttujia olisi voitu tarkastella samoin eli tutkia sitä, mikä on ollut sukupuolen vaikutus eri ajankohtina, mikä iän ja niin edelleen. Kokeiluja tällaisilla malleilla tehtiin. Tällaisesta tarkastelusta kuitenkin luovuttiin kolmesta syystä. Ensinnäkin mallien selityssaste ei

kokeilujen perusteella noussut kuin joitakin prosentin desimaaleja. Toiseksi malleihin olisi tullut runsaasti lisää termejä, ja mallin ihanteellisiksi ominaisuuksiksi mainittiin yksinkertaisuus ja selkeys. Kolmanneksi vain joissakin kokeiluissa nämä uudet interaktiotermit olisivat tuoneet lisäinformaatiota. Yksi tällainen tapaus on kotityöhön käytetyn ajan selittäminen. Sukupuolten väliset erot kotityöhön käytetyssä ajassa ovat kaventuneet, joskin vielä vuonna 2009 naiset käyttivät kotityöhön erittäin merkittävästi enemmän aikaa kuin miehet.

Varhaisimmat ajankäyttötutkimukset koskivat perheen ajankäyttöä. Sen jälkeen siirryttiin tutkimaan yksilöiden ajankäyttöä. Sen jälkeen on taas palattu aineistonkeruuseen, joka mahdollistaa kotitalouden kaikkien jäsenten ajankäytön tutkimisen, vaikka aineistoa voikin analysoida yksilötasolla, kuten luvussa ”Tutkimusaineisto” esitettiin. Tulevan tutkimuksen yksi kiintoinen lähtökohta voisi olla se, että analyysissä otettaisiin huomioon kotitalouden kaikkien jäsenten ajankäyttö. Tällöin voitaisiin selvittää, missä määrin on olemassa ”kulutusluokkien” tapaan ”ajankäyttöluokkia”. Jos sosioekonominen ryhmä ei erottelekaan tiettyä ajankäytön muotoa yksilötasolla, koska siihen muotoon käytetään keskimäärin vain vähän aikaa, niin eroja saattaa syntyä, jos tutkitaan tiettyyn kerrostumaan kuuluvan kotitalouden kaikkien jäsenten ajankäyttöä.

Ajankäyttötutkimusten aineiston keruuseen tulevat vaikuttamaan erilaiset sähköiset tietojenkeruumenetelmät. Nettikyselyt ovat jo arkipäivää, mutta seuraava askel on erityisesti mobiililaitteet, kuten GPS-paikantimet, älypuhelimet, tablettitietokoneet ynnä muut. Esimerkiksi kesällä 2014 Turussa pidetyssä IATURin (International Association of Time Use Research) kongressissa tälle asialle oli perustettu oma työryhmänsä (IATUR 2014). Yhdysvalloissa AAPOR (American Association of Public Opinion Research) perusti oikean korkean tason ”task force” -ryhmän pohtimaan asiaa (Mobile Technologies for Conducting, Augmenting and Potentially Replacing Surveys 2014).

Ajankäyttötutkimuksessa on näitä elektronisia laitteita sovellettu niin, että vastaajalle on esimerkiksi annettu laite, jossa erilaisille ajankäyttömuodoille on oma nappulansa, joita vastaaja painaa kulloisenkin toimintansa mukaan kuten ”työmatkalla”, ”lukee sanomalehteä”, ”katsoo televisiota” ja niin edelleen. Etuna on, että nappuloiden painaminen on siis huomattavasti vaivattomampaa kuin päiväkirjan pitäminen. Haittana taas se, että laitteisiin ei voi sisällyttää kuin rajoitetun määrän toimintoja, eli kuva ajankäytöstä ei voi olla kovin detaljoitu. Lisäksi tulee erittäin kalliiksi jakaa tällaisia laitteita

usealle tuhannelle vastaajalle, kuten nyky menetelmällä tehdyissä ajankäyttötutkimuksissa on jaettu ajankäyttöpäiväkirjoja.

Mutta tällaisten laitteiden tulo saattaa vaikuttaa myös tuloksiin, joita saadaan eri yhteiskuntakerrostumien ajankäytöstä. On nimittäin todettu, että vastausprosentit eivät ole samat eri kerrostumissa. Erityisesti työläismiehillä vastausprosentti on ollut huomattavasti alhaisempi kuin esimerkiksi ylemmillä toimihenkilöillä. Siksi nykyisissä ajankäyttötutkimuksissa on laskettu eri ryhmille painokertoimia, joita tässäkin tutkimuksessa on käytetty aineiston analyysissä. Mutta se ei poista sitä ongelmaa, että vastaamatta jättäneillä voi olla kokonaan omat ajankäyttötapaansa, jotka siis jäävät piiloon.

Edellä kuvatuilla laitteilla voidaan myös poistaa ongelmaa, mikä syntyy eri kerrostumien vastaamistavoista. Kun esimerkiksi edellä todettiin työntekijöiden lepäilevän ylempiä toimihenkilöitä enemmän, niin se ei välttämättä johtunut käyttäytymiseroista. Vaan se johtui siitä, että ylemmät toimihenkilöt katsovat passiivisen löhöilyn olevan aktiivisen ajankäytön normien vastaista, kun taas työntekijöillä ei ollut tällaista normia.

Jotkin GPS-laitteet mahdollistavat myös sen, että voidaan nykyistä paljon paremmin saada kuva matkailuun käytetystä ajasta. Nykyisistä ajankäyttöaineistoista saanee melko totuudenmukaisen kuvan itse matkustamisesta. Mutta sitten jää usein hämärä peittoon, onko esimerkiksi ulkona syöminen, uiminen, ostoksilla käynti ja niin edelleen tapahtunut matkoilla ollessa vai lähiympäristössä.

Tässä tutkimuksessa on siis käytetty aineistoa vuosilta 1979–2009, ja se mahdollistaa ajankäytön pitkäaikaisten muutosten tarkastelun. Jatkotutkimuksissa tullen kuitenkin analysoimaan tarkemmin vain vuosien 1999–2000 ja 2009–2010 ajankäyttöaineistoja. Näiden aineistojen avulla voidaan nimittäin ensinnäkin tutkia perheen vaikutusta yksilön ajankäyttöön, mikä on kaikesta päättäen erittäin tärkeä tekijä. Toiseksi uudemmissa ajankäyttöaineistoissa voidaan käyttää tiheämpää sosioekonomista luokitusta, eli jakaa esimerkiksi yrittäjät yrityksen koon mukaan ryhmiin. Voidaan odottaa, että suuryrityksen johtaja/omistajan ajankäyttö on kokonaan erilaista kuin yksinäisyrittäjän.

Kaiken kaikkiaan, uusissa tutkimuksissa odottavat uudet haasteet!

LÄHDELUETTELO

- Aguiar, M. - Hurst, E. (2006). *Measuring Trends in Leisure: The Allocation of Time over Five Decades*. Working Papers. Federal Reserve Bank of Boston.
- Bardasi, F. – Wodon, Q. (2006) Measuring Time Poverty and Analysing its Determinants. *Economics Bulletin* 10 (10): 1-7.
- Bittman, M. –Wajeman, J. (2000) The Rush Hour: The character of Leisure Time and Gender Equity. *Social Forces* 79 (1): 165-189.
- Bourdieu, P. (1984) *Distinction: a social critique of the judgments of taste*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Chatzitherochari, S. – Arber, S. (2012) Class, gender and time poverty: a time-use analysis of British workers' free time. *British Journal of Sociology* 63 (3): 451-471.
- Cohen, J (1988), *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences* (2nd ed.), New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Erola, J. – Moisio, P. (2014) Sosiaalinen eriarvoisuus ja yhteiskuntaluokat. Erola, J. - Räsänen, P.(toim.) *Johdatus sosiologian perusteisiin*. Helsinki: Gaudeamus.
- Genomsnittlig tid för aktiviteter 2010, 200 & 1990. http://www.scb.se/sv_/Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Levnadsforhallanden/Levnadsforhallanden/Tidsanvandningsundersokningen/12226/2010A01/Genomsnittlig-tid-for-aktiviteter-2010-2000--1990-Befolkningen-20-84-ar-Alla-veckodagar. haettu 30.8.2014.
- Gershuny, J. (2005) Busyness as the badge of honour for the new superordinate working class. *Social Research* 72 (2):287-314,
- Gershuny, J. (2000). *Changing times. Work and leisure in postindustrial society*. Oxford: Oxford University Press.
- Hoffmann, J.P. (2004) *Generalized Linear Models. An Applied Approach*. Boston: Pearson, Allyn & Bacon.
- IATUR (2014) *Programme*. Turku Finland 29.7.-1.8.2014.

- Julkunen, R. (1985). Naisten aika. *Tiede & edistys* 10 (4): 295-308.
- Jyrkilä, F. (1963) *Ikä ja irtaantuminen vuorovaikutuksesta*. Tampere: Yhteiskunnallisen korkeakoulun tutkimuslaitos.
- Kangas, K. (2001) *Wild Berry Utilization and Markets in Finland*. Joensuun yliopisto. Metsätieteellinen tiedekunta. Joensuun yliopisto.
- Knulst, W. - Kraaykamp, G. (1998) Trends in Leisure Reading: Forty years of research on reading in the Netherlands. *Poetics* 26 (1): 21–41.
- Koskenniemi, M. (1980) *Koululaisten päivänkehä. Oppilaiden vapaa-ajan käyttö muuttuvissa oloissa*. Reports of the Department of Education N:o 94. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Linder, S. *Hurried Leisure Class* (1970) New York: Columbia University Press.
- Maslow, A. H. (1943) A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50(4): 370-396.
- Mobile Technologies for Conducting, Augmenting and Potentially Replacing Surveys (2014) Executive Summary of the AAPOR Task Force on Emerging Technologies in Public Opinion Research. *Public Opinion Quarterly*. (Advance Access published November 25, 2014.
- Niemi, I, 1993. Systematic error in behavioural measurement: comparing results from interview and time budget studies. *Social Indicators Research* 30 (4), 229–244.
- Oinas, T. (2010) *Sukupuolten välinen kotityönjako kahden ansaitsijan perheissä (Domestic Division of Labour in Dual Earner Households)*. Jyväskylä, Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 402.
- Oinas, T., Anttila, T. & Nätti, J. (2010). Yhteiskuntaluokat ja ajankäyttö Suomessa. Erola, J. (toim.) *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pakulski, J. – Waters, M. (1996) *The Death of Class*. Thousand Oaks: Sage.
- People have more leisure time than ten years ago. <http://www.stat.ee/47762>. haettu 21.8.2014.

- Peterson, R.A. – Kern, R.M. (1996) Changing Highbrow Taste: From Snob to Omnivore. *American Sociological Review* 61 (5): 900-907.
- Putnam, R.D. (2000). *Bowling Alone. The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
- Pääkkönen, H. (2008) Alone at Home. *Electronic International Journal of Time Use Research* 5 (1): 43-64.
- Pääkkönen, H. (2007) Lasten ajankäyttö ja harrastukset. *Suomalainen lapsi 2007*. 221–244. Väestö. Helsinki: Tilastokeskus & Stakes.
- Pääkkönen, H. (2010) Perheiden ajankäyttö. *Tutkimuksia kokonaistyajasta, vapaaehtoistyöstä, lapsista ja kiireestä*. Helsinki. Tilastokeskus. Tutkimuksia 254.
- Pääkkönen, H. – Hanifi, R. (2011) *Ajankäytön muutokset 2000-luvulla*. Elinolot 2011. Helsinki: Tilastokeskus.
- Repo, Y. (2014). Kirja-alan tunnuslukuja. Inkinen, T., Löytyönen, M. & Rutanen, A. (toim.) *Kirja muuttuvassa tietoyhteiskunnassa*. Helsinki: Suomen tietokirjailijat ry.
- Robinson, J. P. - G. Geoffrey (1997). *Time for Life. Surprising Ways Americans Use Their Time*. Pennsylvania: Pennsylvania State University Press
- Saurio, E. (1947) *Maalaisemännän ajankäyttö suhteessa talouden laatuun ja henkilörakenteeseen*. Helsinki:WSOY.
- Schor, J. (1980) *The Overworked American. The Unexpected Decline of Leisure*. United States of America: Basic Books.
- Seabrook, J. (1988). *The Leisure Society*. London: Blackwell Publishing.
- Simmel, G. (1957/1904) Fashion. *The American Journal of Sociology* 62 (6): 541-558.
- Simmel, G. (1936/1903) *Metropolis and Mental Life. Second Year Course in Study of Contemporary Society*. Chicago: University of Chicago Bookstore.
- Sorokin, P. A. – Berger, C. Q. (1939) *Time-budgets of Human Behavior*. Cambridge: Harvard University Press.

Sosioekonominen

luokitus.

http://www.tilastokeskus.fi/meta/luokitukset/sosioekon_asema/001-1989/kuvaus.html.

Suomen virallinen tilasto (SVT): 2001 [verkkojulkaisu]. ISSN=1795–8121. Tuloerot (kansainvälinen vertailu) 2011. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 30.11.2014]. Saantitapa: http://tilastokeskus.fi/til/tjt/2011/05/tjt_2011_05_2013-05-22_tie_001_fi.html.

Suomen virallinen tilasto (SVT): *Väestön tieto- ja viestintätekniiikan käyttö* [verkkojulkaisu]. ISSN=2341–8699. 2014, Liitetaulukko 16. Internetin käyttö median seuraamiseen 3 kuukauden aikana iän, toiminnan, koulutusasteen, asuinpaikan kaupunkimaisuuden ja sukupuolen mukaan 2014, %-osuus väestöstä . Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 13.11.2014]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/sutivi/2014/sutivi_2014_2014-11-06_tau_016_fi.html. haettu 25.10.2014.

Tilastollinen Päätoimisto. *Sosiaalisia erikoistutkimuksia*. (1920- ja 1930-luvuilta) Helsinki.

Toivonen, T. (2013a) Cohorts and reading time on the basis of the Finnish time use data 1979-2009, in *Research on Finnish Society*, Vol. 6, 15-24.

Toivonen, T. (1994) Does the consumption determine social class? On the changing pattern of consumption determination. *Journal of Consumer Studies and Home Economics* 18 (1): 45-61.

Toivonen, T. (1999) *Empiirinen sosiaalitutkimus. Filosofia ja metodologia*. Porvoo-Helsinki-Juva:WSOY.

Toivonen, T (2005) ”Have you read any books for other purposes than studies or work in the last 12 months”. On book reading in 15 EU countries. Toivonen, T, Haanpää, L. & Virtanen, T. (eds.) *National, European, Global. Research Seminars of Economic Sociology 2004*. Publications of the Turku School of Economics and Business Administration. Discussion and Working Papers 2: 2005.

Toivonen, T. (2014) Nuoren ja lapsen lukuinto lähtee kotoa. *Turun Sanomat* 3.10.2014.

Toivonen, T. (2004) Polarization in time use? Socio-demographic background of the increase in television watching in Finland. Toivonen, T. & Virtanen, T. (toim.) *Ajasta paikaan: taloussosiologiaa tulkintoja –*

From Time to Place: Interpretations from Sociology. Publications of Turku School of Economics. Discussion and Working Papers 3: 2004. 169–185.

Toivonen, T. (2013b) Pieniin lapsiin käytetään enemmän aikaa kuin ennen. *Turun Sanomat* 5.4.2013.

Toivonen, T. (2014) *Spousal influence in time use: book reading, high culture attendance and computer use*. A paper presented in the IATUR congress in Turku, July 30 – August 1, 2014.

Toivonen, T. (2005) The Time of De-reading: Explanations and Interpretations on the Basis of Finnish Time Use Surveys 1979–1987–1999. Wilska, T-A. - Haanpää, L. (toim.), *Lifestyles and Social Change*. Publications of The Turku School of Economics and Business Administration. Discussion and Working Papers 11: 2005. http://www.tukkk.fi/julkaisut/kr/Kre11_2005.pdf.

Turun Sanomat 29.9.2014.

Työaikalaki. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19960605>. haettu 26.11.2014.

Työsopimuslaki. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010055#L3P1>. haettu 26.11.2014.

Työvoimatutkimus. Helsinki: Tilastokeskus.

Vaara, M. – Matero, J. (2011). Modeling Daily Outdoor Recreation Participation and Tim-Use as a Two-Stage Choice Process: A Finnish Example. *Leisure Sciences* 33 (4): 269–289.

Valkonen, T. (2007) Eriarvoisuus kuoleman edessä. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 44: 243–249.

Varjonen, J. (2009) Kotona tehdyn työn arvo. *Hyvinvointikatsaus* 20 (3): 37–41.

Veblen, T. (2002/1899) *Joutilas luokka*. (alkuteos The theory of leisure class 1899, käännöns Tiina Arppe – Sulevi Riukulehto), Art House Oy. Helsinki.

Virtanen, M. (2006) Kaukosäädin vai lenkkitossut. Tutkimus nuorten työttömien ajankäytöstä. *Janus* 14 (2): 153–166.

- Virtanen, T. (2007) *Across and Beyond the Bounds of Taste. On cultural Consumption Patterns in the European Union*. Turku: Turun kauppakorkeakoulu. Sarja/Series A 11: 2007.
- Zuzanek, J. (1980) *Work and Leisure in Soviet Union. A Time Budget Analysis*. New York: Praeger.
- Ylikännö, M. (2008) Eläkeläisten ajankäyttö ja sen muutokset 1990-luvulla. Tuominen, E. (toim.) *Näkökulmia eläkeläisten hyvinvointiin – toimeentulosta kulutukseen ja ajankäyttöön*. Eläketurvakeskuksen raportteja 2008: 4. Helsinki: Eläketurvakeskus.

**TURUN KAUPPAKORKEAKOULUN JULKAISUSARJASSA
KESKUSTELUA JA RAPORTTEJA OVAT VUODESTA 2013 LÄHTIEN
ILMESTYNEET SEURAAVAT JULKAISUT**

- KR-1:2013 Mervi Vähätalo & Tomi J. Kallio
Tietojohtaminen hyvinvointialalla – Nuorten terveyden ja
hyvinvoinnin tukeminen internet-pohjaisilla menetelmillä
- KR-1:2014 Tomi Solakivi & Lauri Ojala & Sini Laari & Harri Lorentz &
Juuso Töyli & Jarmo Malmsten & Noora Viherlehto
Logistiikkaselvitys 2014
- KR-2:2014 Timo Toivonen
Tempora mutantur et nos in illis –
Ajat muuttuvat ja me niiden mukana: sosioekonomisten ryhmien
ajankäytön kehitys

Kaikkia edellä mainittuja sekä muita Turun kauppakorkeakoulun
julkaisusarjoissa ilmestyneitä julkaisuja voi tilata osoitteella:

KY-Dealing Oy
Rehtorinpellonkatu 3
20500 Turku
Puh. (02) 333 9422
E-mail: info@ky-dealing.fi

All the publications can be ordered from:

KY-Dealing Oy
Rehtorinpellonkatu 3
20500 Turku, Finland
Phone +358-2-333 9422
E-mail: info@ky-dealing.fi

